

6

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Анатолий МИЛКОВ, Елена ПРОДАНОВА

2023

Анатолий МИЛКОВ, Елена ПРОДАНОВА

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Анатолій МІЛКОВ, Олена ПРОДАНОВА

БОЛГАРСЬКА МОВА

Підручник для **6** класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Анатолій МІЛКОВ, Елена ПРОДАНОВА

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Учебник за **6.** клас на средните
общообразователни училища

Львів
Видавництво «Світ»
2023

УДК 811.163.2(075.3)

М 60

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник розроблено відповідно до модельної навчальної програми
«Болгарська мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти
(авт. Мілков А. М., Ніколова Х. В., Проданова О. І.)

Мілков А.

М 60 Болгарська мова : підруч. для 6 кл. закл. заг.
серед. осв. / А. Мілков, О. Проданова. – Львів : Світ,
2023. – 212 с. : іл.

ISBN 978-966-914-405-8

УДК 811.163.2(075.3)

ISBN 978-966-914-405-8

© Мілков А. М., Проданова О. І.,
2023
© Шутурма М. С., ілюстрації, 2023
© Видавництво «Світ», оформлення,
2023

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

1. Помислете и отговорете на въпросите.

1. Какво е за вас българският език?
2. Какви други езици, освен българския, вие знаете, изучавате?
3. Защо се изучава родният език?
4. Какви български думи харесвате най-много? Защо?
5. Какво чувствате, когато чувате български език зад пределите на своето родно място?

2. Прочетете текста. Определете стила и типа му.**РАЗМИСЛИ ЗА РОДНОТО СЛОВО
ОТ ИЗВЕСТНИ БЪЛГАРИ**

Езикът на един народ е главното негово оръжие, което не престава да го брани от загиване дори в мрака на робство. Догдето не са предали това свое оръжие, дотогава и най-подтиснатите могат да имат надежда на бъдещето. Всеки българин знае, че нашият народ оцеля под двойното вековно иго, което прекара, само защото запази своя език. [...] И все пак има българи, които мислят, че нашият език не се отличавал с Бог знае какви големи достойнства. Това обикновено са полуинтелегенти, които знаят криво-ляво да се обясняват на някой чужд език, като внасят от него в нашия съвсем не-

нужни чуждици, и чиито ограничени духовни нужди не им позволяват да надзърнат в препълнените със скъпоценности тайници на родната ни реч. Онзи, който познава останалите славянски езици, лесно може да се увери, че класическият език на славянството и днес е здравата мускулеца наша реч. Който пък познава и други западни езици и има възможност да сравнява и с тях, той съвсем не може да се отнася пренебрежително към българския. Езикът ни е много хубав и много по-съвършен, отколкото предполагаме; но бедата е, че той се знае твърде зле от голяма част на образованото общество.

Кирил Христов, сп. «Родна реч», 1938 г.

1. Как разбирате израза «Езикът като оръжие»? В какви случаи езикът, като начин за общуване, може да се превърне в оръжие?
2. Припомнете си какво знаете за прякото и преносното значение на думите. В какво значение са употребени думите «здравата мускулеца наша реч»?

Това е интересно!!!

Българският език е индоевропейски език от групата на южнославянските езици, като образува неговата източна подгрупа. Той е официалният език на Република България и един от 24-те официални езика на Европейския съюз. Българският език е **плурицентричен език** – има няколко книжовни норми. Наред с използваната в България основна норма, съществуват още македонска норма, която също използва кирилица, и банатска норма, която използва латиница.

Българи (български) – бугарите (македонска норма) – balgare (банатска норма).

Поле (български) – поле (македонска норма) – polje (банатска норма).

Чичо (български), ујак (сърбски), ujak (хърватски).

3. Прочетете текста. Определете темата и основната му мисъл.

Език свещен на моите деди
език на мъки, стонове вековни,
език на тая, дете ни роди
за радост не – за ядове отровни.

Език прекрасен, който те не руга
и който те пощади от хули гадки?
Вслушал ли се е някой досега
в мелодията на твоите звуци сладки?

(Из «Българският език», Иван Вазов)

1. Иван Вазов утвърждава, че родният език е свещен за всеки народ. Съгласни ли сте с това утвърждение? Кои други понятия, освен езика, могат да се смятат за свещени?
2. Заменете отделените думи в стихотворението на Иван Вазов със синоними.

Това е интересно!!!

Банатските българи изтъкват българския характер на езика си, въпреки неговата диалектна и повлияна същност и използването на латиницата вместо кирилицата. Въпреки това, в банатските български издания като вестник «Наша глас» продължават да се включват материали на съвременен български на кирилица като произведението «Чичовци» на Иван Вазов, например. Съответно в Румънски и Сръбски Банат, банатските българи владеят както румънски, така и сръбски език.

Примерен текст на банатски български:

Idin denj dáskalčata ij pukázala na dicáta idno svetiče sas idna familija. U svetičitu idno ud mončitata ij imálu različna fárba na čikata ud kačétu drugjijete členve na familijata. Idno ud dicáta ij rékalu, či tuj ij taj zaradi či mončitu ij blo usinuvénu. Katu ij čulu tuj, idno mumiče ij izviknalu:

– Ás znája satu za usinuvevanjétu!

– Kako zlamenuva da badiš usinuvénu? – ij pitalu idno drugu dite.

– Zlamenuva, či u mestu da rastéš u kuréma, rastéš u sarcito na mámi.

Произношение и вариант на текста на кирилица:

Идин дењ даскълќътъ ий пуказълъ нъ дицатъ идно светиче със иднъ фъмилиийъ. У светичиту идно уд мончитътъ ий ималу ръзличнъ фарбъ на кикътъ уд къкиту друѓийете членве на фъмилиийътъ. Идно уд дицатъ ий рикълу, чи туй ий тъй зъръди чи мончиту ий бло усинувину. Къту ий чулу туй, идно мумиче ий извикнълу:

– Ас знайъ съту зъ усинувевъњиту!

– Къко злъменувъ дъ бъдиш усинувин? – ий питълу идно другу дите.

– Злъменувъ, чи у месту дъ ръстиш у куримъ, ръстиш у сърцито нъ мами.

Това е интересно!!!

Същият текст на стандартен български:

Един ден учителката показала на децата една снимка на едно семейство. На снимката едно от момчетата имало различен цвят на косата за разлика от останалите членове на семейството. Едно от децата казало на учителката, че това е така, тъй като момчето е било осиновено. Като чуло това, едно момиче извикало:

- Аз зная всичко за осиновяването!
- Какво означава да бъдеш осиновен? – попитало едно друго дете.
- Означава, че вместо да растеш в корема, растеш в сърцето на майка си.

4. Прочетете текста. Определете типа, стила, темата и основната му мисъл. Озаглавете го.

...И, знаем, българският език е още между чук и наковалня. И колко много е ковък той! Колко малко от народното словесно богатство е засегнато! Учените ще създават от сегашния български език езика на науките си, писателите се надпреварват заедно с толкова даровити поети и поетки да предават на български най-странните и най-новите понятия, имената на дълбоки и незнайни досега мисли и образи.

Българският език е залогът за бляскавото бъдеще на българската литература.

Българинът най-яростно пази българския си език.

Вникнете във всички борби и войни на българина от хиляда години насам, ще видите, че всички те, както и последните четири войни, са били не за земи, не за богатство, не за надмощие, а само за българския език.

*Професор
Александър Балабанов*

И дори ако пак би се увлякъл в такива борби, те няма да бъдат за друго, а пак само за българския език.

Проф. Александър Балабанов

1. Кои от основните правописни правила на българския език можем да открием в изказването на проф. Александър Балабанов?
2. Продължете, като напишете по 2–3 примера на всяко правописно правило.

Модел: най-странните (степенни за сравнение на прилагателните имена) – най-висок, по-голям, най-красив; надмощие (правопис на представките) ...

Това е интересно!!!

Българският език е най-ранният писмено документиран славянски език. Историческото му развитие се характеризира с четири главни периода (дописмен език, старобългарски език, среднобългарски език, новобългарски език). Следва да се отбележи, че това деление е условно и имената не отразяват различни езици, а само периоди в развитието на българския език, за които се откриват характерни белези.

НАЧАЛЕН ПРЕГОВОР (Повторення)

Тема
2

ИЗРЕЧЕНИЕ
(Речення)

1. Прочетете текста, определете стила и типа му. Озаглавете го. Изпълнете задачите след него.

Есенният вятър гневно гонеше окапалите листа по паважа. Дъждът се изливаше като из ведро по улиците на малкото градче. Зибентан беше малко живописно градче, сгущено между високите стени на средновековна крепост. Старите къщи се притискаха една в друга, сякаш търсеха закрила от бурята. От прозорците на домовете, гостилниците и хотелите се разливаше топла светлина.

Три деца достигнаха тясна стръмна уличка и поеха по нея. Бурята упорито ги гонеше нагоре по хълма. Светкавица разцепи планините от черни облаци. За част от секундата децата видяха пред себе си мрачната сграда на стария манастир. Тъкмо там отиваха те.

– Побързай, Юлиан! – извика Леон, докато зъзнеха пред вратата на библиотеката.

– Който бърза, далеч не стига! – отвърна мъдро другото момче.

То измъкна от джоба си ключ и едва го пъхна в ключалката с вкочанените си пръсти. Вратата се отвори и децата се промъкнаха в тъмния коридор.

Престарата библиотека наистина изглеждаше пълна с тайни. Тя заемаше трите етажа на пристройката на средновековния манастир, с многобройните зали, ниши, разклонени коридори и скърцащи стълби. Хиляди томове изпълваха високите дървени рафтове. В специални витрини лежаха древни ръкописи, безценни книги, стари географски карти. Любознателните обичаха това място. В него намираха

предостатъчно материал за домашните и рефератите по любимия си учебен предмет – история.

Ким седна на един разклатен стол, извади бележника и химикалката от кожената си раница и ги сложи на масата.

*По Фабиан Ленк,
из «Заговор в града на мъртвите»*

1. Препишете изреченията от първия абзац на текста и открийте сказуемите и подлозите в тях. Подчертайте ги.
  2. Запишете в колонка сказуемите и подлозите, които открихте в изреченията от първия абзац. Срещу всяка дума запишете каква част на речта е тя и какви са граматичните ѝ признаци (род, число, лице, време).
  3. Разгледайте внимателно подчертаното изречение във втория абзац – в него има няколко съществителни имена. Запишете ги и определете граматическите им признаци.
  4. Открийте кое от съществителните имена, които сте записали при изпълнението на задача 3, е подлогът в изречението. Напишете нов вариант на изречението, като промените числото на съществителното име, което е подлог. Каква друга промяна ще бъде задължителна да направите?
  5. В текста извън репликите на героите и авторовите думи към тях има две сложни изречения. Открийте ги и ги запишете. Подчертайте сказуемите.
  6. В описанието на библиотеката има изречение, в което подлогът е изразен с прилагателно име. Открийте го. Допълнете изречението, като добавяте подходящо по смисъл съществително име, което да е подлог и да е пояснено от това прилагателно име.
- 7. Прочетете преразказа на петокласника и поправете грешките при членуване, които той е допуснал.**

Вятъра е силен. Целия град е застлан с окапалите листа. Дъжда вали като из ведро. Урагана връхлита старите къщи. Те се притискат една в друга и като че ли търсят закрила. От прозориците на домовете, ресторантите и хотелите се разливаше блясъка на мека светлина.

Под дъжда вървят приведени три деца. Те подминават кметството и сладкарницата. Приятелите дори не поглеждат към витрината с тортите. Вихъра ги гони нагоре по хълма. Светкавицата разцепва мрака. За миг стария манастир се появява пред погледите на децата. В него се намира градската библиотека. Точно там отиват те.

8. Защо децата отиват в библиотеката през нощта? Напишете продължение на текста.

Това е интересно!!!

Фабиан Ленк (на немски: *Fabian Lenk*) е германски писател. Роден е на 4 август 1963 г. в Залцгитер. По професия е журналист. През 1989 г. започва работа като репортер. Придобива популярност като автор на детска литература, като издава около 70 книги за деца и юноши. Публикува също шест романа за възрастни. В България са издадени книгите му от поредицата «Детективи с машина на времето».

Тема
3

ФОНЕТИКА И ГРАФИКА (Фонетика і графіка)

1. Прочетете текста. От колко звука се състоят подчертаните думи? Разяснете значението на всяка от тях. Например: *тръгвам – почвам да вървя, да се движа.*

Сам по снежната пътека
тръгвам пак напред без страх,
горе катеричка лека
скача, рони снежен прах.

(Из Лъчезар Станчев)

2. От колко звука е изградена звуковата страна на думите в текста? Кои звукове са използвани само по един път, кои по два и три пъти?

Светкавиците угаснаха... Благодатното слънце бързо разкъса облаците. Окъпаната гора се задави от светлина.

(Из Елин Пелин)

3. Използвайте дадените звукове, за да образувате думи. Съставете с тези думи изречения.

[м],[р],[е],[о]; [р],[к],[а],[е]; [з],[р],[е],[о],[в].

**Звуковете на езика изпълняват градивна служба.
Звуковете образуват звукова страна на езика.**

4. Прочетете текста. Каква служба изпълнява всеки звук в думите? Разяснете смисловата страна на отговора на гатанката.

Пухкави и леки –
от небето на дружинки
скриват горските пътеки
белите .....

5. Думите в гатанката са написани слято. Отделете ги една от друга според звуковата и смисловата им страна. Препишете текста. Къде трябва да поставите запетая?

казватчесъммалкодива
чесъмпростаибодлива
ноемоеотосърце
пълносвитаминиЦе.

6. Прочетете изречението и отзад напред. Определете звуковата страна на думите.

Азобичаммачибоза.

7. Колко букви и колко звука има в думите? Кои букви означават два звука?

Шит – щит, бой – боя, боа – боя, Юлия.

Боа – много голяма и силна тропическа неотровна змия

8. Препишете думите и поставете ударения. Кои срички ще бъдат ударени и кои – неударени?

Есен, зима, вола, дете, родина, заминавам.

9. Напишете думите във фонетична транскрипция.

Пощальон, джудже, късметлия, изсъхналият, ютията, щастливец, къщовник, бояджия, яма, България.

10. Направете фонетичен разбор на думите.

Жито, екран, щъркел, яка, юни.

11. Прочетете следния диалог. Защо децата се смеят на отговора на Христина?

– Кои са културни и кои – диворастящи растения? – попита учителката.

Христина вдига ръка.

– Културните растения знаят как да се държат на улицата, а диворастящите, т.е. некултурните, шибат с клоните и листата си, бодат...

Всички се засмяха.

1. Поставете ударения върху думите на учителката. Има ли думи без ударение? Как се четат и се пишат те?
2. Разделете на срички думите в последното изречение от текста.

Тема
4

ЛЕКСИКА И ФРАЗЕОЛОГИЯ (Лексика і фразеологія)

1. Прочетете текста. Определете стила и типа му.

ПАЛАВНИЦА

Катерицата Кики подаде черното си носле от хралупата и погледна навън. Гледа и се чуди.

Снощи в гората валеше студен дъжд, духаше мразовит вятър, пък сега дърветата

Емилиян Станев

засипани с мек, пръхкав сняг. Клоните им приведени до земята. И цялата гора бяла, тиха, сякаш не е гора, а сън!

На Кики се поиска да потича из снега. Беше се наспала хубаво в топлата хралупа на дъба. В тая хралупа живееше вече две години. Всяка есен я постилаше с мъх и сухи листа.

Кики се измъкна навън. Погледа, погледа и се метна на едно клонче. То се разлюля, снегът от него се тръсна и – пух! – на гърба ѝ. Напълни ѝ ушите.

– Ху, ху, ху! – извика Кики и поиска да се върне назад. Но когато скочи към хралупата, от дървото се посипа нов сняг. Поръси като сребро нейната лъскава тъмнокафява козина.

Катеричката дигна глава. Искаше да разбере откъде падна тоя сняг. Гледа: на най-високото клонче на дъба кацнала птичка. Но каква птичка! Гърдите ѝ червени като зарите на утринно слънце. Главата ѝ тъмносиня, а на крилцата ѝ пера, жълтички като слънчогледова пита.

«Слънцето трябва да е изгряло, затова са тъй червени гърдите на птичката» – помисли си Кики. Но слънцето още не беше изгряло. Само далече-далече на изток, зад бялата планина, нещо червено багреше облаците.

– Ех, да мога да хвана тая птичка! – каза си Кики и започна да се катери към върха на дървото.

Черните ѝ очички светнаха като бъзови зърна.

Птичката я видя и хвръкна. Кики се спря и се послуша. Някой ходеше из гората. Снегът скърцаше. Кики нямаше време да се скрие в хралупата. Тя увисна на дебелото стъбло с главата надолу. Така заприлича на китка мъх. С такива хитрости често си служеше, за да се скрие от враговете си...

(Из Емилиян Станев)

2. Обяснете речниковото и граматичното значение на две думи (по избор) в откъса «Палавница». В кой от познатите ви речници (правописен, тълковен, синонимен) ще направите справка, ако се затруднявате? Аргументирайте се.

3. В речника на българския език са посочени следните основни значения на думата време:

1. ср.р. 1) Продължителност, траене на нещо; 2) Удобен, сгоден случай. 3) Епоха, век.

2. ср.р. Състояние на атмосферата (облачност, валежи, температура на въздуха) в дадена местност, в даден момент.

С какви значения е употребена думата време в откъса?

Заваля гъст, тежък сняг, валя и на другия ден и натрупа големи преспи. Но времето омекна и когато из снега минеха каруци, оставяха дълбоки следи, които бързо се пълнеха с вода... Откакто са в този лагер, времето тече бавно, монотонно и скучно.

(Из Йордан Йовков)

1. Образувайте изречения, в които да употребите думата време с всяко едно от значенията ѝ.
2. Какви грешки могат да се допуснат в правописа на думите *продължителност, сгоден, облачност*? Направете проверка в правописния речник.

4. Кои думи от откъса са употребени с пряко значение и кои – с преносно значение? Какво се постига с употребата им?

Нощният вятър се стъписа назад, блисна в шубраките на клоните, почна да се киска и се провали в една тиха долчина.

(Ангел Карайлийчев)

5. Кои думи в изреченията са употребени в преносен смисъл и кои са многозначни? Запишете ги в две колонки. С помощта на тълковния речник определете речниковото (лексикалното) им значение.

В това време писнаха кавалите. Свирнята, от най-напред нежна, заиздига се високо-високо; очите на свирачите блеснаха, лицата пламнаха от въодушевление, ясните звукове звънтяха и пълнеха нощта с дивата мелодия на планините...

(Из Иван Вазов)

6. Напишете текст, като използвате (по избор) една от групите думи. За каква комуникативна ситуация ще е уместен вашият текст? Изберете подходящо заглавие?

- 1) Грозде, съцветие, сорт, минерални соли.
- 2) Грозде, пазар, щайги, продавач (продавачка).

7. Заменете подчертаните думи със синоними.

Българската държава възниква през 861 година. България започва да изгражда едно ново общество. Във вековната си борба българският народ е окрилен от едно родолюбие, от една могъща сила. Богомилството прониква във Византия, в Румъния. Българският народ започва съзиждането на едно ново общество. Народът нееднократно въстава срещу византийското робство.

Богомилство – ср., само ед., истор. Еретическо религиозно учение, основано в България от поп Богомил през X век, което е било насочено против символите на официалната църква.

Родолюбие – ср., само ед. Любав към родината и родното; патриотизъм.

8. Потърсете в училищната библиотека или в интернет синонимичен речник и открийте в него три думи, които имат повече от пет синонима. Запишете тези думи и синонимните им гнезда.

9. Открийте антонимите в пословиците. Кои от съществителните имена не са антоними извън контекста? Докажете твърденията си, като образувате с тях нови изречения.

1. На чорбаджията волята, на сиромаха неволята. 2. Учен да те бие, прост да те не милва. 3. Трудът краси човека, а мързелът го грози. 4. Светът за един е рай, за други – мъка безкрай.

10. Докажете, че думите *вила, раничка, съд, лира, ток* са омоними, когато ги включите в двойки изречения.

11. Обяснете значението на фразеологизмите. Съставете с 2 фразеологизма изречения.

Мърда му чивията; разпъвам на кръст; на един хвърлей; влизам под кожата; посипвам си главата с пепел.

12. Допишете пословиците. (Ако не е възможно това, ученикът/ученичката може да измисли свое продължение и тогава учителят/учителката ще оцени изобретателността на автора.)

Който не се е родил, ... Ако искаш да вземаш, научи се да ... . Който завижда – ... . Който е копал лозето, той ... . Вържи попа да е ... .

Тема
5

МОРФОЛОГИЯ (Морфология)

1. Кои думи означават предмети? С кой въпрос ги търсим? Как се наричат тези думи?

ябълка	сладък	играя	означават = назовават =
молив	светъл	рисува	
сокол	голяма	смятаме	
небе	весела	летят	
учебник	игриво	садят	

1. Кои от думите означават признак? С кои въпроси ги търсим? Как се наричат тези думи?
2. Какво означават думите в третата колонка? На кои въпроси отговарят? Как се наричат тези думи?

2. По картината напишете в три колонки съществителни имена, прилагателни имена и глаголи.

Съставете изречения. Които желаят, могат да свържат изреченията в разказ. Обяснете кои изречения сте съставили само от съществителни и глаголи. А в кои сте употребили съществителни, прилагателни и глаголи?

Работа в групи

3. Препишете от стихотворението «Влакче» на Василка Хинкова съществителните имена според рода им: от м.р., от ж.р., от ср.р. Можете да се разделите на три групи.

ВЛАКЧЕ

Стол до стол –
от трите стола –
композирам влакче в хола
и във трите му вагона
натоварвам лиса, слона,
зайо, кротката сърничка
и рогатата козичка,
кученцето и жабока,
которака и мишока,

катеричката скоклива
и магаренцето сиво,
патенцето жълтоклюно
и немирната маймуна,
папагалчето сърдито
и петлето гласовито,
лъвчо, рунтавото мече
и потеглям надалече.

4. Прочетете наум и на глас имената на Пипи. Печели състезанието този, който ги прочете без грешки.

Името ми е Пипилота Виктуалия Транспаранта Мнетолка Ефраимова Дългото чорапче, дъщеря на Ефраим Дългия чорап, някога страшилище на моретата, а понастоящем негърски крал. Всъщност Пипи е галеното ми име, защото татко смяташе, че Пипилота е много дълго.

(Из Астрид Линдгрен)

5. Прочетете стихотворението. Извадете прилагателните имена.

Черният облак
бял сняг роди,
пряспа до пряспа
вред нареди.

Цяла земята
с тях се покри
пак ще започнем
славни игри.

Бели пързалки,
сребърен лед...
Хайде, дечица,
дружно напред!

Леда Милева

6. Препишете от текста прилагателните имена заедно със съществителните имена, с които се съгласуват по род и число.

СИНЕОЧКА

Ах, какво хубаво снежно момиче си направиха децата на двора! То имаше дълга бяла рокля от сняг. И косите му бяха снежни и падаха на едри бели къдрици по раменете. А очите му – големи и сини – приличаха на две горски теменужки.

Таня Кабасова

1. Открихте ли, че в текста има прилагателни имена, които стоят след съществителните имена?
2. По колко прилагателни имена може да има едно съществително име?

7. Опишете външния вид на вашия приятел (вашата приятелка): какъв (каква) е на ръст (висок/висока, среден/средна, нисък/ниска), какви са на цвят очите и косите му (й), какво е лицето му (й) (бяло, мургаво)... Използвайте и прилагателни имена, с които да изразите своето отношение.

8. Препишете от текста глаголите. Подредете ги в две колонки според числото: в ед. ч., в мн.ч.

Соколов ходеше развълнуван из стаята си. Той често поглеждаше из прозореца към двора, сега потънал в буен шумалак и зеленина. Черешите и вишовете мязаха да са покрити със сняг от цвета си. Ябълките простираха като гирлянди листнати клони, увенчани с бял и румен цвят. Чуден Маргарит засипваше прасковите и зарзалиите, израсли до самите прозорци. Тревясалата пътека, която минаваше през сред дворчето, превърнато сега в градина, стоеше в сянка, покрита от събраните клони на овощките като алея.

Той се беше сега доста изменил. Лицето му, пак красиво и добродушно, но преbledняло и поизмършавяло, като на болен, който се поправя.

(Из Иван Вазов)

Тема

6

СЛОВООБРАЗУВАНЕ

(Будова слова)

1. Прочетете текста, за да разберете каква епидемия е причинил опасният бацил. Определете стила и типа му.

– Тежък случай! Тежък случай! – повтаряше професорът...

– Никой не е болен от ангина! Ни от хрема! Ни от скарлатина! Тия деца всичките са заразени от бацила «Непослуш 13»! Тук върлува страшна епидемия от непослушание! Тази болест е ужасно заразна!... Затова обявявам **КАРАНТИНА!**

Прочутият професор възседна своята спринцовка за инжекции и полетя към изследователския център «Горчиво хапче». Тук имаше лекарствени работи. Те приготвяха лекарства

против нечуващи уши, разсеяни глави, смучене на пръсти, хвърляне на закуски, глезотия, проклетия и всякакви други детски заболявания.

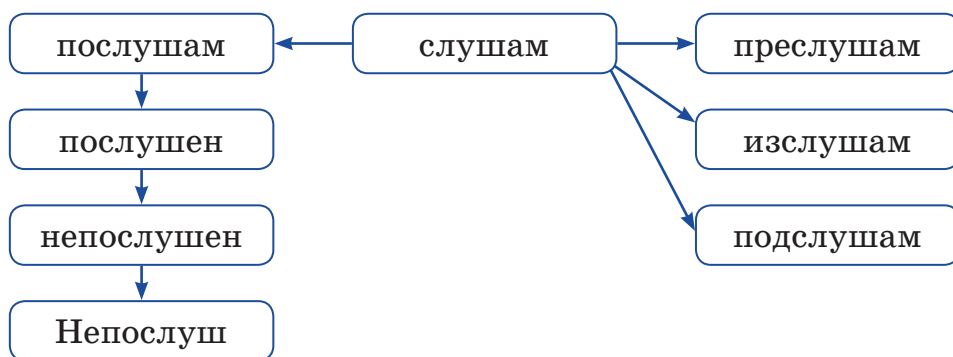
*К. Къдрева,
из «Приказка за страшния и опасен бацил Непослуш 13»*

1. Препишете от текста в две колони сродните думи на «болест» и «лекарства».
2. Кажете кой е корена им.
3. Напишете в тетрадката си още техни сродни думи, които да съдържат представки.

Бацил – микроб, болестотворна бактерия

2. Разгледайте схемата. Как са образувани новите думи?

3. Открийте думата, която НЕ е сродна на останалите думи.

Напишете в тетрадката си нейни сродни думи.

Бор, борова, отбор;
лек, влекач, лекувам;
лед, следа, изследвам;
зарът, зараза, заразен.

4. На кой ред всички думи са сродни?

1. Стар, остарял, старец, престарял, старица.
2. Стар, отварям, светлина, престарял, настъпил.
3. Стар, остров, старец, предавам, старица.

5. Кой е коренът на подчертаната дума?

пътешественик – пътник, пътувам, път;
народен – народ, род, породен;
обичам – обич, обичлив, заобича;
играчка – играя, играч, игра;
редица – ред, редувам, подреждам.

6. По какъв начин е образувана всяка от думите?

Белоснежен, Ивановден, храм-паметник;
четирилистен, заместник – председател, денонощен;
Пенчо-Славейково (произведение), гроздобер, нежнорозови.

7. От двойките думи образувайте сложни думи.

Град и нося; броя и звезда; лист и пада; око и син; крак и три.

Обяснете по какъв начин сте образували всяка сложна дума.

8. Прочетете един любопитен текст за облеклото на древните атиняни.

Атинското население представляло необичайно ярка картина. Дрехите на атиняните били ярки и пъстроцветни, особено у младите – пурпурни, червени, зелени и сини. Никой мъж не се обличал в жълто. Жълтото било приемливо само за жени. Белите дрехи били обточени с ярки кантове.

Женското облекло било изключително просто – състояло се от хитон, спускащ се до петите. В тази дреха полата и елекът били едно цяло. Понякога дрехата имала ръкави, а понякога оставяла открити раменете, като се закопчавала на плещите с катарамата. Това било облекло, ушито от мека и тежка материя, главно вълнена, но понякога и памучна. Най-често тази «рокля» била бяла, с цветна ивица по долния ръб. Пристягала се с пояс, чрез който можело да се променя формата ѝ. Девоичките носели пояса на талията, а омъжените – под гърдите. Ръцете оставали открити.

Описаната дреха била домашна, неприлично било жените да се появят в такъв вид на улицата. Пък и не била особено топла. Затова на излизане жените слагали наметало. Голямо внимание се отдавало на уменията да увиеш около себе си това бяло или розово парче плат, широко половин метър и два и половина пъти по-дълго, обточено с пурпурна или черна лента.

Анатолий Шамарин

9. Препишете думите и обозначете представката им.

Представляло, обточени, изключително, състояло се, ушито, пристягала се, отдавало се, омъжените, оставали, открити, описаната.

10. Състезавайте се кой ще измисли и ще напише повече думи с представките *пред-, из-, от-*.

11. Прочетете отново първия и последния абзац на текста (задача 8) и открийте в първия едно, а в последния – две съществителни имена, които се състоят само от корен. Напишете всичките им форми и направете извод какви са те като части на речта.

12. Напишете колкото може повече сродни думи на всяка от думите, които записахте според условието на задача 11.

МОРФОЛОГИЯ

(Морфология)

Тема
7

ЧАСТИ НА РЕЧТА

(Частини мови)

Спомнете си какво знаете за частите на речта?
Разкажете един на друг за тях.

Частите на речта биват:

- **изменяеми:** съществително име, прилагателно име, числително име, глагол, местоимение;
- **неизменяеми:** наречие, предлог, съюз, частица, междуметие.

1. Големият майстор на словото Емилиян Станев е направил описание на една лятна нощ в разказа си «След лова». Прочетете откъса от него.

Юнската нощ беше тиха, светла и шептяща. Под лъчите на луната реката лъщеше като златно течение. От време на време с лек плясък подскачаше риба и блясваше над водата.

Жабите надаваха дългите си куркания, сякаш се молеха. Липите над мене леко помахваха широките си листа и техните сенки едва забележимо трептяха в гладките води на вира. А в кладенчето, удавени, се полюляваха няколко звезди, като дребни жълтици, паднали на дъното му.

1. Как писателят е описал юнската нощ?
2. В първото изречение той само с три думи разкрива колко красива е тя. Извадете тези думи и ги запишете, определете към коя част на речта се отнасят.
3. Какви предмети от картината са най-важните? Извадете, запишете ги, определете коя са част на речта. Открийте с кои думи и как е описан всеки от тях. Кои от тези думи според вас правят описваната картина видима, сякаш тя е пред нас?
4. Ще можете ли да нарисувате илюстрация на така описаната природна картина?

2. А ето как поетесата Петя Дубарова рисува настъпването на вечерта.

Търкулна се мокрото слънце, описа то ясна дъга, стопи се, превърна се в зрънце, потъващо в златна река.	Затварят очи небесата, тъмнеят във синьо гори, унасят се тихо полята, заспиват до нови зори.
--	---

На запад денят се търкаля
и спуска се тихо нощта.

Блещукат звездици-корали,
през сън се усмихва света.

1. Във всеки куплет поетесата е нарисувала картина. Открийте онези думи, които според вас изграждат картините, правят ги живи, запомнящи се.
2. Извадете от текста глаголите.

3. Прочетете текста и открийте в него съществителните, прилагателните и числителните имена.

Гербът на София е изработен по проект на студента от Рисувалното училище Харалампи Тачев през 1900 г. Поводът за създаването на герба е участието на България в Парижкото всемирно изложение. Вацлав Добруски – директор на Народния музей, и Иван Мърквичка – директор на Рисувалното

училище, избират елементите на герба. Софийската община одобрява проекта на 24 април 1900 година. През 1911 г. е прибавен девизът «Расте, но не старее».

(Из печата)

1. Коя е темата на текста? Озаглавете го.
2. Обяснете правописа на съществителните имена в словосъчетанията *Гербът на София, Иван Мърквичка, Поводът на създаването на герба.*
3. Обяснете правописа на прилагателните имена в словосъчетанията *Рисувалното училище, Парижкото всемирно изложение.* Определете вида на словосъчетанията.
4. Кой от изговорните варианти на числителното в словосъчетанието 24 април ще предпочетете – [двадесет и четвърти], [двайсет и четвърти]?
5. С какво изречение по състав е изразен девизът «Расте, но не старее»? Какъв начин на свързване е използван в изречението?

Запомнете!!!

Науката за морфемите и за класовете от думи се нарича **морфология**.

Тема
**8—
10**

**СЪЩЕСТВИТЕЛНО ИМЕ:
ОБЩО ЗНАЧЕНИЕ, МОРФОЛОГИЧНИ
ПРИЗНАЦИ, СИНТАКТИЧНА
РОЛЯ. СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА
ОДУШЕВЕНИ И НЕОДУШЕВЕНИ.
СОБСТВЕНИ И НАРИЦАТЕЛНИ
(Именник: загальне значення,
морфологічні ознаки, синтаксична
роль. Іменники, що означають назви
істот і неістот. Власні і загальні назви)**

Съществителното име е част на речта, която означава предмет и отговаря на следните въпроси: кой? (съсед, приятелка), що е? (компютър, прозорец).

Съществително име е всяка дума, която можем да свържем с числителните имена *един, една, едно, едни (един сезон, една шестица, едно чувство, едни учебници)*.

В изречението съществителното име може да изпълнява синтактичните функции: подлог, допълнение, несъгласувано определение, обстоятелствено пояснение или приложение. Например, в изречението *«Иван написа писмо до баба си»*. *Иван* е подлог, а *писмо* и *баба* са съответно пряко и непряко допълнение. Подчертава се с една права линия в ролята на подлог.

1. Прочетете текста и открийте в него съществителните имена. Обяснете по какво ги познахте.

СТАРИЯ ПЛОВДИВ

Почти всеки е бил в Стария Пловдив и всеки го усеща по различен начин. Разходката по калдъръма, заобиколен от високи къщи с типичните еркери, е запленила не един и двама.

Пристъпваш внимателно по тесните каменисти улички, докато се катериш нагоре към Небет тепе или пък слизаш надолу, търсейки някой определен музей. Калдъръмът е излъскан до хлъзгавост от хилядите стъпки по него всеки ден. Къщите над него са като навели се една срещу друга, за да си кажат по нещо в горещия летен ден. Камбаните на църквите бият по часовник, дюкяните са отворени, животът кипи. И макар старинният град днес да е място, където ще срещнете основно туристи или пък работещи в него, а не местни жители, духът му не е изчезнал. За радост на всички ни, все още има места, където да се потопиш в него изцяло.

*Хисар Капия
в Стария Пловдив*

Съществителните имена назовават одушевени явления: (кой?) човек, жена, брат, сестра, слугиня, вуйчо, кон, магаре, куче и неодушевени: (що е?) маса, лампа, град, Дунав, автомобил, смартфон, лято, есен, чадър.

Работа в групи

2. Прочетете текста и открийте в него съществителните имена. Първа група: одушевени, втора група: неодушевени. Обяснете по какво ги познахте.

Имало едно време един царски син. Той изградил хубава чешма, от която течало не вода, а мед и масло. Направил я, за да идват момите и да си наливат мед и масло, а той да си избере най-хубавата от тях и да се ожени за нея. На чешмата най-напред дошла една старица. Тя носела всички съдове – големи и малки, които имала вкъщи. Напълнила първо с мед и масло големите съдове, след това малките, а най-накрая извадила и яйчени черупки. Напълнила една черупка и я подпряла с две камъчета, за да не падне. После взела да пълни друга черупка, а царският син стоял отстраня и гледал. Станало му смешно и решил да се пошегува със старата жена. Взел едно камъче, хвърлил го и строшил пълната черупка. Старицата много се разсърдила и в гнева си го проклела:

– Да се ожениш, синко, за неродена мома!

(Из българска народна приказка)

Видове съществителни имена

1. Съществителни нарицателни и съществителни собствени:

- **съществителни нарицателни** – общо наименование на еднородни предмети: *ученик, книга, къща, стол, маса, храна;*

- **съществителни собствени** – наименование на отделен предмет: *Пирин, Иван, Росица, (улица) «Тарас Шевченко», Иван Вазов.*

2. **Конкретни съществителни и абстрактни съществителни:**

- **конкретни съществителни (веществени)** – възприемаме ги със сетивата си, можем да ги пипнем, да ги видим: *вода, цвете, тетрадка, крак, чорап, рокля, човек, земя, кукумявка;*

- **абстрактни съществителни (с отвлечено значение)** – нематериалните неща, които не можем да възприемем със сетивата си (не можем да ги пипнем, да ги видим); възприемаме ги с ума си, мислим ги: *надежда, радост, любов, човещина, чест, свобода, щастие, скръб.*

3. **Посочете видовете съществителни имена в текста – нарицателни и собствени.**

1. – Всяко живо същество си има име – започна Киро. – И не само живите. Човек си има име, кучето си има име, селата, които не са живи същества, и те си имат имена. Срецнем, да кажем, кон. Но той не е само кон, а е Алчо, Вранчо, Мурад или кой знае как.

2. В София на булевард «Толбухин» № 12 се намира мавзолеят на първия български княз след Освобождението – Александър Батенберг, избран според условията на Берлинския конгрес на 17 април 1879 г. Той е роден на 24 март 1857 г. и е починал в град Грац, Австрия, през 1893 г. Швейцарският архитект Майер е изработил проекта за мавзолея, завършен през 1897 г. Костите на Батенберг били тържествено пренесени в България на 3 януари 1893 г.

4. Открийте съществителните собствени имена.

На юг от горда Стара планина
Реките носят женски имена.
Снага извиват в утринта полека
Марица, Тунджа, Арда и Велека.
Прозвънва Струма в своя бяг припрян.
И Места дипли кадифен колан ...
А там на север – в мойта равнина
вървят реки със мъжки имена.
Тъмнее Вит, разгърдил прашна риза.
И Осъм бял сред люляците слиза.
Люлее Искър край нивята гръб.
Проблясва тихо Горни Лом отвъд ...

(Из Георги Константинов)

5. Допълнете в текста пропуснатите съществителни имена: *столица, хилядолетие, фигура, корона, венец, символ*. Кажете кой е описаният паметник.

Той е един от символите на нашата... .
Построен е в чест на настъпването на
третото ... . Изобразява женска ... със
златна... . С дясната си ръка тя държи
лавров... . На лявата ѝ ръка е кацнала
сова – ... на мъдростта и познанието.

6. Изброете имената на европейски държави, които знаете. Кои са техните столици? Как се наричат гражданите, които живеят в тези страни?

държава	граждани	столица
България	българи	София

1. Напишете в три колони имената на държавите, гражданите на тези държави, имената на столиците.
2. Съставете изречения с някои от думите.

7. Столиците на различни държави имат свои символи. Прочетете и напишете за някои от тях. Представете информацията с постер или албум.

8. Разгледайте собствените имена на учениците и ученичките във вашият клас. За кои от имената можете да обясните как са се получили?

Образец: Златка – злато; Кожухаров – кожухар.

9. Разяснете какви съществителни собствени имена за единични предмети и лица са употребени в текста. Кои от тях са сложни собствени съществителни имена? Защо втората им дума е написана с главна или с малка буква?

Влакът прекосява равното Софийско поле и спира на гара Курило. Пред нас е покритата с ниски борове червена стена на Стара планина. Тя очертава южното бърдо на първата старопланинска гънка, в която е входът на Искърския

пролом. Оттук чак до Лютиброд хилядолетия наред река Искър подобно на трион е рязала бавно издигащата се снага на гордия Балкан.

(Из Владимир Попов)

10. Прочетете текста. Обяснете устно защо името на писателя като негово собствено име и като име на къща музей и училище е написано по различен начин.

КЪЩА МУЗЕЙ «ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ»

На стръмната уличка «Драгоман», в началото на стария великотърновски квартал «Варуша» се намира малка схлупена къщичка. Тук на 30 ноември 1828 г. се е родил бележитият поет, публицист и общественик Петко Р. Славейков. В приземния етаж е възстановена бедната обстановка, в която поетът е видял за пръв път светлината на света. Днес тази къща музей се стопанисва и обслужва от училище «П. Р. Славейков».

(Из сп. «Картинна галерея»)

11. Задача по избор.

А) Напишете съчинение за историческа или творческа личност (борец за свобода, писател/писателка, художник/художничка, артист/артистка и др.), която е свързана с вашето родно място.

Б) Направете маршрут за екскурсия. Кои исторически места ще посетите? Напишете и проверете за грешки.

В) Намерете по картата на България или Украйна съществителни собствени имена на градове, села, реки, планини, върхове. Защо едни от сложните собствени имена са написани с малка буква, а други – с главна?

Образец: Стара планина, Стара Загора.

Тема
11–
12

РОД И ЧИСЛО НА СЪЩЕСТВИТЕЛНОТО ИМЕ (Рід і число іменників)

Съществителното име има постоянен род, който определяме пак с числителните имена *един, една, едно*.

- **Мъжки род (м.р.)** – *един* самолет; *един* вълшебник; *един* стол; *един* домати; *един* празник; *един* подражател.
- **Женски род (ж.р.)** – *една* стая; *една* любов; *една* радост; *една* ябълка; *една* саможертва; *една* необходимост.
- **Среден род (ср.р.)** – *едно* приключение; *едно* колело; *едно* момиче; *едно* цвете; *едно* съмнение; *едно* вълнение.

Съществителното име се изменя по число.

- **Мъжки род:** *сезон* – *сезони*; *лъч* – *лъчи*; *случай* – *случаи*; *баща* – *бащи*; *съдия* – *съдии*; *дядо* – *дядовци*; *час* – *часове*; *чай* – *чайове*.
- **Женски род:** *улица* – *улицы*; *книга* – *книги*; *жена* – *жени*; *змия* – *змии*; *стая* – *стайы*; *кост* – *кости*; *добродетел* – *добродетели* (когато същ. име от ж.р. завършва на съгласна, окончанието се прибавя към основната форма).
- **Среден род:** *колело* – *колела*; *учение* – *учения*; *сливане* – *сливания*; *море* – *морета*.

Някои същ. имена нямат форми за мн.ч. (*храброст, благодетел, вечност*), а други нямат за ед.ч. (*очила, гащи, клеши*).

1. Открийте съществителните имена в текста. С помощта на кои думи ще определите рода и числото им? Разпределете ги по колонки.

Образец:

м.р., ед.ч.	ж.р., ед.ч.	ср.р., ед.ч.
м.р., мн.ч.	ж.р., мн.ч.	ср.р., мн.ч.

Лъвчетата имат щастливо детство. Играта им започва около изгрев слънце – те се катерят по спящия лъв, удрят го с лапи, дъвчат опашката му и дърпат гривата му толкова силно, че могат да откъснат цели кичури. Накрая той се събужда и отива към спящата лъвица, като на опашката му храбро виси някое лъвче.

(Из сп. «Наука и техника»)

2. Открийте съществителните имена в текста. Кои от тях са собствени? Кои – нарицателни?

КУКЛИ

Стефка остана сама. Тя отвори сандъчето. Отвътре се показаха старите ѝ играчки: малко бяло кученце без опашка и с три крака, конче на колелца, мече без уши, сляпо котенце, гумено момче и момиче и много други, които беше забравила. Най-отгоре бяха двамата ѝ любимци: восъчната кукла Милка и плетеният палячо с меко атлазено тяло, бели копчета и червени пантофки на краката. Стори ѝ се, че всички я гледат с насълзени очи.

(Из Герги Райчев)

1. Кои съществителни имена са в единствено число и кои са в множествено число?
2. Определете рода на съществителните имена в единствено число.
3. Превърнете съществителните имена от множествено число в единствено число и определете рода им.

3. Прочетете откъса от произведението «Балерината от лунната люлка» и посочете колко са съществителните нарицателни имена от мъжки род в текста.

Момичето затвори очи и се изправи. Внимателно пристъпи напред с единия крак, после с другия... В същия миг балерината го хвана за ръцете и двете се завъртяха в красив танц. Детето беше леко като перце. Подскачаше, въртеше се на палци, летеше... Цяла нощ танцуваха на меката лунна светлина.

4. Определете рода и числото на съществителните имена.

Кабели, хълм, дърво, завивка, телефончета, торти.

5. Изберете паметник от своето родно място. Открийте негова снимка. Напишете кратък текст за него, като включите повече съществителни нарицателни имена от мъжки род. Направете презентация пред класа.

6. Сравнете формите на съществителните имена от първата и от втората колонка. Как се образува множествено число при съществителните имена – при кои форми едното окончание се заменя с друго?

мъжки род зъб – зъб <u>и</u> дъб – дъб <u>ове</u> път – пъ <u>тища</u>	мъжки род бащ <u>а</u> – бащ <u>и</u>
женски род нощ – нощ <u>и</u>	женски род жен <u>а</u> – жен <u>и</u> зем <u>я</u> – зем <u>и</u>
среден род куче-куч <u>ета</u>	среден род сел <u>о</u> – сел <u>а</u> цвет <u>е</u> – цвет <u>я</u>

Препишете поотделно морфемите за м.р. мн.ч., за ж.р. мн.ч. и за ср.р. мн.ч.. Как се наричат тези морфемите?

Множествено число на съществителните имена се образува по два начина:

а) съществителното име в ед.ч. няма окончание, затова окончанието за мн.ч. се прибавя:

м.р. *гост* – *гост* – *и*

дъб – дъб – *ове*

ж.р. *кост* – *кост*-*и*

ср.р. *момче* – *момче* – *та*

б) съществителното име в ед.ч. има окончание, затова окончанието за ед.ч. се заменя с окончание за мн.ч.:

м.р. *слуг-а* – *слуг-и*

ж.р. – *ваз-а* – *ваз-и*

бан-я – *бан-и*

ср.р. *пер-о* – *пер-а*.

7. Определете рода и числото на съществителните имена в текста. Ако са в ед.ч., превърнете ги в мн.ч., ако са в мн.ч., превърнете ги в ед.ч. Напишете ги. Обяснете как са образувани съществителните имена в мн.ч.

Народът ми живее с песента.
Народът ми във песните живее,
тъй както корените във пръстта,
и става по-добър, когато пее.

Запява ги по сватби и на смърт,
и като знаме в битки ги развява.
Дървото се познава по плода.
По песента човекът се познава.

Георги Струмски

Бройна форма имат съществителните имена от м.р., които означават **нелица (предмети)** и завършват на съгласна. Тя се образува с окончание **-а/-я** и се употребява след числителни бройни имена (**два, пет, хиляда и сто**), след числителни имена за приблизителност (**четири-пет, десет-двайсет**) и след думите **колко, колкото, няколко, толкова:**

три месеца, шест коня, двапетстотин милиона, няколко района, колко процента.

Трябва да се въведе почасово заплащане – колкото часа работиш, за толкова да ти плащат.

Пълномощникът ще положи толкова подписа, колкото лица представлява.

Някои особености при употребата на бройната форма и на обикновената форма за мн.ч.

Съществителните имена, които означават **лица**, имат само **обикновена форма за мн.ч.** след числителни бройни имена, числителни имена за приблизителност и след думите **колко, колкото, няколко, толкова:**

двама писатели, десетпетнайсет ученици, колко министри, няколко царе.

Ако съществителното има значение и на предмет, и на лице, бройната форма се употребява само когато думата означава предмет.

След рекордните 13 хода с кон, световният шампион най-после сменя единия от двата офицера на черните. (офицер – шахматна фигура)

Кина махна с ръка на двамата офицери, които яхаха малко отзад. (офицер – лице от войсковия команден състав)

И в двата редактора файлът се отваря по един и същи начин. (редактор – компютърна програма)

Двамата редактори ще се грижат за онлайн версията на изданието. (редактор – човек, който ръководи издаването на вестник, списание и др.)

Когато с думите *колко* и *толкова* не се изразява количество, се употребява обикновената форма за мн.ч. на съществителното име.

Колко хубави месеци ни предстоят още!

Изобщо не очаквах, че ще получа толкова съвети!

Бройната форма се употребява и когато между числителното име или думата за количество и съществителното име стои съгласувано определение.

Петте най-големи града в страната държат половината от пазара на имоти.

В момента екипът работи по няколко европейски проекта с медийна насоченост.

Ако между числителното име или думата за количество и съществителното име стои предлог или глагол, се употребява обикновената форма за мн.ч.

Става дума за това колко от компютрите в България използват нелегален софтуър.

Три са големите пожари, на които са се отзовали огнеборците през почивните дни.

След думи като *двойка*, *тройка*, *десетка*, *дузина*, *чифт*, както и след думи, с които не се назовава точно количество

(стотици, милиони, милиарди), се употребява обикновената форма за мн.ч.

*Отлялялото слово и с четворка коне е трудно да се догони.
Китай влага милиарди долари в проекта за превръщането на въглища в газ.*

8. Образувайте бройни форми (където е възможно) и форми за множествено число на съществителните имена.

Образец: един стол – два стола – много столове

Предмет, мост, кон, мъж, ден, път, театър.

9. Образувайте множествено число и бройна форма от следните съществителни.

Хирург, монах, чужденец, брой, лекар, министър, бряг, ученик, очар, мъж, ден, път, лист, хляб, зъб, дъжд, сняг, джоб, ключ, враг, мост, внук, племенник, прозорец, купувач, пуловер, речник, паметник.

10. Работете по модела: *Този ден е много хубав – Тези дни са много хубави.*

Този грък е филолог. Този бряг е много зелен. Тази книга е интересна. В този град духа силен вятър. Този човек е от моето село.

11. Попълнете с човек, хора или души.

1. В стаята има много ... . 2. Колко ... има в стаята? 3. В стаята има един ... . 4. Този ... какъв е? 5. Тук живеят двама ... . 6. Колко много ... има тук!

12. Преведете на български. Определете рода на съществителните имена.

Земля, сонце, мурашка, пісня, соловей, життя, рибина, кіборг, натхнення, відкриття, личинка, жар-птиця, черевик, мікроб, інфузорія, троянда, колібрі, картина, дівчатко, зіронька, краб, богатир, переможець.

Спомнете си какво знаете за членуването на съществителните имена. Разкажете един на друг за това.

Проверете себе си

Какво трябва да знаем за правописа и употребата на съществителните имена.

Членуване. Съществителното име може да представи предмета като **познат**, известен и като **непознат**, неизвестен.

В изречението *Дай стол* не се посочва кой или какъв да бъде този стол.

В изречението *Дай стола* предметът е определен; говорещият и слушащият знаят за кой стол говорят.

Запомнете!!!

Окончанието, което приемат формите на съществителното, за да се изрази определеност, се нарича член. Прибавянето на **член** към формите на съществителното наричаме **членуване**, а самите форми, които имат член, се наричат **членувани**.

Членуване на съществителните имена от **мъжки** род:

◆ Единствено число: определителен член **-а/-ът** или **-я/-ят**

- *ученик* – *ученика* – *ученикът*
- *учител* – *учителя* – *учителят*
- *космос* – *космоса* – *космосът*

Съществителните имена от мъжки род, чиято **основна форма** завършва на гласна, нямат пълен и кратък член, а се членуват с **-та**, **-то**.

Запомнете!!!

- чорбаджия – чорбаджия**та**
- дядо – дядо**то**
- ♦ Множествено число: определителен член **-те, -та**
- ученици – ученици**те**
- хора – хора**та**
- дядовци – дядовци**те**

Членуване на съществителните имена от **женски род**:

- ♦ Единствено число: определителен член **-та**
- маса – маса**та**
- радост – радост**та**
- вселена – вселена**та**
- ♦ Множествено число: определителен член **-те, -та**
- маси – маси**те**
- радости – радости**те**
- ниви – ниви**те**; нивя – нивя**та**

Членуване на съществителните имена от **среден род**:

- ♦ Единствено число: определителен член **-то**
- море – море**то**
- дете – дете**то**
- животно – животно**то**
- ♦ Множествено число: определителен член **-те, -та**
- деца – деца**та**
- морета – морета**та**
- животни – животни**те**

Членуване на съществителни имена от **мъжки род**
с **-я/-ят**

♦ Съществително име от м.р., образувано с наставки **-тел** или **-ар/-яр** и означаващо професия, се членува с **-Я/-ЯТ**

- строител → строителя → строителя**т**
- зъболекар → зъболекаря → зъболекаря**т**
- коняр → коняря → коняря**т**

♦ С **-я/-ят** се членуват още няколко думи: кон, ден, крал, цар, път, зет, нокът, лакът, огън, както и всички съществителни, завършващи на **Й**:

Запомнете!!!

- *път* → *пътя* → *пътят* (множествено число – *пътища*; два *пътя*)

- *нокът* → *нокътя* → *нокътят* (множествено число – *нокти*; два *нокътя*)

- *край* → *края* → *краят* (множествено число – *краища*; два *края*)

Употреба на пълен определителен член

◆ С пълен член членуваме подлога в изречението.

😊 Ако можеш да замениш същ. име или словосъчетание с *той*, членувай с пълен член!

- Ученикът (*той*) обича трудностите.

- Любознателният човек (*той*) обича предизвикателствата.

- Най-големият приятел на брат ми (*той*) е компютърът.

◆ Естествено ще попитаме защо и КОМПЮТЪРЪТ (в последното изречение) е членуван с пълен член. Защото е част от съставното именно сказуемо. За практиката обаче ни е достатъчно да знаем, че ако трябва да членуваме същ. име от м.р., стоящо след спомагателния глагол **Е** (3 л., ед. ч., сег. вр.) или миналата му форма **беше**, използваме пълен член (*Това е учебникът, който търся; Това беше учебникът, който търсех*).

НИКОГА не членувайте с пълен член дума, пред която стои предлог (*по, за, на, без, около* и др.)!!!

Употреба на кратък определителен член

◆ С кратък член членуваме допълнението в изречението.

Ако можеш да замениш същ. име или словосъчетание с *него* или кратката форма *го*, членувай с кратък член!

- *Моля те, вземи стола.* → *Моля те, вземи го.*

- Учителят (*той*) извика ученика (*него*) → Той го извика.

- *Днес ще разглеждаме обновения музей на Иван Вазов.*
→ *Днес ще го* разглеждаме.

Запомнете!!!

Двойно Т и ЩТ при членуване на съществителните имена от женски род

♦ Определителният член **-та** за ж.р., ед.ч. **се прибавя направо** към съществителното, без то да се променя:

- книга + **та** → **книгата**
- пейц + **та** → **пейцта**
- прелест + **та** → **прелестта**
- пролет → **пролетта**;
- свец → **свецта**

Внимавай!

Допускат се грешки при членуване на същ. имена от ж.р., завършващи на Т и Щ, като се изпуска едно Т (вместо ТТ, се пише Т; вместо ЩТ, се пише Щ).

Запомнете!!!

Всички имена от ж. р., завършващи на -ОСТ, при членуване се пишат с двойно Т:

- Младост → **младостта**
- Съвременност → **съвременността**
- Неизбежност → **неизбежността**
- Радост → **радостта**
- Конкретност → **конкретността**

-ТАТА при членуване на съществителни имена от **среден род**

♦ Определителният член се прибавя към съществителното име, без то да се променя.

♦ Съществителните имена от среден род, завършващи на **-е (-че, -ле)** в множествено число завършват на **-та (-ета)**:

- момиче – **момичета**
- море – **морета**
- момче – **момчета**

Запомнете!!!

Да членуваме тези форми за множествено число:

- момиче*та* – момиче*тата*
- море*та* – море*тата*
- момче*та* – момче*тата*

1. Прочетете текста. Определете стила му. Озаглавете го. Открийте членуваните съществителни имена. Изпишете ги.

Настаняването и пиенето на втори чай не отне много време и в ранната сутрин вече скиторихме по студентите септемврийски утринни улици. Почти няма хора навън, а наистина е студено. Септември вече е студен месец за

западна Украйна. В средата на септември температурата беше около 10 градуса, а ние бяхме с тениски и летни якета. Задължително си носете топли дрехи, макар и като гледахме украинските минувачи, на тях не им беше толкова студено.

Не знам как да ви опиша по-добре Лвов, всичко в централната част е старинно, жените са хубави, яденето вкусно, а кафето превъзходно, за шоколада думи нямам. Целият старинен център е в ЮНЕСКО, заедно с катедралата «Св. Юра» и парка «Високий замок», които се намират извън центъра. На хълма някога наистина е имало висок замък, но днес са само руини и не стигнахме до тях. Общата територия, обявена от ЮНЕСКО за част от световното културно наследство, е 1200 декара, и се намира в границите на общо 30000 декара на територията на Лвов. Тесни улички, старинни сгради и много, много църкви и катедрали. Това е обичайната гледка в стария център. Във всяка втора сграда, която не е църква, има кафене, в повечето от останалите – музеи.

Сергей Кабанов

Обяснете употребата на членуваните форми на съществителните имена в текста.

2. Определете граматическите признаци на съществителните имена в текста. Прочетете правилно членуваните съществителни имена от м.р. ед.ч.

В сравнение с лъва, гепарда, слона, щрауса или жирафа леопардът е животно, за което хората знаят малко. Тайнствената котка стъпва безшумно, появява се и изчезва като сянка.

(Из сп. «Космос»)

3. Членувайте съществителните имена: театър, смисъл, пролет, живот, дума, син, кон, нокът, огън, младост, море, селце, прозорец, хляб, супа, къща, цветя.

4. Членувайте съществителните имена в скобите, където е необходимо.

Студентът отваря (прозорец). (Прозорец) е затворен. Петър слага (тебешир) на масата. (Тебешир) е на масата. Цветан отива в (университет). (Университет) отбелязва годишнина. Яна се качва в (тролей). (Тролей) се движи бавно. (Ден) се познава от сутрина. През (ден) ние имаме занятия в училище. Росен влиза в (семинар). (Семинар) е на осми етаж. Мая превежда едно (изречение). Тя не знае тази (дума). В (стая) има огледало. (Огледало) не е голямо. Тарас следва (биология).

5. Попълнете празните места.

1. ... Марица тече в Тракийската низина. 2. Чета ... «Вестител». 3. Говоря с ... Петренко. 4. ... «Златно руно» е литературно списание. 5. ... «Театрална» е дълга.

6. Членувайте с -ът, -ят, -а или -я.

1. Брат... на Марийка е студент. 2. Ето брат... на Марийка. 3. Родител... на Марийка е тук. 4. Къде е студент...? 5. Къде е учител...? 6. Хайде да се запознаем с учител... му! 7. Молив... е в чантата. 8. Компютър... е на бюрото. 9. Над компютър... има лампа. 10. Лекар... е до прозореца. 11. Апартамент... е на петия етаж. 12. На етаж... има баня. 13. Къде е телефон...? 14. Над телефон... има огледало.

7. Членувайте думите, които изразяват определеност в изречението.

1. През май зреят череши. 2. През ден слушам лекция по френски език. 3. През есен падат листа на дървета. 4. През зима вали сняг. 5. През есен започват занятия в училище. 6. Баща на Никола е директор на фирма. 7. Чичо на Мирослава е продавач в магазин за плодове и зеленчуци. 8. Младост е пролет на живот.

8. Открийте грешката в членуването.

Свежият въздух. Изпълни замъкът и прогони задухата.

9. Преведете на български. Извадете членуваните съществителни имена.

Я народився та живу в Україні, це моя Батьківщина, мій улюблений куточок Землі. Я дуже люблю мальовничу українську природу. Безкрає синє небо, яскраве сонечко, густі трави та квіти, міцні стрункі дерева. В усі пори року вони для мене найпрекрасніші в світі. Хоч, я впевнений, на Землі є багато красивих місць, не схожих на мою країну, і для тих, хто там народився, вони – найгарніші. І я б також хотів подорожувати та побачити всі дива світу на власні очі.

Сергій Кабанов

10. Напишете мини-съчинение «Аз съм украинец (украинка)». Използвайте членувани съществителни имена.

Тема
14

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ: ОБЩО ЗНАЧЕНИЕ, МОРФОЛОГИЧНИ ПРИЗНАЦИ, СИНТАКТИЧНА РОЛЯ (Прикметник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль)

Спомнете си какво знаете за прилагателните имена?
Разкажете един на друг за тях.

 Проверете себе си

Прилагателни имена са думите, с които назоваваме признак на предмет: **цвят** (бял, тъмнозелен, син), **големина** (висок, дълъг, плитък), **качества**, които се възприемат с обонянието, вкуса, пипането (кисел, сладък, мек, приятен, гладък), **физически качества** (млад, як, сляп), **форма на предмета** (кръгъл, четвъртит, елипсовиден), **обща оценка** на предмета (погрешен, важен, необходим) и др.

1. Прилагателно име е всяка

дума, която може да се свърже със същ. име – ГОЛЯМ човек, БЕЗКРАЙНА вселена, ХУБАВО дете, КРИСТАЛНА ваза, БРАТОВ син.

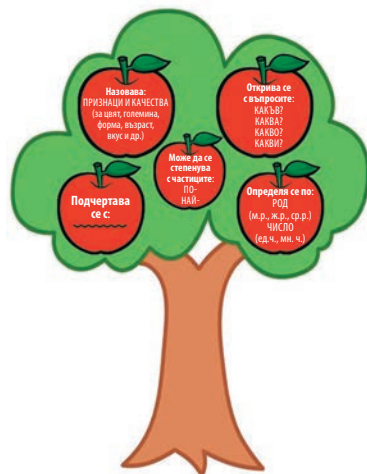
2. Прилагателните имена се изменят по:

- род – висок (м. р.), висока (ж. р.), високо (ср. р.);
- число – висок (ед. ч.), високи (мн. ч.).

Членуват се – висок, високия, високият.

Прилагателните имена се изменят по род и число, за да могат да се съгласуват със съществителните. Прилагателното име приема рода, числото и определителния член на съществителното име, което пояснява.

ПРИЛАГАТЕЛНО ИМЕ

1. Прочетете текста и открийте в него прилагателните имена. Обяснете по какво ги познахте.

ЗЛАТНА ЕСЕН

С венец от лозови листа,
с усмивка топла на лице
и с пълни кошници в ръце,
пристигаш в нашите места.

И всякой, беден и богат,
разтваря своите врати –
да влезеш, с божа благодат –
о есен златокоса, ти.

И идат пълните коля,
заскърцали по прашний път.
Над тях звездиците трептят,
като безбройни кандила...

И гледа Бог от своя свод,
и благославя всичко той:
труда и нощния покой,
и златния, обилен плод.

Елисавета Багряна

Това е интересно!!!

Прилагателните имена в художествения и в разговорния стил се употребяват като *епитет, сравнение, олицетворение, повторение и метафора*.

2. Обяснете употребата на прилагателните имена като изразни средства в стиховете на Петя Дубарова. Какво изразно средство е прилагателното млад в стиховете? Защо чрез него се осъществява връзката между отделните изречения?

Млад Апостола загина,
Млад угасна Караджата.
Млад, повел отбор дружина,
Падна Ботев в планината.

Петя Дубарова

3. Френският писател Ги дьо Мопасан пише: «Всеки епитет сякаш хвърля светлина на съществителното, към което се отнася». Обяснете смисъла на неговото изказване.

4. Могат ли съществителните имена да бъдат епитети? Припомнете си ученото по литература. Дайте примери.

Ги Дьо Мопасан

5. Задача на избор.

А) Опишете картината на българския художник Васил Горанов «Златна есен в София».

Б) Опишете картината на украинския художник Федор Манайло «Златна есен».

Тема
15–
16

РОД И ЧИСЛО НА ПРИЛАГАТЕЛНОТО ИМЕ (Рід і число прикметників)

Спомнете!!!

Прилагателни имена са тези думи, с които назоваваме различни **признаци и качества** на лица, предмети, животни и др. Например:

цвет (*бял, синя, черно*);

възраст (*стар, възрастна, младо*);

емоции (*весел, тъжна, изплашено*);

форма (*кръгъл, триъгълна, квадратно*);

вкус (*солен, лютив, кисело*);

размер (*дълъг, къса, малко*);

качества (*добър, грижовна, непослушно*).

За да определим кои думи са прилагателни, трябва да знаем с кои въпроси да ги открием, а именно:

КАКЪВ? КАКВА? КАКВО? КАКВИ?

Например:

висок мъж (**Какъв** мъж? Висок.);

красива рокля (**Каква** рокля? Красива.);

червено кубче (**Какво** кубче? Червено.);

сочни праскови (**Какви** праскови? Сочни.)

Когато обясняваме, че прилагателните имена **се определят по род (мъжки, женски и среден) и число (единствено и множествено)**, е важно да разберем, че *те винаги се съгласуват по род и число със съществителното, към което се отнасят*. Например, за да опишем с прилагателно име стол, който е направен от дърво, трябва да използваме прилагателното «дървен» в мъжки род, единствено число, тъй като съществителното име «стол», което то описва, е от мъжки род, единствено число (*дървен стол*).

Спомнете!!!

Понякога учениците се затрудняват да определят рода на прилагателните имена, когато те са употребени в множествено число. Затова е важно да запомнят, че тъй като прилагателното се съгласува по род и число със съществителното име, трябва:

- 1) да превърнем съществителното име в единствено число;
- 2) да определим кой род е.

Така откриваме от кой род е прилагателното име, което се отнася към него. Например:

кожени обувки – една обувка – ж.р.;

следователно обувки – същ. нар., ж.р., мн.ч.;

кожени – прил. ж.р., мн.ч.

Когато искаме да сравним две или повече лица или предмети, които имат един и същ признак, ние **степенуваме** прилагателните имена с помощта на частиците **ПО-** и **НАЙ-**, които изписваме преди прилагателните имена.

Например: Мишо е **по-висок** от Иван, а Гого е **най-висок**.

Когато правим синтактичен анализ на изречението, подчертаваме прилагателните имена с вълнообразна линия.

1. От съществителните имена образувайте прилагателни в мъжки, женски и среден род единствено число, както и в множествено число.

	м.р.	ж.р.	ср.р.	мн.ч.
дом	домашен	домашна	домашно	домашни
стъкло				
гора				
дърво				
топлина				
зима				
сила				
злато				
вкус				

2. Прочетете текста. Определете стила и типа му. Озаглавете го. Открийте прилагателните имена. Определете рода и числото им.

Замъкът на червенските боляри – така са наричали един от малкото замъци у нас, намиращ се в средновековния град Червен, където днес откриваме предимно руини. Останките на някогашния значим град се издигат високо над русенското село Червен, на около 30-ина километра от областния център.

Ако днес се разхождаме върху останки и руини, то в миналото Червен е бил важен военно-административен, стопански и дори църковно-културен център. Историята на крепостта датира от 6-и век, когато е била византийска. Истинският разцвет на града, издигнат върху скално плато, е по време на Второто българско царство.

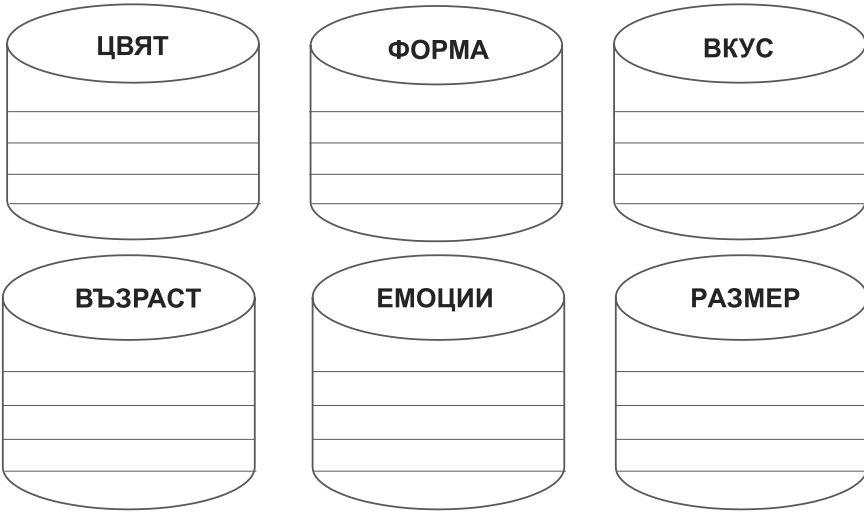
Колкото и да е изненадващо заради местоположението на Червен, тук са развивани занаяти като златарство, добив и обработка на желязо, художествени и битови занаяти.

През 1235 година Червен се превръща в седалище на Червенската митрополия. По време на Османското робство той е превзет и разрушен от османските турци.

3. Прочетете прилагателните имена и ги запишете според това какви признаци и качества означават. Определете им рода и числото.

Зелен, горчив, възрастен, радостно, къса, люто, триъгълна, лилаво, млад, весел, правоъгълен, сладка, дълъг, дъвен, квадратно, тъжен, синьо, юношески, високо, четириъгълен, солено, жълта, голямо, щастлива, кръгъл, червен, стар, малък, изплашен.

4. Подчертайте съществителните и прилагателните имена в изреченията и ги определете по вид, род и число.

<i>Вчера ми подариха синя топка.</i>	<i>синя</i>	<i>прил.</i>	<i>ж.р.</i>	<i>ед.ч.</i>
	<i>топка</i>	<i>същ.нар.</i>	<i>ж.р.</i>	<i>ед.ч.</i>
Обичам да пия портокалов сок.				
Днес ще купим нови пердета.				
Заедно измислихме весела игра.				
Отвътре изскочи бяло зайче.				
Всички изкачиха високия връх.				

Похапваме си сочни ябълки.				
Помогнах на възрастната жена да носи тежките чанти.				
Срамежливото дете даде верен отговор.				

5. Свържете съществителните имена с подходящите прилагателни. Запишете ги и ги определете по род и число.

прилагателно име	съществително име	род и число

Съставете изречения с някои от словосъчетанията.

6. Преведете на български език. Извадете прилагателните имена. Определете им рода и числото.

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА ФОРТЕЦЯ

Середньовічний замок Кам'янець-Подільського стоїть на скелястому півострові в каньйоні річки Смотрич.

Замок імовірно існував ще за часів Київської Русі (як дитинець давньоруського граду), проте кам'яний замок побудували литовські князі Кориатовичі в кінці XIV століття. Спочатку це була давньоруська дерев'яна оборонна фортеця. У 15 столітті Кам'янець-Подільський був захоплений польською шляхтою і стає важливим оборонним пунктом Речі Посполитої. А дерев'яну фортецю

замінили на кам'яну. У 1672 році місто Кам'янець-Подільський захопила турецька армія. З тих пір замковий міст почали називати «турецьким». У Кам'янець-Подільській фортеці відбував ув'язнення ватажок селянського руху Устим Кармелюк.

7. Образуйте прилагателни от следните съществителни. Определете им рода и числото.

Ябълка, слива, портокал, праскова, ламарина, орех, земя, небе, тютюн, юноша.

8. Образувайте от следните прилагателни форми за ж. и ср. род и за мн. число.

Нов, лош, малък, лесен, тесен, боен, надменен, вълнен.

Запомнете!!!

мъж – мъжки

чех – чешки

анархист – анархистски

ръка – ръчен

дете – детски

войник – войнишки

баща – бащин

гора – горски

9. Разширете изреченията, като прибавяте прилагателни имена.

1. Построиха къщичка.
2. Корабът спря.
3. Счупих вазата.
4. Прочетох книга.

Тема

17–
18

**ВИДОВЕ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА:
КАЧЕСТВЕНИ, ОТНОСИТЕЛНИ.
СТЕПЕНУВАНЕ НА КАЧЕСТВЕНИ
ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА
(Види прикметників: якісні, відносні.
Ступені порівняння якісних
прикметників)**

Спомнете какво знаете за видовете на прилагателни имена.

По своето значение, прилагателните имена биват: **качествени и относителни.**

Качествени.

Качествени прилагателни – означават признак на предмет, който му е вътрешно присъщ и го определя сам по себе си, без отношение към други предмети:

голям праз, дебела тояга, синьо небе, кисел лимон

Този вид прилагателни имена могат да се **степенуват** и това е най-важната им особеност. Имат три степени за сравнение: положителна, сравнителна и превъзходна степен (*голям, по-голям, най-голям*).

Тези прилагателни означават: размер (*голям, широк, малък*), цвят (*син, червен*), вкус (*кисел, солен*), физически свойства (*твърд, горещ*), качества на личност (*смел, умен*). В българския език не се степенуват качествени прилагателни, означаващи цветове, като се допускат изключения, но в разговорната реч (*Чантата на Ивана е по-бяла от моята*).

Относителни.

Означават признак на предмет, който не е вътрешно присъщ, а бива придобит само благодарение на отношението си с други предмети.

Такива признаци могат да бъдат: място на предмета (*планински орел*), вещество, от което е направен предмета (*златни обици, желязна врата*), предназначение на предмета (*готварска печка, превозно средство*), принадлежност на предмета (*бащино огнище, украински език*), пространствено разположение на предмета (*заден двор, среден апартамент, десен волан*), време, свързано с предмета (*годишен договор, пролетен ден, нощен режим*). **Относителните прилагателни не се степенуват.**

Запомнете!!!

Степенуване на относителни прилагателни имена

В преносен смисъл относителните прилагателни придобиват значение на качествени прилагателни.

По-дървена глава не съм виждал.

В рамките на относителните прилагателни имена може да се обособят притежателни прилагателни имена.

Запомнете!!!

Притежателните прилагателни имена сигнализират признака «лична принадлежност». Обикновено те са образувани с лексикалните морфемии -ОВ и -ИН, например *братов, вуйчов, чичов, Петров, Иванов, бащин, лелин, мамин, Неделкин, Иванкин* и др.

1. Прочетете текста. Извадете прилагателните имена. Определете им вида.

ЕДНА БЪЛГАРСКА РОЗА

Добър вечер, приятелю млад!
Добър вечер, другарю!
Добре дошъл във нашия град,
добре дошъл във България!

Вземи във тоя хубав ден
една българска роза от мен!
Нека тя да ти разкаже с ароматния си глас
за Балкана, за морето и за всички нас.

И когато, приятелю млад,
и когато, другарю,
си тръгнеш ти от нашия град,
си тръгнеш ти от България,

вземи във тоя хубав ден
една българска роза от мен!
Нека тя да ти напомня с ароматния си глас
за Балкана, за морето и за всички нас.

И не забравяй нито ден
ти таз българска роза и мен!
Нека тя да ти напомня с ароматния си глас
за Балкана, за морето и за всички нас,
всички нас, всички нас...

Найден Вълчев

КАКОВО Е СТЕПЕНУВАНЕ?

Степенуваме прилагателните имена, когато сравняваме един или повече предмети.

бърз

по-бърз

най-бърз

ЧАСТИЦИТЕ ПО И НАЙ

Степенуваме прилагателните имена с помощта на частиците **по** и **най**.

бърз

по-бърз

най-бърз

ПРАВОПИС

Степенуваме прилагателните имена с помощта на частиците **по** и **най**. След тях се пише тире.

Бебешки, ясен, по-малък, откровен, най-добър, по-хубави, най-силен, умно, по-внимателен, най-широката, упорит, чевръст, дървен, позлатен, по-игрив, най-студен, най-весел, по-усмихнат.

2. Работете по модела:

1) *Модел: Настя има дълга коса. – Косата на Росица е по-дълга.*

Настя има тънък пуловер. –

Настя има пъстро шалче. – .

Настя има нови обувки. – ... .

2) *Модел: Андрей е красив. – Пламен е по-красив от Андрей. Пламен е най-красивият в групата.*

Андрей е строен. –

Андрей е весел. –

Андрей е висок. –

Андрей е тъмнокос. –

3. Степенувайте прилагателните в скоби:

1. Пенка е (добър) преводачка от Бистра.

2. Гроздето е (сладък) от ябълката.

3. Мусала е (висок) връх на Балканския полуостров.

4. Пътят от гарата до Университета е (дълъг), отколкото до хотела.

5. Родопите заемат (южен) част на България.

6. Дядото е (стар) в семейството на Яна, а Коленцето е (малък).

7. През септември дните са (слънчев), отколкото през октомври.

8. (Забележителен) обекти в София са свързани с историята на града.

9. Несебър е един от (старинен) градове в България.

10. Недалеч от тук се намира (дълбок) пещера в България.

11. Бащата е (настойчив и упорит) от майката.

12. Черквата «Света София» е един от (ценен) архитектурните паметници на София.

13. Момчето е (мълчалив и затворен) от сестра му.

14. Зимата в Норвегия е (продължителен) от лятото.

15. Балкантурист е (голям) предприятие за международен туризъм в България.

Това е интересно!!!

Първото бебе за 2023 година в Норвегия е с български произход и се казва Амая, което означава щастие.

Баща ѝ е българин – Калоян. Той се надява детето да научи български.

Майка ѝ е от Норвегия.

Това е интересно!!!

Тя се ражда на 1-ви януари 13 минути след полунощ в предградие на столицата Осло. Амая е обявена за бебе на годината, заедно с момченце, което се ражда в същата минута, но в Берген, съобщава NOVA.

4. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – *Какво е намалявам? – Правя нещо по-малко.*

- Какво е увеличавам? .....
- Какво е разхубавявам? .....
- Какво е удължавам? .....
- Какво е уголемявам? .....
- Какво е разширявам? .....
- Какво е скъсявам? – .....

5. Напишете кой е голям (малък), кой е по-голям (малък) и кой е най-голям (малък).

1. Явор е на 10 години, Иво е на 6 години, а Румяна е на 5 години.

2. Калина е на 20 години, Яна е на 19 години, а Росица е на 18 години.

3. Седми блок има 14 етажа, шести блок има 10 етажа, а пети блок има 8 етажа.

4. Милена е на 7 години, Огнян е на 5 години, а Пламен е на 4 години.

6. Степенувайте прилагателните в скобите.

Иван е (добър) студент от Георги. – Никола е (добър) инженер в завода. – Сабрина е (учтив) от Ана. – Пътят от София до Варна е (къс), отколкото от София до Киев. – Математиката е (трудна) от историята. – София е (голям) град в България. – Коридорът е (тесен) от семинара. – Лятото е (топъл). – Слънцето е (светъл) от луната. – Рила е (висок) планина в България.

7. Отговорете на въпроси.

1. Коя е най-голямата река, която минава през България? 2. Кои са най-прочутите морски и планински курорти в България? 3. Кое е най-любимото ви годишно време? 4. Кой е по-бърз плувец – Пламен или Димитър? 5. Кои са най-модерните сгради (в Киев, в София)? 6. Кой е най-високият връх на Балканския полуостров? 7. Кое е най-старото име на София? 8. Коя е най-дългата планина в България?

8. Преведете на български. Извадете прилагателните имена. Определете вида им. Степенувайте качествените прилагателни имена.

Похмуру осінь змінила зима – чудова й красива пора року. Випав перший сніг, і все навколо вкрите сніговим покривом, немов білою пухнастою ковдрою. Особливо гарно в ясні дні. Промені сонця, відбиваючись і переливаючись на снігу, заповнюють все яскравим світлом. І як добре до самого вечора грати з друзями в сніжки, ліпити сніговика, кататися на санках або ковзанах.

Як на мене, зима – найдивовижніша пора року!

(З учнівського твору)

Тема

19

ЧЛЕНУВАНЕ НА ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА (Членування прикметників)

Спомнете какво знаете за членуването на прилагателните имена. Разкажете един на друг.

Проверете себе си

Нечленувани прилагателни имена – означават признак на непознати, неопределени предмети: **смел мъж**.

Членувани прилагателни имена – означават признак на познати, определени предмети: **смелият мъж**.

Определителен член за прилагателните имена:
-ят, -я – за м.р. красив – красивият, красивия

Проверете себе си

- та** за ж.р. красива – красивата
- то** за ср.р. красиво – красивото
- те** за мн.ч. красиви – красивите.

Запомнете!!!

Членуваната форма за мъжки род се образува с помощта на определителния член **-ят**.

Когато основната форма на прилагателното име завършва на **-и**, определителният член се прибавя направо към нея (*български – българският, българския*).

Когато основната форма на прилагателното име не завършва на **-и**, определителният член се прибавя към разширената форма, която от своя страна завършва на **-и** (*нов – нови, новият, новия*)

Употребата на пълния член **-ят** и на краткия **-я** се разграничава само в писмената реч и се обуславя от същите синтактични правила, както при съществителните имена. Когато прилагателното име е подлог или определение на подлога, сказуемно определение или определение на сказуемното определение, се пише пълен член. Например:

Новият пристигна. Новият ученик пристигна.

Това е новият. Това е новият ученик.

Членуваната форма за женски род се образува с помощта на определителния член **-та** (*нова – новата, бяла – бялата, синя – синята, добра – добрата, силна – силната*)

Членуваната форма за среден род се образува с помощта на определителния член **-то** (*ново – новото, бяло – бялото, синьо – синьото, добро – доброто, висше висшето*).

Членуваната форма за множествено число се образува с помощта на определителния член **-то** (*нови – новите, сини – сините, добри – добрите, силни – силните, висши – висшите*).

Запомнете!!!

Мъжки род		Женски род	Среден род	мн.ч
пълен член	кратък			м.р., ж.р., ср.р.
-(и)ят	-(и)я	-та	-то	-те

1. Членувайте, където е необходимо, прилагателните имена.

1. Притихнал и чист, градът заспива под (пролетен дъжд).
2. (Нощен влак) от Бургас пристига на разсъмване.
3. (Млад мъжки глас) пита за (стар учител).
4. Малко изоставате от (по-напреднали колеги).
5. Детето самотно седи на пейката в (пуст коридор).
6. Трамваят се носи с дрънчене из (нощен булевард).
7. Навън вали (ужасен дъжд).
8. (Есенно слънце) грее, но не топли.
9. В (малък градец) всички спят (дълбок сън).
10. По (крайбрежна улица) на групи минават студенти.
11. По стените има изгледи от (прочути курорти).
12. Децата с (голяма врява) тръгват през (дълбоки преспи) към (гора).
13. Всички се възхищават от (хубава българска природа).
14. (Главна роля) в (нов български филм) се изпълнява от един (млад актьор).

2. Членувайте, където е необходимо, словосъчетанията.

а) Висока бележка, работен ден, скучни лекции, печени чушки, различни помагала, кафяви очи, светъл костюм, удобен апартамент, бяло лице, стройна фигура, топло яке, тъмно поло, нисък ток, широка пола, български език;

б) Голям зелен град, вкусни пържени картофи, чуплива кестенява коса, тясна сива вратовръзка.

3. Съгласувайте по род прилагателните имена със съществителните имена, където е необходимо, членувайте ги.

Росица е (*тъмноко*с), с (*кафя*в) очи, (*дълъг кестеня*в) коса, (*черен*) вежди и (*гъст*) мигли. Тя е (*висок*) и (*стро*-ен). Росица обича (*красив*) дрехи. Често обича рокли с (*бял*) якички и (*пъстър*) шалчета. (*Бял*) якички и (*пъстър*)

шалчета и отиват. Тя носи обувки с (*висок*) ток. Росица има брат. Той е (*висок*) от Росица, също е (*тъмнокос*), има (*черен*) очи. Косата на Пламен е (*тъмен*) от косата на Росица. Пламен не обича костюми, носи дънки и (*сив*) или (*черен*) пуловер. По-често облича (*черен*) пуловер и (*тъмен*) яке.

4. Вместо *един*, където е възможно, поставете прилагателно име, членувайте го, ако е необходимо.

1. На един завод ни настига един голям камион. 2. Тя влиза в един двор. 3. Художникът взема една четка и започва да рисува. 4. До една красива бяла кола стои едно момиче. 5. Една млада жена влиза в бара и сядва до една малка масичка. 6. Спираме колата край една горичка. 7. Селянинът изважда една голяма шарена кърпа и почва да трие потта от лицето си. 8. Отбиваме се в едно кафене. 9. Заобикалям главния вход и влизам през една странична врата. 10. Той примъква с крак един кухненски стол и се отпуска на него.

5. Разширете последователно изреченията по модела:

Куфарът ми е в коридора, (кожен, кафяв). – Коженият ми куфар е в коридора. Кафявият ми кожен куфар е в коридора.

1. Колата ми е на ремонт (стара, повредена). 2. Пуловерът ти е в гардероба (вълнен, син). 3. Брат ми има шестьца на контролната работа (малък, мързелив). 4. Жилището ни се намира в квартал «Младост» (просторно, ново). 5. Аз знам, че харесваш очите ѝ (черни, големи). 6. Можеш да използваш речника ми (френско-български, голям). 7. Искам да се запозная със секретарката ти (млада, хубава). 8. Много харесвам децата им (весели, умни). 9. Научих много неща от баща ти (добър, стар). 10. Поздравявам те за успеха ти (голям, първи). 11. Не обичам да гледам стаята им (мръсна, разхвърляна).

6. Разкрийте скобите, като членувате, където е необходимо.

1. Вчера се запознах със съпругата на (мой шеф). 2. Това стана в (бърз влак) София – Бургас. 3. Пътувах за (Стара

Загора) в командировка. 4. Трябваше да се срещна с един от (наши клиента) там. 5. Бях в купето, до (отворен прозорец), когато влезе една (хубава, модерно облечена жена). 6. Оказа се, че (билет ѝ) е за (също място). 7. За щастие в купето нямаше (други пътници). 8. Обикновено в (първа класа) пътуват малко хора. 9. Започнахме (приятен разговор), който продължи през (цяло време) на пътуването. 10. Разбрах, че тя е (моя съгражданка). 11. Оказа се, че имаме много (обща познати). 12. Разбрах също, че се интересува от работата на (наша фирма). 13. Сигурен съм, че дава (полезни съвети) на съпруга си, защото е много (интелигентна жена). 14. А (интелигентен човек) е винаги (добър съветник).

7. Прочетете текста. Изпишете прилагателните имена в две колонки: членувани и нечленувани.

Олександър Олес (Кандиба) е роден на 23 ноември 1878 година в с. Крига Сумска област, на територията на днешна Украйна в търговско-селско семейство. Баща му Иван Фьодорович се удавя, когато малкият Олександър е на 11 години. След смъртта му майката се завръща в Белопилля с трите си деца.

Олександър се научава да чете на 4 години. Завършва начално и двукласно училище, а после, на 15-годишна възраст постъпва в селско-стопанско училище в град Деркачи близо до Харков. Там Олександър участва в издаването на ръкописните списания «Комета» и «Първоцвет», в които се появяват неговите първи стихотворения. Става слушател в агрономическото отделение на Киевския политехнически институт, но скоро е принуден да го напусне заради материални затруднения.

*Олександър Олес
(Кандиба)*

Прилагателните имена се образуват от други думи с помощта на наставки и представки.

По-важни наставки за образуване на прилагателни имена:

-ав – гърбав, жилав, хлъзгав;

-ив, -лив мързелив, бодлив, постелив;

-ист – горист, тревист, скалист;

-ит – упорит, сърдит, плодовит;

-ов – братов, чичов, Иванов;

-ев – алуминиев, Ботев, Пенчев;

-шен – вчерашен, днешен;

-ски – градски, селски, детски, планински.

Прилагателни, означаващи веществен произход:

-ен – златен, стоманен, железен, народен, чаен, дървен, захарен, доматен, картофен;

-ов – порцеланов (предимно от имената на дървета и плодове) боров, буков, липов, церов, ябълков, розов;

-ски, (-шки) – агнешки, пилешки, телешки, кравешки, свински;

-е (-и) – вълче, овче, лисиче, кокоше, козе, пачи (крак).

Запомнете!!!

Войник – войнишки, мъж – мъжки, чех – чешки,
грък – гръцки, дете – детски.

1. Съставете словосъчетания по следния модел:

коприна – копринен – копринена риза – риза от коприна;

куче – кучешки – кучешка колиба – колиба за куче;

есен – есенен – есенни мъгли – мъгли през есента.

Камък, алуминий, зеленчук, роза, човек, лъв, държава,
супа, лято, пролет, дете, юноша.

2. Извадете прилагателните имена, определете техния род и вид. Как са образувани?

ПТИЧЕТО

Аз и татко правихме разходката си в парка. Изведнъж чухме странни жални писъци. Те идваха от най-близкото храстче. Ние отидохме там и видяхме едно безпомощно птиче. То се бе оплело в трънаците. Гледаше по-тъжно и от затворниците.

Ние освободихме птичето от капана. За жалост то бе с наранено краче. Превързахме раната. Гледахме го с най-голяма грижа. А щом дойде пролетта, то пожела да излети при по-големите си братчета. Те го чакаха.

3. Попълнете празните места по модела:

Модел: Тези кюфтета са от агнешко месо.

Много обичам агнешки кюфтета.

1. Тази супа е от (пиле) месо ... .
2. Тези пържоли са от (свиня) месо ....
3. Този шницел е от (теле) месо ....
4. Тези шишчета са от (свиня) месо . .
5. Това сирене е от (овца) мляко ....
6. Това масло е от (крава) мляко ....
7. Тази супа е от (агне) месо ....

4. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – Блузата ти от памук ли е? – Да, тя е памучна;

1. Пуловерът на Боян от вълна ли е? – Да .....
2. Чорапите на Иво от памук ли са? – Да, ...
3. Роклята на Яна от коприна ли е? – Да, ...
4. Ръкавиците на Асен и Борислав от кожа ли са?
5. Покривката от лен ли е? – Да, ...
6. Това бюро от дърво ли е? – Да, ...
7. Тези кутии от желязо ли са? – Да, ...
8. Тази конструкция от метал ли е? – Да, ...

5. Употребете прилагателните в скобите във вярна форма.

1. Книгата е (син). 2. Писалката е (сив), а моливът е (кафяв) 3. Той има (кожен) палто. 4. Студентката е (упорит). 5. Там няма (пощенски) кутия. 6. Това е (стенен) огледало. 7. Захарта е (полезен). 8. Вуйчото е (млад). 9. Тази сграда е (старинен). 10. Тя има (добър) дете.

6. От прилагателните в мъжки род образувайте форми за женски и среден род.

Зимен, силен, вълнен, късен, лесен, модерен, кожен, златен, студен, южен, копринен, нощен, спортен, пролетен, чаен.

7. Задайте въпроси по модела:

Модел: Днес има супа от домати. Обичаш ли доматиена супа?

1. Днес има супа от картофи ...?
2. Днес има пюре от картофи ...?
3. Днес има сок от домати ...?
4. Днес има кюфтета от картофи ... ..?
5. Днес има пюре от домати ...?
6. Днес има салата от картофи ...?

8. Напишете по друг начин следните изрази.

1. Месо от агне. – ... .
2. Месо от пиле. – ... .
3. Месо от теле. – ...: ... .
4. Месо от свиня. – ... .. .
5. Месо от овца. – ... .
6. Сирене от овче мляко. – ... .
7. Сирене от краве мляко. – ... .
8. Масло от краве мляко. – ... .

9. Преведете на български. Образувайте прилагателни имена. Обяснете как се образуват.

Варення з малини, суп із грибів, будинок з цегли, посуд з глини, звіт за рік, хор студентів, вулиці Бережницьі, кімната для вчителів, береги Десни, рами для вікон.

10. Напишете мини-съчинение «Езикът е душата на народа» с използване на прилагателни имена, образувани по различен начин.

Тема
**21–
22**

**ЧИСЛИТЕЛНО ИМЕ:
ОБЩО ЗНАЧЕНИЕ,
МОРФОЛОГИЧНИ ПРИЗНАЦИ,
СИНТАКТИЧНА РОЛЯ. БРОЙНИ
И РЕДНИ ЧИСЛИТЕЛНИ**
(Числівник: загальне значення,
морфологічні ознаки, синтаксична
роль. Кількісні та порядкові
числівники)

Спомнете си какво знаете за числителните имена?
Разкажете един на друг за тях.

Числителното име е дума, която означава броя или реда (поредността) на съществата и предметите (*пет билета, пети ред*).

Числителните имена се делят на два основни вида *числителни бройни* и *числителни редни*.

Числителни имена – част на речта,
с която назоваваме количеството
на предметите, числото или реда
на предметите при броене.

Числителни бройни

Колко?

едно, дванадесет,
тридесет и четири

Числителни редни

Кой по ред?

първи, втори, трети

Бройните числителни показват броя на съществата и предметите (един, два, три, пет).

Редните числителни показват реда (поредността) на съществата и предметите (първи, втори, трети, пети).

На всяко числително бройно отговаря числително редно.

Числителните бройни биват:

а) прости – един, два, три, четири, пет.

б) сложни – единадесет, единайсет, двадесет, дваисет.

в) съставни – дваисет и три, сто петдесет и четири.

От бройни числителни имена се образуват *умалителни числителни имена* (двенки, двечки, тринки, трички, четирки).

От бройни числителни имена се образуват *съществителни имена за означаване на неща, белязани с бройно числително име*. Например, превозни средства, карти за игра, оценки за успех и др. (*единица, двойка, тройка, четворка, петица и петорка, шестица и шесторка, седмица и седморка, осмица и осморка, деветица и деветка, деветорка, десетица и десетка, десеторка*).

Бройните числителни имена имат *мъжколични форми* (*двама, трима, четирима*).

Това е интересно!!!

Някои бройни числителни имена имат форми за приблизителен брой – апроксимативни (*десет – десетина, сто – стотина*). Приблизителен брой може да се изрази и чрез съединяване на две бройни числителни имена (*пет-шест, три-четири, дваисет-трийсет*). След мъжколична форма на бройно числително име се употребява множествено число на съществително име, а не бройна форма на съществително име (*петима студенти, а не петима студента; трима ученици, а не трима ученика*).

Числителните редни се образуват от числителните бройни с наставка -и (*пет – пети, шест – шести, десет – десети, дваисет – дваисети*). Изключение правят числителните редни *първи и втори*, които не се образуват от числителните бройни *един и два*. По-особено се образуват и редните числителни *трети и четвърти* (от *три и четири*). При образуване на редните числителни *седми и осми* изпада звукът *е* от съответните бройни числителни (*седем и осем*).

Това е интересно!!!

Числителното име **един** има форми за род и число (**един – една, едно, едни**). Числителното име **две** има форми за род (**два** за мъжки род, **две** за женски и среден род).

Числителните имена **хиляда, милион, милиард** имат форми за множествено число (**хиляди, милиони, милиарди**), а числителните милион и милиард – и бройни форми (**пет милиона, пет милиарда**).

Редните числителни имена се изменят по род и число. Имат и членувани форми (**втори, втора, второ, втори, вторият, втория, втората, второто, вторите**).

Числителните имена са много употребявани в речта, затова се поддават на книжовни и некнижовни изменения и съкращения. Книжовно са приети формите: **единайсет, дванайсет, тринайсет, четиринайсет, петнайсет, шестнайсет, седемнайсет, осемнайсет, деветнайсет, дваайсет, трийсет, четирийсет, шейсет**.

Числителни бройни	числителни редни					
	форми за род и число	членувани форми	мъжколични форми (член. и нечлен)	форми за приближителност	род и число	членувани форми
един	един-м.р., една-ж.р., едно-ср.р., едни-мн.ч.	единия(т), едната, едното, едните	едного, едному (остателни форми)	един-два(ма), една-две, едно-две	първи, първа, първо, първи	първия(т), първата, първото, първите

две	два-м.р. за пред- мети и жи- вотни две- ж.р., ср.р	двата двете	двама, -та дво- ица, -та	два-три две-три два- ма-три- ма	втор(и), -а, -о, -и	втория(т), втората, второто, вторите
три	за трите рода	трите	трима, -та тро- ица, -та	три-че- тири трима-	трет(и), -а, -о, -и	третия(т), третата, третото, третите
четири		четирите	четири- ма, -та	четири- ма	чет- върт(и), -а, -о	четвър- тия(т), четвъртата, четвъртото, четвъртите
пет		петте	петима	пет-шест	пети, -а, -о, -и	петия(т), петата, петото, петите
шест		шестте	шестима		шести, -а, -о, -и	шестия(т), шестата, шестото, шестите
седем		седемте			седми, -а, -о, -и	седмия(т), седмата, седмото, седмите
осем		осемте			осми, -а, -о, -и	осмия(т), осмата, осмото, осмите
девет		деветте			девети, -а, -о, -и	деветия(т), деветата, деветото, деветите
десет		десетте	десети- ма, -та	десетина	десети, -а, -о, -и	десетия(т), десетата, десетото, десетите

еди- найсет едина- десет		единай- сетте единаде- сетте			единай- сети, -а, -о, -и едина- десети, -а, -о, -и	единай- сетия(т), единайсе- тата,еди- найсетото, единайсети- те; едина- десетия(т), единадесе- тата, -тото, -тите
дванай- сет два- надесет		дванай- сетте дванаде- сетте	дванаде- сетима дванай- сетима,- та	дванаде- сетина дванай- сетина	дванай- сети,-а, -о, -и	дванайсе- тия(т), два- найсетата, -тото, -тите
два- десет (двай- сет) и три		двадесет и трите	двадесет и три- ма(та)	дваде- сети- на-три- десетина	два- десет и трети, -а, -о,-и	двайсе- тия(т), двайсетата, -тото, -тите двадесет и третия(т), -тата, -тото, -тите
сто		стоте		стотина сто-двес- та	стотен, стотна, -но, -ни	стотния(т), стотната, стотното, стотните
двеста		двестата			двесто- тен	двестот- ния(т), -ата, -ото,-ите
триста		тристата			тристо- тен	тристот- ния(т), -ата,-ото,- ите
чети- ристо- тин		четирис- тотинте			чети- ристо- тен	четирис- тотния(т), -ата,-ото,- ите

петсто- тин		петсто- тинте			петсто- тен	петстот- ния(т), -ата, -ото, ите
хиляда	хиляди -мн.ч	хилядата		хиляди хиля- да-две хиляди	хи- ляден, -дна, -дно,-и	хиляд- ния(т), хилядната, хилядното, хилядните
МИЛИОН	мили- они -мн.ч			мили- он-два	мили- онен, -нна, -нно, -нни	милион- ния(т), -ата, -ото, -ите

1. Напишете с думи числителните имена редни и бройни.

36; 786; 55783; 7 853 321; 0, 564; 46,8.

2. Напишете с думи числителните имена.

Аз се събуждам в 7 часа. В 8 часа излизам. Урокът започва точно в 9 часа. В 1 часа обядвам. В 4 часа излизам. В 6 часа се връщам. Днес имам 6 часа. Пиша домашните 3 часа. Разхождам се 2 часа. Мия се 1 час. Спя 8 часа.

3. Попълнете празните места по модела:

Модел: – Днес втори октомври ли е?

– Днес е вторият ден от месец октомври.

1. – Днес четвърти ноември ли е? – Да, ...
2. – Днес първи декември ли е? – Да, ...
3. – Днес трети април ли е? – Да, ...
4. – Днес осми май ли е? – Да, ...
5. – Днес двайсет и втори август ли е? – Да, ...
6. – Днес трийсет и първи януари ли е? – Да, ...

4. Напишете с думи числителните имена в двата им вида (редни и бройни).

7; 9; 23; 32; 118; 265; 1 341; 6 452; 11 698 274.

5. Напишете с думи телефонните номера.

39-53-12; 932-88-16; 095-927-30-92; 457-18-41; 375-19-84;
26-17-63; 42-71-17

6. Отговорете писмено на въпросите:

Пример: В колко часа започваш? (8) – Започвам в осем часа.

1. Колко часа имаш днес? (6)
2. В колко часа се събужда майката? (7)
3. Колко часа спят децата? (9)
4. В колко часа започва Пламен? (10)
5. В колко часа се връщаш? (1)
6. Колко часа има Росица? (5)
7. В колко часа Настя сяда на масата? (12)
8. Колко часа Олег пише домашното по български език? (1)

7. Отговорете писмено на въпросите.

1. В колко часа ставате сутрин?
2. Кога имате лекции?
3. От колко до колко часа?
4. В колко часа излизате?
5. Колко дни има седмицата?
6. Колко дни има месецът?
7. Колко дни има годината?
8. Колко седмици има месецът?

9. Колко годишни времена има годината?
10. Колко часа има денонощието?
11. Колко минути има часът?
12. Колко секунди има минутата?

8. Попълнете празните места по модела:

Модел: Това е блок номер две? – Това е втори блок.

1. – Това е стая номер четири? – ... .
2. – Това е номер три? – ... .
3. – Това е кабинет номер едно? – ... .
4. – Това е място номер пет? – ... .
5. – Това е ред номер десет? – ... .
6. – Това е кабинет номер осем? – ... .

9. Преведете на български език. Извадете числителните имена. Определете вида им.

Колись в украинців було звичаєве правило, що зобов'язувало кожного знати свій рід до сьомого коліна. Перше коліно – я; друге – батько й мати; в третьому – два дідусі і дві бабусі; в четвертому – чотири прадіди й чотири прабабусі; в п'ятому – вісім прапрадідів і вісім прапрабабусь; у шостому – шістнадцять пращурів, шістнадцять пращурок; у сьомому

коліні ми нараховуєм тридцять два пращури і стільки ж пращурок. Отже, на дереві твого роду тридцять дві гілки материнських і тридцять дві – батьківських. Разом – шістдесят чотири. Це число в міфології знаменує Всесвіт.

Дробните числителни имена се образуват от числително бройно, което назовава числителя, и числително редно в множествено число, което назовава знаменателя на дробта: пет шести, две трети, седем осми, шест десети.

Изключения правят дробните числителни с числител единица, при които знаменателят е редно числително в женски род единствено число: *една втора, една шеста, една трета*.

10. Изпишете дробните числителни имена.

Две пети, сто, хиляда, една девета, двадесет и пет, четири, шест и три десети, хиляда деветстотин четиридесет и осем, четири седми.

11. Запишете числителните имена с думи.

8: 7, 24; 0,2769; $\frac{1}{4}$, $7\frac{1}{4}$; $\frac{4}{5}$; $\frac{27}{81}$.

Тема
23

**ЧЛЕНУВАНЕ
НА ЧИСЛИТЕЛНИ ИМЕНА
(Членування числівників)**

Спомнете какво знаете за членуването на числителни имена. Разкажете един на друг.

Бройните числителните имена се членуват с членна форма – те: *трите, четирите, петте, шестте, седемте, осемте, деветте, десетте*.

Числително *един* се членува като прилагателно име: *единият, единия, едната, едното, едните*.

Числителното *два* се членува с членна форма – та; *две* – с членна форма – те: *двамата стола, двете приятелки, двете деца*.

Бройните числителни имена имат мъжколични форми (*двама, трима, четирима*). Тези форми се образуват с наставка – има и могат да се членуват: *двамата; тримата*.

1. Открийте скритите в думите числителни имена *пътешествие, тромпет, остри*.

2. Препишете скоропоговорката и добавете пропуснатите числителни имена.

Петър плет плете, по ... пръта преплита. Плети Петре плета, през ... пръта преплитай.

3. Препишете текста, като изпишете правилно числителните имена.

В малката градинка на баба 100яна подадоха главици 3 минзухарчета. До тях вече люлееха камбанки 5 кокичета. На2чер 1 момиченце се втурна по пътечката към тях.

4. С дадените ключови думи съставете и запишете текстова задача.

Правоъгълник, лице, дължина, ширина, 40 см, с 20 см по-дълга.

Работа в групи

Хайде да играем

5. Разделете се на групи. Проведете състезание. Коя група ще напише най-много заглавия на приказки, които съдържат числителни имена.

6. Прочетете текста. Озаглавете го. Извадете числителните имена. Определете вида им. Кои са от тях членувани?

Имало едно време три мечки, които живеели заедно в гората, в своята къща. Едната била Съвсем малка мечка, другата била Средно голяма мечка, а третата била Много голяма мечка. Всяка от тях си имала по една купа за овесена каша: една малка купичка за Съвсем малката мечка, друга средна купа за Средно голямата мечка и трета голяма купа за Много голямата мечка.

И всяка си имала по един стол: един мъничък стол за Съвсем малката мечка, един средно голям стол за Средно голямата мечка и един голям стол за Много голямата мечка. И всяка си имала легло:

едно мъничко легло за Съвсем малката мечка, едно средно голямо легло за Средно голямата мечка и едно голямо легло за Много голямата мечка.

(Из английска народна приказка)

Това е интересно!!!

ЗАПОМНЕТЕ!!!

При членуването на повечето бройни числителни имена се употребява членът **«-те»**.

Дванайсетте, двайсетте

А когато числото е записано с цифри:

12-те стола или 80-те години

Има и няколко изключения:

двестата – 200-та

тристата – 300-та

И още:

двата – 2-та – /за мъжки род/

двете – 2-те – /за женски род/

При членуване ударението запазва мястото си.

7. Заменете числителни бройни с числителни редни по модела:

Модел: Къде е номер седем? – Къде е седми номер?

1. Търся номер четирийсет и едно. – ... .
2. Ето номер деветнайсет – ... .
3. Номер сто и петнайсет ли търсите? – ... .
4. Това ли е номер девет? – ... .
5. Росица живее в блок номер шест, стая номер три. – ... .
6. Ето, това е място номер двайсет и осем. – ... .

8. Напишете народните мъдрости, като изберете вида на числителното име и го членувате правилно.

1. С (една, първа) ръка дава, а с (две, втора) взема.
2. Ако гониш (два, втори) заека, няма да хванеш нито (един, първи).
3. Който стои на (два, втори) стола, пада и от (два, втори).

9. Извадете от текста само членуваните числителни имена.

Мамо, ограничих сладкото. Ти ми поръча да взема само три от любимите си неща и аз взех само двете понички от дядо, петте шоколадчета от татко и десетте бонбона от баба. Доволна си, нали?

10. Попълнете празните места с подходящи числителни имена.

1. Сряда е ... ден на седмицата. 2. Понеделник е ... ден на седмицата. 3. Декември е ... месец на годината. 4. Февруари е ... месец на годината. 5. Неделя е ... ден на седмицата. 6. Октомври е ... месец на годината. 7. Четвъртък е ... ден на седмицата. 8. Април е ... месец на годината.

11. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – Трамвай № 4 ли да взема? – Да, вземете четворката.

1. – Трамвай № 5 ли да взема?	– Да, ...
2. – Тролей № 2 ли да взема?	– Да, ...
3. – Автобус № 9 ли да взема?	– Да, ...
4. – Трамвай № 1 ли да взема?	– Да, ...
5. – Тролей № 3 ли да взема?	– Да, ...
6. – Трамвай № 7 ли да взема?	– Да, ...
7. – Автобус № 10 ли да взема?	– Да, ...
8. – Тролей № 8 ли да взема?	– Да, ...

12. Преведете на български.

Шостий день місяця, семи олівців, п'ятеро хлопців, десятій хвилині, чотирьом урокам, одинадцятьма цукерками, у третьому випробуванні.

13. Попълнете празните места с подходящи числителни имена и съгласувайте с тях съществителните имена.

1. От книжарницата той си купи (5) ... молив ... и (3) ... тетрадка ... .

2. От библиотеката взех (2) ... книга ... (2) ... беше много интересна. Прочетох я за (1) ... вечер. (2) ... не ми хареса. Четох я (2) ... седмица.

3. Живели ... време ... дядо и ... баба. Те си имали само ... стара воденичка и ... магаре. ... ден дядото поискал от бабата ... торбичка и ... парче хляб.

4. Живеели в (1) ... село (2) ... братя. (1) ... бил много богат, а (2) – беден. Пред къщата на бедния брат растяло (1) ... високо дърво.

14. Попълнете празните места с числителните.

«Снежанка и ...джуджета», «Али Баба и ...разбойници», «...мускетари», «Приказки от ...нощ», «Вълкът и ...козлета», «...братя и златна ябълка».

15. Попълнете празните места с числителните.

1. Преди ... година те не бяха на почивка в България. Сега отиваха там за ... път. /2/

2. Жилището има ... етаж. Те живеят на ... етаж. /7/

3. Състезанията продължиха ... дни. През ... ден се проведе срещите по борба. /5/

4. Той взе участие в ... срещи по бокс. ...среща беше финална. /3/

5. Търсиха го по телефона ...пъти. ...път беше грешка. /4/

16. Напишете с думи числителните. Членувайте ги, където е необходимо.

Пример: Петър има двама приятели. – Двамата приятели на Петър са руси.

– Ана купува 2 палта. 1 е зимно, а 2 – лятно.

– Апартаментът се състои от 2 стаи. 1 е спалня, а 2 – дневна.

– На масата има 2 учебника. Вземете един. 1 учебник е на Любчо, а 2 – на Георги.

– Тази жена има 7 внуци. 7 внуци на тази жена са живи.

– В завода има 123 работници. 123 работници в завода са наградени.

– Продавачката дава на Радка 12 тетрадки. Радка взема 12 тетрадки.

– 6 континента в света са: Европа, Азия, Африка, Америка, Австралия и Антарктида.

17. Напишете с думи числителните имена в изреченията.

1. Апартаментът на Христови е на III етаж. 2. Студентското градче в София е на IV километър. 3. Отворете книгата на 9, на 13, на 26, на 32, на 125 страница. 4. Инженер Христов живее в V софийски район. 5. Виктор Андреев пристига в България за I път. 6. След II действие на драмата има голям антракт. 7. Любчо и Георги са IV в състезанията.

18. Напишете с думи числителни. Членувайте числителните, където е необходимо.

1. Ние живеем на III улица наляво. 2. На I площад има голям паметник. 3. Пред III вход на жилищния блок чака автомобил. 4. Ще звъня на IV звънец. 5. III действие на драмата е най-късо. 6. I пролетни плодове са черешите и ягодите. 7. Утре ще се дава XII представление на драмата «Иван Шишман».

19. Съгласувайте числително със съществително име. Два, пет, шест, девет, четиринайсет, трийсет и един.

Среща, баща, стол, видеокамера, продавачка, град, театър, изложба, змей, площад, кино, паметник, такси, тролей, ученичка, професор, километър, продавач, къща.

20. Съставете диалози, използвайки съществителни имена.

Пример: – Дайте ми, моля, две тетрадки.

– За съжаление, нямаме тетрадки.

Книга, сок, панделка, чанта, речник, часовник, компот, пиле, яйце, кренвирши, салата, кафе.

21. Съгласувайте числителното със съществителното име.

2 (приятел) са съседи. 1, Мишо, е ученик в десети клас. Другият, Амжад, е в единайсети. Мишо казва на Амжад:

– Аз трябва да напиша домашното по френски език. Имаш ли някоя помагала?

– Имам 2 (помагало) и 3 (учебник).

– А речници имаш ли?

– Да, имам 2 френско-български (речник).

– Тези речници големи ли са?

– 1 е голям, а другият е малък. Ти кой искаш?

– Дай ми големия.

– Добре. Извинявай, а ти нямаш ли нови тетрадки?

– Разбира се, имам. Утре сутринта ще ти донеса 3 тетрадки.

– Мерси. И 3 ще ти върна утре следобед.

Тема

24

**МЕСТОИМЕННИЕ: ОБЩО ЗНАЧЕНИЕ,
МОРФОЛОГИЧНИ ПРИЗНАЦИ,
СИНТАКТИЧНА РОЛЯ.**

ВИДОВЕ МЕСТОИМЕННИЯ

**(Займенник: загальне значення,
морфологічні ознаки, синтаксична
роль. Розряди займенників)**

1. Какво знаете за местоимението от уроците по украински език и от уроците по български език в началните класове?

Проверете себе си

Местоимение е всяка дума, с която могат да се заменят имената (съществителни, прилагателни, числителни), да се посочват различни обекти и техни признаци или да се пита за тях. Местоимението е заместваща дума.

- Вървахме дълго към *върха*, но не успяхме да *го* изкачим. (Местоимението *го* замества същ. име *върха*.)
- *Аз* харесвам *това* момиче. (Местоимението *аз* замества името на говорещия, а местоимението *това* замества името на момичето).
- И *аз* искам *такава* рокля. (Местоимението *аз* замества името на говорещия, а местоимението *такава* замества описанието на роклята, напр. червена на бели цветчета).

🙄 Местоименията *това* и *такава* са показателни – те заместват, като показват нещо – и момичето, и роклята са пред очите на говорещите.

- *С кого ще ходиш на разходка?*
- *Срещна ли някого?*

ОБЪРНЕТЕ ВНИМАНИЕ: съществително име
прилагателно име
числително име
(В) местоимение

и запомнете: *местоимението* замества имената в българския език.

Грамматически признаци

◆ Местоимението се изменя по:

1. Род – *той (м. р.), тя (ж. р.), то (ср. р.); който (м. р.), която (ж. р.), което (ср. р.);*
2. Число – *аз (ед. ч.), ние (мн. ч.); чийто (ед. ч.), чиито (мн. ч.);*
3. Лице – *аз (1. л.), ти (2. л.), той (3. л.); мой (1. л.), твой (2. л.), негов (3. л.);*
4. **Падeж** – *аз, кой, някой (им.п.); мене, ме, кого, някого (вин.п.); на мене ми, на кого, на някого (дат.п.);*
5. Членува се – *мой – моят; свой – своят (Членуват се само притежателните местоимения).*

 Местоимението приема граматическите признаци на думата, която замества.

Видове местоимения

1. Лично местоимение – *аз, мене ме, мене ми, ние, нас ни, на нас ни...*
2. Притежателно местоимение – *мой, моя, мое, мои, ваш, ваша, ваше, ваши...*
3. Възвратно лично местоимение – *себе си, се; на себе си, си...*
4. Възвратно притежателно местоимение – *свой, своя, свое, свои, си ...*
5. Показателно местоимение – *този, това, онзи, онези, такъв, онакъв...*
6. Въпросително местоимение – *кой, чий, чии, колко, какъв, какви...*
7. Относително местоимение – *който, чийто, какъвто, каквато...*
8. Неопределително местоимение – *някой, нечий, някакво, някакви...*

9. Отрицателно местоимение – никой, ничий, никакъв, никаква...

10. Обобщително местоимение – всякой, всеки, всякакъв, всички...

1. Прочетете текста. Извадете местоименията. Определете вида им.

ИСКАМ ДА ТЕ ПОМОЛЯ ЗА НЕЩО

Неделя следобед. Настя стои вкъщи и се чуди с какво да започне. Толкова неща има да прави, че и нощите няма да ѝ стигнат. Пране, гладене, чистене на апартамента, а на всичко отгоре домашните по литература... Настя се сеща, че трябва да се обади на Росица, за да научи темата по литература. Госпожицата винаги дава на учениците да четат обемиста литература. Настя вдига слушалката и набира номера на Росица. Тя иска да я попита за темата и да я покани заедно да отидат в библиотеката. Някой звъни на вратата. Настя бързо затваря телефона. Кой ли може да е? Тя гледа през шпионката и вижда познато лице. Това е Елена. Настя отваря вратата.

Елена: Здравей!

Настя: О, здрасти! Заповядай!

Елена: Благодаря! Аз само за малко. Искам да те помоля за нещо. Можеш ли да ми дадеш украинско-българския речник на половин час? Ще ти го върна довечера.

Настя: Разбира се. Речникът няма да ми е нужен тези дни. Защо? Ще превеждаш ли нещо?

Елена: Не, искам да напиша писмо на една

своя приятелка в България. С нея се познаваме повече от две години.

Настя донася речника.

Настя: Ето го! Заповядай! Това е най-добрият речник. От мене да го знаеш!

Елена: Много ти благодаря.

Настя: И няма да ми го връщаш днес. Андрей ни кани у тях, така че довечера ще бъдем на гости. Обаче и аз имам една молба към тебе. Може ли да ми услужиш с един плик? Времето е много лошо. Вали. Не ми се излиза навън, а трябва да изпратя честитка на една своя позната по случай рождения ѝ ден.

Елена: С удоволствие ще ти услужа. Имам много хубави пликове, подходящи за случая. Можеш да си избереш от тях.

Настя: Благодаря ти много!

Елена: Нищо. Довиждане.

Настя: Чао! Чао!

1. Какво прави Настя в неделя следобед?
2. За какво се сеща Настя?
3. Защо Настя трябва да се обади на Росица?
4. Къде иска да я покани?
5. Кой звъни на вратата?
6. Настя веднага ли отваря вратата?
7. Какво казва Настя на Елена?
8. Какво ѝ отговаря Елена?
9. От какво има нужда Елена?
10. Защо на Елена и трябва руско-българският речник?
11. Откога се познават приятелките?
12. Дава ли Настя речника на Елена?
13. За какво моли Настя?
14. Какво трябва да направи Настя?

2. Прочетете откъса от разказа на Г. Райчев «Две сестри». За какво служат подчертаните думи?

Към полунощ, малко преди да звънне дванадесетия час, накрай селото излезе престаряла жена. Тя беше висока, суха и прегърбена. (...)

Бабицката спря. Срецу нея префуча шейна, возена от два буйни елена. В шейната седеше млада, хубава жена. На главата ѝ светеше царска корона. Златошита шуба загръщаше русите ѝ коси. Жената съзря бабицката и

дръпна юздите на елените. Шейната спря.

– Коя си ти? – попита младата жена, като изгледа зачудено бабицката.

– Аз съм тази, която ще бъдеш ти след дванадесет месеца! – тихо отвърна бабицката, като гледаше в очите царицата.

Определете вида на местоименията.

3. От текста, който изучавате по украинска или световна литература, напишете три изречения (по избор) с употребени местоимения. Преведете ги на български.

Изменяеми или неизменяеми части на речта са местоименията? Обосновете се, като използвате примерите.

4. Прочетете откъса от приказката. Кои от думите са местоимения? Защо?

Живял някога един старец. Той имал женен син и едно внуче, което било наоколо десет години. Те обичали стареца и се грижели за него.

Веднъж старецът се разболял. Охкал, пъшкал.

– Трябва, да го заведем в града на лекар – казала невестата.

(Из народна приказка)

1. Кои думи се заместват от местоимения в текста?
2. Как чрез употребата на местоименията се постига смислова и езикова свързаност в приказката?

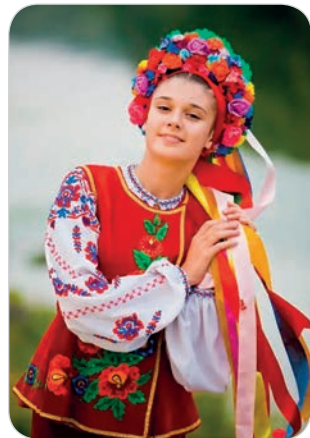
5. Прочетете текста.

УКРАИНСКИ ВЕНЕЦ

Венецът винаги е бил женски талисман в Украйна. Днеска, както и преди много години, момиченцата от ранно детство

се учат да плетат венчета от цветя. Те ги вият от различни цветя и тревя от пролет до късна есен. Първите венци правели от дребни цветчета, приличащи на лайка. През лятото венците правели от различни цветя, а най-последния виели от златисти кленови листа.

По традиция в един венец се е вплитало около двадесет цветя. Виенето на венци е бил един от най-обичаните обреди на децата от Украйна. Венците украсявали главите на момиченцата и показвали тяхното майсторство.

1. Какво научихте от текста?
2. Знаете ли нещо за украинския венец, празниците, традициите, свързани с него?
3. Какви грешки срещнахте в текста?
4. Редактирайте го.

6. Преведете на български. Извадете местоименията. Определете вида им и синтактичната роля.

Марко Вовчок
ГОРПИНА

Одно й журило їх, що діток господь не дає. Вона, було, як де попаде чужу дитинку, то вже й цілує, й милує, а сама зітхне тяжко.

Аж ось послав їм господь, – уродилась дівчинка. Так-то вже кохає та пестить Горпина свою первичку, і з рук не спускає; аби прокинулось, аби поворухнулось – уже вона

й коло колиски, і хрестить, і цілує, і колише, і співає над нею. На панщину поженуть, – дитинку за собою несе та вже й моститься там з нею; сама робить, а око біжить до дитинки.

(З Марка Вовчка)

Тема
25

ЛИЧНИ И ВЪЗВРАТНО ЛИЧНИ МЕСТОИМЕНІЯ (Особові і зворотньо-особові займенники)

Личното местоимение за първо лице единствено число означава лицето, което говори или пише (*аз*).

Аз говоря. Аз пиша.

Личното местоимение за второ лице единствено число означава лицето, на което се говори или на което се пише (*ти*).

Ти говориш. Ти пишеш.

Личното местоимение за трето лице единствено число означава лицето или предмета, за който се говори или пише и който вече е споменат предварително (*той, тя, то*).

Както се вижда, личното местоимение за трето лице единствено число притежава и род: мъжки, женски и среден.

Иван седи на масата. Той чете.

Иванка седи на масата. Тя чете.

Детето е в стаята. То си играе.

Личното местоимение за първо лице множествено число означава лицата, от името на които се говори или пише (*ние*).

Ние четем. Ние пишем.

Ние може да означава *аз* и *ти*, *аз* и *той* (*тя, то*), *аз* и *вие*, *аз* и *те*.

Личните местоимения се изменят по число, лице, падеж, а формите за трето лице единствено число – и по род.

число	лице	род	именителен падеж (подлог – самостоятелни ударени форми)	винителен падеж (пряко допълнение)		дателен падеж (непряко допълнение)		
				пълни форми (ударени)	кратки форми	пълни форми		
						нови (аналитични) форми	остарели (синтетични)	кратки форми
ед.ч.	1.	-	аз	мене	ме	на мене (мен)	мене(мен)	ми
	2.	-	ти	(мен)	те	на тебе (теб)	тебе (теб)	ти
	3.	м.	той	т е б е	го	на него	нему	му
	3.	ж.	тя	(теб)	я	на нея	ней	и
	3.	ср.	то	него	го	на него	нему	му
мн.ч.	1.	-	ние	нас	ни	на нас	нам	ни
	2.	-	вие	вас	ви	на вас	вам	ви
	3.	-	те	тях	ги	на тях	тем	им
Възвратни лични местоимения (за трите лица в ед. и множ. число)				себе си	се	на себе си	-	си

Най-често се употребяват кратките форми на личните местоимения.

Кратките форми за винителен и дателен падеж нямат свое собствено ударение. Те са енклитики и никога не стоят в началото на изречението.

Формите за второ лице множествено число се употребяват и като форми за учтивост при официални обръщения. В такъв случай те се пишат с главна буква (**Вие, Вас, Ви, на Вас**).

В българския език може да се употреби едновременно дълга и кратка форма на личното местоимение:

Тебе те питам. На тебе ти казвам. Него го питам. На него му казвам.

1. Отговорете по модела.

Модел 1. Къде е речникът? – Ето го.

1. Къде е писалката? – ....
2. Къде са учебниците? – ....
3. Къде е столът? – ....
4. Къде са моливите? – ....
5. Къде е огледалото? – ....

Модел 2. Къде е Росица? – Ето я.

1. Къде е детето? – ....
2. Къде е Пламен? – ....
3. Къде са момичетата? – ....
4. Къде си ти? – ....
5. Къде сте вие? – ....

Модел 3. Благодаря на него. – Благодаря му.

1. Благодаря на тебе. – ....
2. Благодаря на нея. – ....
3. Благодаря на него. – ....
4. Благодаря на тях. – ....
5. Елена благодари на мене. – ....
6. Елена благодари на нас. – ....

Място на кратки форми

Модел 4. Аз му давам речника. – Давам му го.

1. Ти му даваш речника. – ....
2. Той му дава речника. – ....
3. Ние му даваме речника. – ....
4. Вие му давате речника. – ....
5. Те му дават речника. – ....

Модел 5. Андрей ги кани на гости. – Кани ги на гости. Той ти кани на гости

1. Аз и Наташа ги каним на гости. – ....
2. Ольга ги кани на гости. – ....
3. Ти и Настя ги каните на гости. – ....
4. Росица и Пламен ги канят на гости. – ....

Модел 6. Връщам тетрадката на Росица. – Връщам ѝ я.

1. Връщам учебника на Пламен. – ...
2. Връщам книгата на Андрей. – ....
3. Връщам билетите на Елена. – ....
4. Връщам речника на Настя. – ....
5. Връщам вестника на тебе. – ....

Модел 7. Настя се обажда на Елена. – Обажда ѝ се. Тя ѝ се обажда

1. Росица се обажда на Пламен. – ....
2. Андрей се обажда на Наташа и Настя. – ....
3. Аз се обаждам на родителите си. – ....
4. Госпожицата се обажда на детето. – ....
5. Ти се обаждаш на момичето. – ....

Отрицателни форми:

Модел 8. Андрей не пита Росица за домашното. – Андрей не я пита за домашното.

1. Настя не пита Андрей за домашното. – ....
2. Елена не пита момичетата за домашното. – ....
3. Андрей не пита Олег за домашното. – ....
4. Децата не питат госпожицата за домашното. – ....
5. Аз не питам Настя и Елена за домашното. – ....

Модел 9. Настя не дава речника на Елена. – Настя не ѝ го дава.

1. Елена не дава учебника на Пламен. – ....
2. Андрей не дава тетрадката на Наташа. – ....
3. Росица не дава вестника на родителите си. – ...
4. Госпожицата не дава тетрадките на децата. – ....
5. Ние не даваме билета на Настя. – ....

Модел 10. Андрей не си облича палтото. – Андрей не си го облича.

1. Аз не си обличам роклята. – ....
2. Ти не си обличаш новата пола. – ....
3. Настя не си облича полото. – ....

4. Пламен не си облича пуловера. – ....
5. Елена не си облича дрехите в жълто. – ....

Въпросително-отрицателни форми

Модел 11. Черпите ли Пламен с баница? – Черпите ли го с баница?

1. Черпиш ли Росица с баница? – ...?
2. Черпим ли момичетата с баница? – ...?
3. Черпят ли детето с баница? – ...?
4. Майката черпи ли Настя с баница? – ...?
5. Елена черпи ли Андрей с баница? – ...?

Модел 12. Връщаш ли книгата на Елена? – Връщаш ли ѝ я?

1. Връщат ли учебника на Настя? – ...?
2. Връщате ли билетите на Андрей? – ...?
3. Връщам ли писалката на момичето? – ...?
4. Госпожицата връща ли тетрадките на децата? – ...?
5. Пламен връща ли речника на Елена? – ...?

Модел 13. Андрей не кани ли Пламен у дома? – Андрей не го ли кани у дома?

1. Настя не кани ли Елена у дома? – ...?
2. Пламен не кани ли момичетата у дома? – ...?
3. Ние не каним ли госпожицата у дома? – ...?
4. Вие не каните ли мене и Росица у дома? – ...?
5. Те не канят ли тебе и Андрей у дома? – ...?

Модел 14. Майката не подава ли топлите сандвичи на Пламен? – Майката не му ли ги подава?

1. Ние не подаваме ли баницата на гостите? – ...?
2. Вие не подавате ли сладоледа на Росина? – ...?
3. Те не подават ли кафето на Андрей? – ...?
4. Ти не подаваш ли чая на Настя? – ...?
5. Росица не подава ли бонбоните на момичетата? – ...?

2. На празните места поставете се или си и членната форма къде е необходимо.

1. Аз ... мия в баня... със сапун... .
2. Милена ... мие зъби... с четка ... и паста... .
3. Асен взема кърпа... и ... бърше.
4. Той ... бърше с кърпа... . Той ... бърше ръце... .
5. Ние ... обущаваме. Обущаваме ... чорапи... и обущаки... .
6. Румяна ... съблича рокля... и ... облича пижама... .
7. Боян ... облича бързо. Той ... облича риза ... .
8. Яна ... реши с гребен... . Тя ... реши коса ... .

3. Задайте въпроси, като заместите местоименията с подходящи съществителни имена.

- ...? – Да, върнали са му ги.
- ...? – Не, още не съм му го дал.
- ...? – Да, казал съм им я.
- ...? – Не, той не и е купил.
- ...? – Да, тя му го е платила.

4. Подчертаните съществителни имена заменете с пълна или кратка форма на местоимението.

1. Правя компрес на болния. –
2. Не познавам чужденката. –
3. Искам да говоря с преподавателката. –
4. Навивам часовника редовно. –
5. Разговарям с миньорите. –
6. Мириша цветята. –
7. Ям от плодовете. –
8. Продавачката дава на Ана речника. –
9. Петър обяснява на Георги тази дума. –

5. Местоимения в скоби заменете с пълна или кратка форма на личните местоимения.

Образец: Аз говоря на (тя). – Аз говоря на нея. Аз ѝ говоря.

1. Аз говоря на (тя). –
2. Два часа (вие) чакам. –
3. Милиционерът дава път на (те). –

4. Отивам на кино с (той и тя). –
5. Кой говори за (аз)? –
6. За (тя) или за (той) пита преподавателят? –
7. Не (вие) познавам. –
8. Те купуват подарък на (ние). –

6. Заменете подчертаните съществителни имена с местоименни форми. Направете синтактични модели на изреченията.

През есента птиците отлетяха към южните страни. Птиците накацаха върху скалата. Птиците бързо летяха с вятъра.

Откривате ли разлика в моделите на изреченията преди и след редактирането?

7. В текста има девет форми на личното местоимение, с които е означен врабецът Чир – герой от книгата «Ние, врачевтата» на Йордан Радичков. Открийте ги и определете граматичните им признаци.

Чир беше много странен врабец. Макар и слаботелесен, той се отърси, покачи се на ръба на гнездото и поиска веднага да почне да хвърчи. Как така ще хвърчиш!, казвам му и го смъквам обратно в гнездото. За да хвърчиш, най-напред трябва да си смениш пуха, да ти поникнат пера и да ти заякнат крилата. Чир се опъваше, но като го ударих с човката по главата, млъкна и веднага се съгласи. Оттогава съм забелязал, че когато човек не разбира от дума, трябва да го удариш по главата, за да разбере. Чир беше точно такъв – ако му кажеш с дума, няма да разбере, а ако го удариш по главата, разбира веднага.

8. Извадете формите на личното местоимение. Познайте кои са те.

1) Тя обитава Земята вече почти 35 милиона години. Някога в Древен Египет тя е била смятана за закрилница на домашното огнище. Почитали я като свещено животно, наказвали със смърт, ако някой я убие. Днес тя става рано сутрин, когато за нея е «време за игра». Следобедът е отреден за почивка. Вкъщи лови мишки, а понякога просто се отрива

в краката на стопанина си. Така тя показва, че ви обича и че сте нейна собственост.

2) То е опитомено от първобитния човек преди 7 хиляди години. Човекът го приютил при себе си, за да му помага. Така то станало пазач пред пещерата на първобитния човек, а после и помощник в лова. Днес то е наш верен приятел и другар в игрите. От него има много породи, дори и с необичаен външен вид. Но всички се отличават с голямата си вярност към човека.

9. Редактирайте изреченията.

Един селянин имал двама синове. Със синовете селянинът ходел да сече дърва. Веднъж решил да изпрати синовете сами в гората.

Тема
26

ПРИТЕЖАТЕЛНИ И ВЪЗВРАТНО ПРИТЕЖАТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ (Присвійні і зворотньо присвійні займенники)

Притежателните местоимения са думи, които показват притежание на някого или на нещо от някого или от нещо. Следователно, при употреба на притежателни местоимения може да се говори за притежател (лице или предмет) и притежавано (лице или предмет).

Книгата е моя. Книгата е твоя. Книгата е на Пламен. Книгата е негова.

Притежателните местоимения, които се употребяват заедно със съществителното име, приличат много на прилагателни имена, особено на относителни прилагателни имена за притежание или принадлежност.

Сравнете:

градски площад, площад на града и негов площад;

чичов син, син на чичо и негов син;

лелина дъщеря, дъщеря на леля и нейна дъщеря.

Притежателните местоимения, които се употребяват самостоятелно без съществително име са истински местоимения. Те заместват някакво име или група от имена, с които се изразява притежание и които вече са споменати. Например:

Казах моето мнение. Какво е твоето? (замества твоето мнение).

Ако вземаш чантите, вземи и моята (замества моята чанта).

Вземи чантата на Пламен. Вземи неговата и моята (замества чантата на Пламен и моята чанта).

Притежателните местоимения се изменят по число, лице и род. Те също имат дълги и кратки форми. Кратките форми са еднакви с тези на личните местоимения в дателен падеж. Дългите форми може да се членуват.

Както бе вече казано, при притежателните местоимения се прави разлика между притежател и притежавано.

Кратките форми на притежателните местоимения нямат собствено ударение. Те са енклитики и затова никога не стоят в началото на изречението. Формите за второ лице множествено число се употребяват и като форми за учтивост. В такъв случай те се пишат с главни букви (**Ваш, Ваша, Ваше, Ваши, Ви**).

притежатели			пълни форми (съгласуващи се с притежаваните предмети)					
брой	лице	род	единствено число			множествено число	кратки форми (несъгласуващи се)	
			мъжки род нечленувана членувана	женски род нечленувана членувана	среден род нечленувана членувана			
един притежател	1.	-	МОЙ	МОЯ	МОЕ	МОИ	МИ	
	1.	-	МОЯ(Т)	МОЯТА	МОЕТО	МОИТЕ	ТИ	
	2.	-	ТВОЙ	ТВОЯ	ТВОЕ	ТВОИ	МУ	
	2.	-	ТВОЯ(Т)	ТВОЯТА	ТВОЕТО	ТВОИТЕ	И	
	3.	м.	НЕГОВ	НЕГОВА	НЕГОВО	НЕГОВИ	МУ	
	3.	м.	НЕГОВИЯ(Т)	НЕГОВАТА	НЕГОВОТО	НЕГОВИТЕ		
	3.	ж.	НЕИН	НЕЙНА	НЕЙНО	НЕЙНИ		
	3.	ж.	НЕЙНИЯ(Т)	НЕЙНАТА	НЕЙНОТО	НЕЙНИТЕ		
	3.	ср.	НЕГОВ	НЕГОВА	НЕГОВО	НЕГОВИ		
	3.	ср.	НЕГОВИЯ(Т)	НЕГОВАТА	НЕГОВОТО	НЕГОВИТЕ		
многo притежатели	1.	-	НАШ	НАША	НАШЕ	НАШИ	НИ	
	1.	-	НАШИЯ(Т)	НАШАТА	НАШЕТО	НАШИТЕ	ВИ	
	2.	-	ВАШ	ВАША	ВАШЕ	ВАШИ	ИМ	
	2.	-	ВАШИЯ(Т)	ВАШАТА	ВАШЕТО	ВАШИТЕ		
	3.	-	ТЕХЕН	ТЯХНА	ТЯХНО	ТЕХНИ		
3.	-	ТЕХНИЯ(Т)	ТЯХНАТА	ТЯХНОТО	ТЕХНИТЕ			
Възвратни притежателни местоимения (за притежатели за всички лица и числа)			свой своя(т)	своя своята	свое своето	свои своите	СИ	

Пълните форми на притежателните местоимения се членуват по следния начин:

1. Притежателните местоимения от мъжки род *мой* и *твой* се членуват, като на мястото на *й* се поставя определителният член *-ят* или *-я* (*мой* – *мойт, моя*; *твой* – *твоят, твоя*). При всички останали притежателни местоимения от мъжки род се прибавя едно *и* пред определителния член (*негов* – *негови – неговият, неговия*; *неин* – *нейни – нейният, нейния*; *наш* – *наши – нашият, нашия*; *ваш* – *ваши – вашият, вашия*). При членуване на притежателното местоимение *техен* има и удължаване с *и*, и изпадане на краесловното *е* (*техен* – *техни – техният, техния*).

Разграничаването между формите, членувани с пълен и кратък член в мъжки род, е същото, както при съществителните и прилагателните в писмена реч (с пълен член, когато се отнася към подлога или сказуемното определение).

2. Притежателните местоимения от женски род се членуват с определителния член *-та* (*моя* – *моята, твоя* – *твоята, негова* – *неговата, нейна* – *нейната, наша* – *нашата, ваша* – *вашата, тяхна* – *тяхната*).

3. Притежателните местоимения от среден род се членуват с определителния член *-то* (*мое* – *моето, твое* – *твоето, негово* – *неговото, нейно* – *нейното, наше* – *нашето, ваше* – *вашето, тяхно* – *тяхното*).

4. Притежателните местоимения в множествено число се членуват с определителния член *-те* (*мои* – *моите, твои* – *твоите, негови* – *неговите, нейни* – *нейните; наши* – *нашите, ваши* – *вашите, техни* – *техните*).

1. Местоименията в скобите заменете с пълна или кратка форма на притежателните местоимения.

(Ти) етажерка е нова. – (Ние) места са в ложа. – Ще отида на преглед при (ние) лекар. – (Те) село е голямо. – Аз се избърсвам с (аз) кърпа за лице. – (Те) завод е текстилен. – Аз ще изпълня (Аз) план.

2. Местоименията в скоби заменете с пълна форма на притежателни местоимения.

Образец: Това легло е (аз). – Това легло е мое.

– Тези цветя (ти) ли са? – Стаята е (той). – Портретите не са ли (те)? – Книгите са (ти). – (Той) ли са тетрадките? – Това одеяло (Вие) ли е? – (Ти) ли е речникът? – Гребенът е (тя). – Канапето е (ние).

3. Местоименията в скоби употребете в членната им форма.

Модел: (Моя) стая е добре мебелирана. – *Моята стая е добре мебелирана.*

(Моя) стая е добре мебелирана. – (Мой) брат е малък, а (мои) сестри са омъжени. – Тази къща е на (наши) братовчеди. – (Наш) апартамент е в квартал «Изток». – (Ваши) деца много ми харесват. – Познаваш ли (моя) майка? – А (мой) баща? – Кой е (Ваш) любим поет? – Между (наши) страни има икономическо сътрудничество. – Прозорецът на (тяхна) стая гледа към улицата.

4. Пълните форми на притежателните местоимения заменете с кратките.

Тяхната родина е България. – **Моето** одеяло е вълнено. – **Нашият** жилищен блок е голям. – **Неговите** дрехи са на закачалката. – **В нашата** страна няма южни плодове. – **Техният** баща ги посреща с радост. – **Аз** чета с интерес **ваши**те литературни вестници. – **В нашия** квартал има магазин със самообслужване. – **Неговите** нови стихотворения са лирични. – **Моят** по-голям брат живее в Полша, а **моята** по-малка сестра – в Румъния. – Ще изпълниш ли **нейното** желание?

5. Ето как се представя едно малко момиче в интернет:

Здравейте. Името ми Ани. Обичам да играя на моя компютър. Колекционирам салфетки, а майка ми като малка е колекционирала марки. Хобито ми е да пея, да танцувам, да рисувам и да карам колело. Моите любими герои от книгите са Пипи Дългото чорапче, Емил от Лънеберя и Карлсон, който живее на покрива. Всички тези книги са написани от писателката Астрид Линдгрен.

Аз имам и девиз. Искате ли да ви го кажа? Добре, ще ви го кажа. Той е: «Родих се, без да искам, ще умра, без да искам, но не живея, както искам». Хубава е, нали! Е, какво още да ви пиша. Надявам се да ми пишете и да ми разкажете за семейството ви и за вашето хобби. До нови срещи.

В текста на това наивно, но мило писмо има доста местоименни форми. Извадете ги и запишете граматичните им признаци в тетрадката. Редактирайте текста.

6. Редактирайте текста така, че да избегнете досадното повтаряне на кратките местоименни форми и да отстраните допуснатите грешки.

ЗДРАВЕЙ, ИГОРЕ!

Онзи ден беши рождения ми ден. Сестра ми ми направи страшен подарък. Купила ми ролери. Това беше мечтата ми.

Иска ми се да се видим скоро и да караме заедно.

Получих твоята снимка. И аз ще ти пратя снимките от рождения ми ден.

Приеми мойти целувки! Предай поздравите ми на ваште!

Алина

7. Защо в това кратко стихотворение има толкова много форми на притежателни местоимения?

Нашето небе е тъй дълбоко,
нашите звезди са тъй големи
и земята наша е безкрайна,
а се сбира цялата в сърце ми!

Ти ли, моя майчице, направи
тая обич толкова голяма,
че светът във нея се побира,
че в света на нея равна няма?

(Из Дора Габе)

8. Ако харесвате книги фентъзи, този откъс от «Принцовете на Амбър» на Роджър Зелазни сигурно ще ви е интересен.

Върнах се към картите и ето я Флора, в рокля, зелена като морето, точно както си я бях спомнил предишната ве-

чер; а после идваше чернокосо момиче със същите сини очи, косата ѝ беше пусната дълга и тя цялата бе облечена в черно, с колан от сребро около кръста. Очите ми се напълниха със сълзи, без да знам защо. Името ѝ беше Дирдри. След нея бе Файона, с коса като на Блийс или Бранд, моите очи и седефен тен. В секундата, в която обърнах картата, вече я мразех. Следващата беше Луела, чиято коса бе същата като нефритените ѝ на цвят очи, облечена в блещукащо сиво и зелено със светлолилав колан, тъжна и вяла на вид. Знаех, че поради някаква причина тя не е като нас останалите. Но също ми беше сестра.

Открийте местоименията и запишете граматичните им признаци.

Тема
27

ПОКАЗАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНИЯ (Вказівні займенники)

Показателните местоимения са думи, чрез които се показват (посочват) лица, предмети или техни признаци. Например:

*Тази книга търся. Дайте ми тази
Каква хубава рокля. Искам такава*

значение	число	род	за близост	за отдалечност
за предмети и лица	ед.	м.	този (тоз) тоя	онзи оня
	ед.	ж.	тази (таз) тая	онази (оназ) оная
	ед.	ср.	това (туй)	онова (онуй)
	множ.	-	тези (тез) тия	онези (онез) ония
за признаци	ед.	м.	такъв	онакъв инакъв
	ед.	ж.	такава (такваз)	онакава инаква
	ед.	ср.	такова (таквоз)	онакова инакво
	множ.	-	такива (таквиз)	онакиви инакви

самостоятелно употребени (само за лица, м.р. ед.ч.) «винителните» и «дателните» форми са остарели	подлог	този (тоз) тоя	онзи оня
	пряко допълнение («винително»)	тогоз тогова	оногоз оногова
	непряко допълнение («дателно»)	томува	ономува
за количество (неизменяемо)		толкова (толкоз)	

Употребата на показателни местоимения е свързана най-често с извънезикова информация, която е налице в конкретната ситуация на конкретното общуване. Затова показателното местоимение в конкретна ситуация може да бъде заменено с посочване с ръка.

Показателни местоимения, които се употребяват заедно със съществително име, приличат много на прилагателно име (срв. *хубава рокля и тази рокля*).

Показателните местоимения, които се употребяват самостоятелно (без съществително име), са истински показателни местоимения. Те заместват думи или съчетания от думи, които вече са споменати (изразени) или които ще бъдат уточнени (изразени) непосредствено след показателното местоимение. Например:

Роклята, която ми харесва, е тази. Искам тази, която се намира на витрината. Всичко, което трябваше да ти кажа, е това. Това, което искам да ти кажа, е следното.

Показателните местоимения се изменят по род и число. Няма нито смислова, нито стилистична разлика между формите **този** и **тоя**, **тази** и **тая**, **тези** и **тия**, **онзи** и **оня**, **онази** и **оная**, **онези** и **ония**. Сравнително по-рядка е употребата на формите **туй** и **онуй**.

В разговорната практика и в поезията се срещат и съкратени форми на показателните местоимения **тоз**, **таз**, **тез**, **оназ**, **оноз**. В писмената реч такива форми не бива да се употребяват.

Специално внимание заслужава показателното местоимение *това* – една от най-често срещаните и една от най-икономичните думи в езика. Показателното местоимение *това* може да замести дума, съчетание от думи, цели фрази, цели малки и големи текстове. Например:

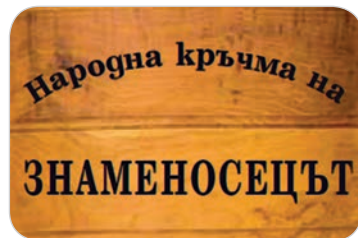
Остави това (това всичко, което е било казано до момента).

Това е, което исках да ви кажа (това резюмира една цяла произнесена реч).

Това е съдържанието на романа (това резюмира целия текст, с който е преразказан романът).

1. Прочетете текста и извадете показателните местоимения. Ако се затруднявате, използвайте таблицата.

Нощта беше влажна и мрачна и браилските улици пустееха. (...) Само едно малко, тясно, защитено с железни пръчки прозорче светеше още. Това прозорче беше равно със самата земя и откриваше съществуването на една будна кръчма, с каквито бяха богати по онова време браилските пиаци. Ако се приближеше някой до ниската врата на тая кръчма и надникнеше хубаво над нея, щеше да види благодарение на слабата виделина, дошла от един близък фенер, една вапсана дъска със следующия надпис: Народна кръчма на Знаменосецът! Такива чудновати надписи бяха на мода по онова време.

(Из Иван Вазов)

1. Определете вида и граматичните признаци на показателните местоимения.
2. Каква синтактична служба изпълняват в изреченията?

2. По какво си приличат и по какво се различават показателните местоимения в следните групи изречения?

1) Виждам този ученик за първи път. – Виждам тоя ученик за първи път. – Виждам тоз ученик за първи път.

2) Онази дама беше на тържеството. – Оная дама беше на тържеството. – Оная дама беше на тържеството.

При какви условия на общуване е възможно да бъдат употребени показателните местоимения *тоз, оназ*?

Запомнете!!!

Формите на показателните местоимения *този и тоя, онези и ония* и т.н. не се различават по значение и употреба.

Скъсените форми *тоз, оназ* и др. понякога се използват в разговорната реч и в произведения на поезията (*Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира!* – Христо Ботев).

3. Прочетете текста. Откривате ли грешки при употреба на показателните местоимения в ученическия текст? Обосновете се.

Морският бряг е място за отдих и почивка. Аз обичам слънцето и топлия ситен пясък а туй е тяхното място. Въздухът е чист и природните картини са чудесни. Такива и още много други се предпочитават на морския пейзаж.

Край морето има хиляди миди които са разпръснати по пясъка. Над морето прелитат гларуси. Приятно е да слушаш шума на вълните. Аз обичам да разглеждам природата опсипана с различни цветове. Тъзи е причината всяка година да ходим на море.

1. Посочете примери за правописна и пунктуационна грешка в текста.
2. Как ще отстраните неуместните повторения?
3. Редактирайте текста.

Запомнете!!!

В книжовната реч не се допуска употреба на формите *туй* и *онуй*.

Запомнете!!!

Формите на показателните местоимения се пишат и се изговарят: *тази, онази, такава, такива и т.н.*

Некнижовен е начинът на писане и изговорът на местоименията: *тъзи, онъзи, такъва, такваз, такиви.*

4. Попълнете празните места по модела:

Модел: – Дай ми тази тетрадка! – Заповядай, вземи тетрадката!

1. – Дай ми ... лист! – Заповядай, ...!
2. – Дай ми ... гума! – Заповядай, ...!
3. – Дай ми ... химикалка! – Заповядай, ...!
4. – Дай ми ... молив! – Заповядай, ...!
5. – Дай ми ... чанта! – Заповядай, ...!
6. – Дай ми ... стол! – Заповядай, ...!

5. Попълнете празните места с тази, този, това.

1. Ето една хубава къща ... къща е хубава.
2. Ето едно голямо легло ... легло е голямо.
3. Ето един голям прозорец ... прозорец е голям.
4. Ето една хубава стая ... стая е хубава.
5. Ето едно голямо дърво ... дърво е хубаво.
6. Ето един хубав молив ... молив е хубав.
7. Ето една голяма врата ... врата е голяма.
8. Ето едно хубаво шалче ... шалче е хубаво.

6. Попълнете празните места с онзи, онази, онова, онези.

1. Този блок е нисък, а ... е висок.
2. Тази стая е малка, а ... е голяма.
3. Това легло е малко, а ... е голямо.
4. Тези химикалки са различни, а ... са еднакви.
5. Тази тетрадка е зелена, а ... е черна.
6. Това момиче е Калина, а ... е Яна.
7. Тези студенти са от Конго, а ... са от Чили.
8. Този студент е колега на Калина, а ... е колега на Яна,
9. Този човек се казва Цачев, а ... се казва Жечев.

7. Попълнете празните места:

Модел: Този младеж е Боян, а онзи – Асен.

1. ... девойка е Яна, а ... – Калина.
2. ... момиче е Милена, а ... – Боряна.
3. ... дете е Иво, а ... – Явор.
4. ... стая е малка, а ... – голяма.
5. ... студент е от Куба, а ... – от Нигерия.
6. ... писалки са черни, а ... – червени.
7. ... молив е червен, а ... – зелен.
8. ... студентка е от София, а ... – от Пловдив

8. Довършете изреченията по модела:

– *Моля, дайте ми това пиле.*

– *Ето, вземете пилето.*

1. – Моля, дайте ми ... мляко. – Ето, ...
2. – Моля, дайте ми ... масло. – Ето, ...
3. – Моля, дайте ми ... кафе. – Ето, ...
4. – Моля, дайте ми ... половин килограм сирене. – Ето, ...
5. – Моля, дайте ми ... бутилка сок. – Ето, ...
6. – Моля, дайте ми ... ножче. – Ето, ...
7. – Моля, дайте ми два килограма ... грозде. – Ето, ...

9. Попълнете празните места.

1. Височината на ... кула е голяма.
2. Дължината на ... коридор е голяма.
3. Ширината на ... зали е голяма.
4. Дълбочината на ... река е голяма.
5. Височината на ... върхове е голяма.
6. Дълбочината на ... басейн е голяма.
7. Дължината на ... алея е голяма.

10. Съставете словосъчетания от показателно местоимение и съществително име.

Стол, маса, момче, речник, огледало, студент, стая, дете, цитат, супа, поле, село, нощ, автобус, разговор, диплом, общество, орех, липа, сестриче, възраст, вечер, фасада, хубавица, директорка.

ВЪПРОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНИЯ

С въпросителните местоимения се пита за нещо неизвестно (неизразено словесно). Те заместват онова, което става известно след отговора, което се изразява словесно в отговора. С въпросителните местоимения се пита за неизвестни (словесно неизразени) лица, предмети, признаци, притежатели, количества.

Въпросителните местоимения се изменят по род и число. Въпросителното местоимение за мъжки род *кой*, когато се отнася за лице и е употребено самостоятелно, има падежни форми:

Именителен падеж: *кой* (*Кой говори?*)

Винителен падеж: *кого* (*Кого търсите? А не: Кои търсите?*)

Дателен падеж: *кому, на кого* (*Кому казвате? Или: На кого казвате? А не: На кой казвате?*)

Освен въпросителни местоимения съществуват и въпросителни наречия. С тях се пита за неизвестни (словесно неизразени) обстоятелства за време (*кога*), за място (*къде*), за начин (*как*), за причина (*защо*), за количество (*колко*). Те също заместват онези неизвестни (неизразени словесно) обстоятелства, които стават известни (словесно изразени) в отговора (*вчера, в училище, отлично, защото бях чел, много* и др.).

значение	единствено число			мно- жествено число	неизменя- еми по род и число (но членуващи се и с ост- атъци от падежни форми
	мъж. род	ж. род	ср. род		
за предмети и лица	кой	коя	кое	кои	
за признаци	какъв	каква	какво	какви	
за притежание	чий	чия	чие	чии	
самостояно употре- бени (само за лица, м.р. ед. ч.)	в служба на подлог («имени- телен» падеж)			кой	
	в служба на пряко («винител- но») допълнение			кого	
	в служба на непряко («дател- но») допълнение			(кому) на кого	
само за предмети	забележка звучи ар- хаично, вместо <i>що</i> се предпочита <i>какво</i>			що	
за коли- чество	за пред- мети и лица	забележка след колко в мн.ч. съществителни от м.р. за не- лица са в бройна форма			колко
	само за лица	забележка след колцина същ. в мн.ч. не в бройна фор- ма: колцина юнаци			колцина

1. Задайте въпроси по модела:

Модел: – *Асен не е арабин. Какъв е той?*

1. – Калина не е кубинка. ...?
2. – Те не са българи. ...?
3. – Матеев не е лекар. ...?
4. – Ти не си нигериец. ...?
5. – Вие не сте българка. ...?
6. – Вие не сте преподавател. ...?
7. – Те не са латиноамериканци. ...?
8. – Яна не е лекарка. ...?

2. Попълнете празните места по модела:

Модел: – *Какъв сте по народност? – Аз съм българин.*

1. – ... Яна по народност? – ... .

2. – ... Калина и Асен по народност? –... .
3. – ... Вие по народност? –... .
4. – ... Анхела по народност? –... .
5. – ... Мохамед по народност? –... .
6. – ... Хоан по народност? – ... .

3. Работете по модела:

Модел: Търся един човек. – Кой човек търсите?

1. Търся една улица. – ...?
2. Търся едно момиче. – ...?
3. Търся една студентка. – ...?
4. Търся един блок. – ...?
5. Търся една преподавателка. – ...?
6. Търся едно дете. – ...?
7. Търся един кабинет. – ...?

4. На празните места напишете кой, коя, кое или кои.

1. ... ден е днес?
2. ... дата беше вчера?
3. ... са тези студенти?
4. ... легло е твое?
5. ... студентка търсите, другарко?
6. ... дете търсиш, Яна?
7. ... хора търсите, другарко?
8. ... в ... кабинет отиваш?
9. ... в ... стая живееш?
10. На ... етаж живее Яна?

5. Работете по модела:

Модел: Там има един блок. Кой е онзи блок?

1. Там има една къща ... .
2. Там има двама студенти ... .
3. Там има едно момиче ... .
4. Там има една жена ... .
5. Там има много хора ... .
6. Там има един човек ... .

7. Там има едно дете ... .
8. Там има една улица ... .

6. Задайте въпроси към отговорите:

1. ...? – Боян чака Яна.
2. ...? – Яна поздравява Боян.
3. ...? – Тя говори с Боян.
4. ...? – Яна идва с трамвай.
5. ...? – Калина дава купона на Яна.
6. ...? – Яна е свободна до 6 часа.
7. ...? – Боян има лекции до обед.
8. ...? – Яна и Боян говорят за Калина.
9. ...? – Те говорят за новия филм.
10. ...? – Росица има 6 часа лекции.
11. ...? – Калина отива при Яна.
12. ...? – Боян слуша преподавателя.
13. ...? – Той слуша музика.

7. Задайте въпроси към всяка дума:

1. Яна отива на лекции в института.
...? Да, Яна.
...? Да, отива.
...? Да, на лекции.
...? Да, в института.
2. Довечера Боян ще бъде в къщи.
...? Да, Боян.
...? Да, ще бъде.
...? Да, в къщи.
...? Да, довечера.
3. Всяка сутрин Джим и Виктор закусват в сладкарницата.
...? Да, Джим и Виктор.
...? Да в сладкарницата закусват.
...? Да, всяка сутрин.

8. Задайте въпроси по модела:

Модел: Този път е дълъг. Каква е дължината му.

1. ... връх е висок ...?

2. ... стая е широка ...?
3. ... басейн е дълбок ...?
4. ... сграда е висока ...?
5. ... пътища са дълги ...?
6. ... блокове са високи ...?
7. ... фойе е широко ...?
8. ... пътека е дълга ...?
9. ... зали са широки ...?
10. ... апартамент е голям ...?

9. Задайте въпроси по модела:

1) Модел: Росица е от София. – Кой е от София?

Андрей е от Болград. – ...?

Олег е сърбин. – ...?

Пламен е софиянец. – ...?

Виктор е украинец. – ...?

Стоян е българин. – ...?

2) Модел: Учителката пита Настя. – Кого пита учителката?

Андрей кани Настя и Росица на разходка. – ...?

Майката събужда Пламен. – ...?

Пламен пита Росица. – ...?

Майката обича Росица. – ...?

3) Модел: Росица сънува сладки сънища. – Какво сънува Росица?

Пламен закусва сандвич със салам. – ...?

Росица има контролна по украински език. – ...?

Госпожицата не пише лесно високи бележки. – ...?

Той веднага пуска диктофона. – ...?

Пламен вече пие кафе. – ...?

4) Модел: Учителката задава на Настя един въпрос. – На кого задава?

Олег дава на Росица своя адрес. – ...?

Росица отговаря на Андрей. – ...?

Настя разказва на Росица за зимата в Ужгород. – ...?

Андрей предлага на приятелките си да се поразходят. – ...?

5) Модел: Учителката се обръща към едно момче. – Към кого се обръща учителката?

Настя се запознава с Росица. – ...?

Росица закусва с Пламен. – ...?

Момичетата се срещат с Андрей. – ...?

Пламен има среща с едно момиче. – ...?

Приятелките се обръщат към Олег. – ...?

6) Модел: Росица отговаря на въпроса на Настя. – На чий въпрос отговаря Росица?

Пързалката се намира близо до двора на Настя. – ...? Кънките на Лена са нови. – ...? Настроението на Андрей е хубаво. – ...? Приятелите се срещат пред блока на Росица. – ...?

10. Напишете по едно изречение, в което да употребите следните въпросителни местоимения: кой, кого, на кого, кому. Какви са по цел на общуване създадените от вас изречения? Направете синтактичен анализ на изреченията. Каква служба изпълняват в тях формите на въпросителните местоимения?

11. С какво значение са използвани въпросителните местоимения в изреченията?

1. Кой не знай Чавдар войвода, / кой не е слушал за него? (Хр. Ботев). 2. Какви ли не виелици са ме срещали, ама то човек... пет пари не дава за виелицата (Йордан Радичков). 3. А познаваме ли ний България – живописна България? Кой българин е изгледал величествените ѝ красоти? (Иван Вазов) 4. А какъв е хубав, боже, колко е хубав този пусти Черепишки манастир!... А наистина каква чудесна местност! (Алеко Константинов)

Какви са по състав изреченията, в които са употребени въпросителните местоимения? Обяснете интонацията и пунктуацията им.

ОТНОСИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНЕНИЯ

Относителното местоимение е свързано с наличието на фразата, наречена сложно съставно изречение, а още по-точно – със сложно съставно изречение, в което има главно и подчинено определително изречение.

Относителното местоимение замества дума или друго местоимение, изразени в главното изречение. То има следователно две функции:

- а) замества име или друго местоимение;
- б) подчинява едно изречение на друго.

Например: *Ще взема книгата, която е на масата. Ще взема тази, която е на масата.*

Относителното местоимение, употребено самостоятелно, има смисъл на нещо неопределено.

Който иска. Каквото стане.

Относителните местоимения в българския език се образуват от въпросителните с помощта на частицата *то (кой – който)*. Те се изменят по род и число.

Относителното местоимение за мъжки род *който*, когато е употребено самостоятелно и се отнася за лица, има падежни форми.

Именителен падеж – който (Който търси, намира).

Винителен падеж – когото (*Ученикът, когото търся, а не: Ученикът, който търся*). *Дателен падеж* – комуто, на когото (*Ученикът, комуто казах. Или Ученикът на когото казах, а не Ученикът, на който казах*).

1. Попълнете празните места по модела:

Модел: Студентът, който минава, е Асен.

Студентката, ..., е Росица.

Студентите, ..., са Боян и Борислав.

Момичето, ..., е Милена.

Човекът, ..., е лекарят Матеев.

Преподавателката, ..., е госпожата Георгиева.

Децата, ..., са Пламен и Иво.

2. Попълнете празните места по модела:

*Модел: – Познаваш ли онзи студент? – Кой?
– Студента, който излиза от блока. – Не, не го познавам.*

1. – Познаваш ли ... студентка? – ...?
– ... .., ... в читалнята. – Не, ...
2. – Познаваш ли ... момиче? – ...?
– ... .., ... от общежитието. Не, ...
3. – Познаваш ли ... човек? – ...?
– ... в къщата. – Не, ...
4. – Познаваш ли ... жена? – ...?
– ... .., ... от пощата. – Не, ...
5. – Познаваш ли ... студента? – ...?
– ... .., ... в института. – Не, ...
6. – Познаваш ли ... дете? – ...?
– ... .., ... от блока. – Не, ...

3. От двете изречения съставете едно по модела:

*Модел: Тази студентка е Яна. Тя чете. Студентката,
която чете, е Яна.*

1. ... младеж е Боян. ... чака ... .
2. ... дете е Иво. ... плаче ... .
3. ... студенти са Асен и Борислав. ... чертаят ... .
4. ... момиче е Милена. .... . мълчи ... .
5. ... младежи са Яна, Боян и Георги. ... .. разглеждат
София ... .
6. ... войник е Георги. ... идва ... .
7. ... хора са честни. ... казват истината ... .

4. От двете изречения съставете едно по модела:

*Модел: Заповядай, взemi книгите! Ти ги харесваш.
Заповядай, взemi книгите, които харесваш.*

1. – Чуй песента! Ти ... . обичаш ... .
2. – Взemi билетите! ... . са на масата ... .
3. – Виж картината! Ти ... . харесваш ... .

4. – Ето момичето! Ти ... харесваш ... .
5. – Ето паметника! Ти искаш да ... видиш ... .
6. – Вземи поканите! ... .. са у Джим ... .

5. От двете изречения съставете едно по модела:

Модел: Ето речника. Яна го купи. Ето речника, който Яна купи.

Ето Боян. Яна го доведе. Ето Боян, когото Яна доведе.

1. Ето бележника. Аз ... купих.
2. Това е Асен. С ... сме приятели ... .
3. Това е молив. С ... пиша ... .
4. Ето момичето. Аз ... поканих ... .
5. Това е Университетът. В ... ще следвам ... .
6. Това е Боян. Яна е влюбена в ... .
7. Това е Росица. С ... живеем заедно ... .
8. Ето Яна и Зорница. За ... ти говорих ... .

6. От двете изречения съставете едно по модела:

Модел: Изпратих писмото. Ти ми го даде. Изпратих писмото, което ти ми даде.

1. Видях паметника. Ти ... говори за ... .
2. Получихме поканите. Джим ... изпрати ... .
3. Асен и Румяна изядоха бонбоните. Яна ... даде.
4. Срегнах момичето. Вие ... запознахте с ... .
5. Видях се с другаря Петров. Ти ... изпрати при ... .
6. Намерих хотела. При ... се намира общежитието.

7. От двете изречения съставете едно по модела:

Модел: Идва Яна. Той я обича. Идва Яна, която той обича.

1. Идва Калина. Аз ... обичам ... .
2. Идва Боян. Ние ... обичаме ... .
3. Идва Асен. Той ... обича ... .
4. Идват приятелките ни. Ние много ... уважаваме ... .
5. Идва Борислав. Вие говорите за ... .
6. Ето речника. Ти ме попита за ... .

8. Прочетете текста от Емилиян Станев и отговорете на въпросите:

1. Какви са по състав изреченията в текста?
2. Как са свързани простите изречения в тях?
3. Кои думи от изречението заместват свързващите думи?
4. Към коя част на речта се отнасят?

Всекидневните обиколки се налагаха толкова повече, колкото по-голяма ставаше вероятността от появяването на сивия вълк (...). Два дни след изтравянето на глутницата той беше разкъсал една сърна, чиито останки намериха по-късно. В една от тези обиколки откриха следите на младата, тригодишна мечка, която Вълчо наричаше Вита ... .

1. Направете словообразователен анализ на свързващите думи (относителни местоимения) в текста.
2. До какви изводи достигате за образуването им.

9. Какви имена на лица заместват формите *когото* и *комуто*?

1. Комуто умът е слаб, да му е здрав гърбът (Пословица)
2. Шибил, страшният хайдутин, когото търсеха под дърво и камък, слизаше от планината (Йордан Йовков).

10. Преведете на български. Открийте местоименията. Определете вида им.

Хто б старого коня та не проміняв би на молодого? Хто має розум, має і слово. Що то за край, де панує чужий звичай? Що край, то інший звичай. Який син не схожий на батька? Яке дерево – такий клин, який батько – такий син.

Тема
29

НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНІЯ (Неозначені займенники)

НЕОПРЕДЕЛИТЕЛНИ МЕСТОИМЕНІЯ

Неопределителните местоимения поясняват лица и предмети по един твърде общ и неопределен начин.

В българския език неопределителни местоимения се образуват от въпросителните с помощта на представката *ня* (*не*), поставена пред въпросителното местоимения (*кой – някой, какъв – някакъв*). Те се изменят по род и число.

Неопределителното местоимение от мъжки род *някой*, когато е употребено самостоятелно и се отнася до лице, има падежни форми.

Именителен падеж някой (Някой ме търси). *Винителен падеж* някого (Аз търся някого, а не аз търся някой). *Дателен падеж* някому, на някого (Аз казвам някому или: Аз казвам на някого, а не: Аз казвам на някой).

Значение	Единствено число			Множествено число	Неизменяеми по род и число (но членуващи се) (по остатъци от падежни форми)
	М.р.	Ж.р.	Ср.р.		
За предмети и лица	някой	някоя	някое	някои	
За признаци	някакъв	някаква	някакво	някакви	
За притежание	нечий	нечия	нечие	нечии	
самостояно употребени (само за лица, м.р. ед.ч.)	в служба на подлог («именителен» падеж)				някой
	в служба на пряко («винително») допълнение				някого
	в служба на непряко («дателно») допълнение				(някому) на някого
само за предмети	<i>забележка</i> като съществит. име е от ср.род и може да се членува: <i>хубаво нещо</i> .				нещо

за ко- ли- че- ство	За пред- мети и лица	Забележка: може да се членува. Същ. имена от м.р. за нелица са в бройна форма: няколко молива	Няколко (няколко- то)
	Само за лица	Забележка: може да се членува. Същ. имена от м.р. след неколцина са в мн.ч., а не в бройна форма: некол- цина юнаци	Неколци- на (некол- цината)

1. Попълнете празните места по модела:

*Модел: Търси те някакво момиче.
Какво момиче? Не зная точно какво?*

1. – Търсят Ви ... хора. – ... .
2. – Асен го търси ... колега. – ... .
3. – Калина я търси ... жена. – ... .
4. – Търси те ... човек. – ... .
5. – Търси Ви ... госпожица. – ... .

2. Попълнете празните места по модела:

*Модел: Това списание не ми трябва.
Дай го на някого!
Дай го на някоя колежка.*

1. ... гривна не ми трябва. Дай ... .
2. ... обици не ми трябват. Дай ... .
3. ... анцуг не ни трябва. Дай ... .
4. ... шалче не ми трябва. Дай ... .
5. ... чанта не ми трябва. Дай ... .
6. ... учебник не ми трябва. Дай ... .

3. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Кой дошъл, Цветане? Някой.

1. – На кого да дам? – ... .
2. – Кого да повикам? – ... .
3. – Колко лева да дам? – ... .
4. – Какво да взема? – ... .
5. – Коя рокля да избира? – ... .
6. – С кого да говоря? – ... .

4. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: Какви чорапи ще купиш? – Някакви.

Кои чорапи ще купиш? – Някои.

1. Колко чифта чорапи ще купиш? – ... .
2. Каква рокля ще си избереш? – ... .
3. Кой пуловер ще вземеш? – ... .
4. Колко лева ще ми дадеш? – ... .
5. Колко чифта обувки ще си купиш? – ... .
6. Коя блуза ще пробваш? – ... .
7. Колко листа ще ми дадеш? – ... .
8. Кое сако ще си избереш? – ... .

5. Открийте неопределителните местоимения в текста. Препишете го и попълнете празното място с подходяща дума.

Чичо Митуш чу някакъв шум, някой като че натискаше вратата. Излезе – гледа, слуша, няма никой. Но нещо пак се виждаше там, не беше човек, но имаше нещо. Чичо Митуш се приближи. До вратата се притискаше _____.

(Из Йордан Йовков)

6. Как мислите – защо поетът предпочита неопределителните местоименни наречия и неопределителните местоимения? Открийте ги.

НЯКОГА

Някога, някога,
толкова някога,
колкото девет лета
на някаква уличка
с няколко думички
спря ме веднъж любовта. (...)
Може би някъде, някога, в някого
пак ще се влюбим, нали?
Нещо ще искаме, нещо ще чакаме,
нещо пак ще ни боли. (...)

(Из Недялко Йорданов)

ОТРИЦАТЕЛНИ МЕСТОИМЕНИЯ

С отрицателни местоимения се отрича наличието на лица, предмети, признаци. Например: *Никой (човек) не е идвал. Никакъв (молив) не съм виждал.*

В българския език отрицателните местоимения се образуват от въпросителните с помощта на частицата *ни*, която се поставя пред въпросителните местоимения (*кой-никой, какъв – никакъв*). Те се изменят по род и число. Отрицателното местоимение за мъжки род *никой*, когато е употребено самостоятелно и се отнася до лице, има падежни форми: *Именителен падеж* *никой* (*Никой не се интересува*).

Винителен падеж *никого* (*Не се интересувам от никого, а не: Не се интересувам от койкой*).

Дателен падеж *никому*, *на никого* (*Не давам никому или Не давам на никого, а не: Не давам на койкой*).

Значение	Единствено число			Множествено число	Неизменяеми по род и число (по остатъци от падежни форми)
	М.р.	Ж.р.	Ср.р.		
За предмети и лица	никой	никоя	никое	никои	
За признаци	никакъв	никаква	никакво	никакви	
За притежание	ничий	ничия	ничие	ничии	
самостойно употребени (само за лица, м.р. ед.ч.)	в служба на подлог («именителен» падеж)			никой	
	в служба на пряко («винително») допълнение			никого	
	в служба на непряко («дателно») допълнение			(никому) на никого	
само за предмети	<i>забележка</i> като съществит. име е от ср.род и може да се членува: <i>едно нищо, от нищото нещо прави.</i>			нищо	
за количество				николко	

1. Открийте неопределителните местоимения. Препишете текста, когато ги замените с отрицателни местоимения. Сравнете двата текста.

Момчето чу някакъв шум. Вън имаше някого. Излезе – гледа, слуша – струва му се, че има някого. Нещо се виждаше в тъмнината, имаше нещо тревожно. После момчето се върна в стаята.

Каква промяна на глаголните форми се наложи при трансформацията?

2. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – Кой звъни? Никой не звъни.

1. Кого чакате? – ... .
2. Какъв молив имаш? – ... .
3. Каква линия чертаеш? – ... .
4. Кой идва? – ... .
5. Кое момиче чакаш? – ... .
6. Какви пергели имаш? – ... .
7. Какво имаш в чантата? – ... .
8. Коя блуза искаш? – ... .

3. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – Искаш ли нещо? – Не, нищо не искам.

1. Търсиш ли някого? – Не, ...
2. Идва ли някой? – Не, ...
3. Слушаш ли нещо? – Не, ...
4. Харесваш ли някоя от тези рокли? – Не, ...
5. Познаваш ли някое от тези момичета? – Не, ...
6. Говориш ли с някого? – Не, ...
7. Сърдиш ли се на някого? – Не, ...
8. Разбираш ли нещо? – Не, ...
9. Имаш ли някакъв молив? – Не, ...
10. Виждаш ли някаква чанта? – Не, ...

4. Задайте подходящи въпроси по модела:

Модел: – Чакаш ли някого? – Не, никого не чакам.

1. ...? – Не, нищо не искам.

2. ...? – Не, никой не идва.
3. ...? – Не, никакво момиче няма тук.
4. ...? – Не, никой няма тук.
5. ...? – Не, нищо не разбирам.
6. ...? – Не, никакви песни не зная.
7. ...? – Не, никоя рокля не искам.
8. ...? – Не, никакъв човек не виждам.

5. Попълнете празните места по модела:

Модел: Виж костюма ми! – А аз нямам никакъв.

1. Виж ризата ми! – ... .
2. Виж обувките ми! – ... .
3. Виж коланчето ми! – ... .
4. Виж роклята ми! – ... .
5. Виж гривната ми! – ... .

6. Попълнете празните места с подходящи местоимения:

1. Има ли ... за ядене? – Не, няма ... за ядене.
2. Има ли ... тук? – Не, няма ... тук.
3. Да повикам ли ...? – Не, не викай ... .
4. Каза ли на ... това? – Не, не съм казал на ... .
5. ... музика обичаш? – Обичам ... музика.
6. Виждал ли си ... човек тук? – Не, не съм виждал ... човек.
7. Виж ... пуловер имам! – И аз имам ... .

7. Попълнете празните места с подходящи местоимения:

1. На масата няма ... молив.
2. Не съм взела ... речник.
3. Аз не чакам ... писмо.
4. Не познавам ... студентка от Русе.
5. Не съм оставял ... вестници.
6. Не можах да намеря ... билети.
7. Нямам ... свободно време.

8. Това е част от стихотворението на Елисавета Багряна. Коя е неговата тема според вас? Да я откриете, ще ви помогне ключовата дума *никой*.

НЕ ТЕ ИЗМЕНИ НИКОЙ

Не те измени кой в тази къща.
И стола ти е празен в моя кът,
и в книгата ми кой не обръща
листа – недоизчетен този път.

Не гледа в лятна вечер кой с мене,
на прага седнал, звездния екран,
и кой не поема удивено
букета, рано сутринта набран.

Когато зъзна, кой не намята
с любов на плещите ми топъл шал –
и в жегата, с витошка вода налята,
не ми е нежно чашата подал.

Тема
31

ОБОБЩИТЕЛНИ МЕСТОИМЕННИЯ (Узагальнювальні займенники)

С обобщителни местоимения се обобщават (представят се съвкупно) лица, предмети, признаци. Например: *Всеки (човек) е добър по рождение. Всеки (камък) тежи на мястото си. Всякакъв (документ) е валиден.*

В българския език обобщителни местоимения се образуват от въпросителните с помощта на частицата *вся*, която се поставя пред въпросителните местоимения (*кой – всякой, какъв – всякакъв*). Но има и обобщителни местоимения (и те са по-често употребяваните), които са по-стари форми в езика (*всеки, всички*).

Обобщителните местоимения се изменят по род и число.

Нечленувана форма на обобщителното местоимение за количество в мъжки род не съществува. Нечленуваните форми за женски и среден род почти не се употребяват. Членуваната и нечленуваната форми за множествено число на количествените обобщителни местоимения (*Всички всичките*) са еднакви по смисъл, няма разлика в значението, в определеността. Например:

Всички (хора) бяха на площада.

Всичките (хора) бяха на площада.

Обобщителното местоимение за мъжки род *всякой (всеки)*, когато е употребено самостоятелно и се отнася до лице, има падежни форми:

Именителен падеж всякой, всеки. (Всякой обича живота. Всеки обича живота.)

Винителен падеж всякого, всекиго (Той пита всякого. Той пита всекиго, а не: Той пита всякой. Той пита всеки.)

Дателен падеж всякому, всекиму, на всякого, на всекиго. (Той разказа всякому. Той разказа всекиму. Или: Той разказа на всякого. Той разказа на всекиго. А не: Той разказа на всякой. Той разказа на всеки.)

значение	единствено число			множествено число	неизменяеми по род и число (но членуващи се за количества и с остатъци от падежни форми)
	мъж.род	ж.род	ср.род		
за предмети и лица	всеки всякой	всяка всякоя	всяко всякое	всеки всякой	
за признаци	всякакъв	всякаква	всякакво	всякакви	
за количествен признак	всичкия(т)	всичката	всичкото	всичките всички	

самостояно употребени (само за лица, м.р. ед.ч.)	в служба на подлог («именителен» падеж)	всеки (всякой)
	в служба на пряко («винително») допълнение	всекиго (всякого)
	в служба на непряко («дателно») допълнение	всекиму (на всекиго) всякому (на всякого)

1. Извадете всички местоимения.

КОЙТО НЕ РАБОТИ, НЕ ТРЯБВА ДА ЯДЕ (приказка)

Когато Галинка се зажени, нейната майка поръчваше на старите сватове:

– Мамината дъщеричка не бива да се трепе, тя не е научена да работи. Пазете ми я. Не ѝ давайте метлата къщата и двора да мете, защото ще си напраши очите. Не ѝ давайте менците вода да носи от чешмата, защото нейното рамо е крехко и не е научено да мъкне пълни менци. Сложете под главата ѝ пухена възглавничка, защото тя е научена да спи на мекичко.

Старите сватове се спогледаха, но нищо не казаха.

– Обещайте ми, че никога няма да и казвате лоша дума. Нейните уши не са научени да слушат лоши думи.

– Колкото за лоша дума, недей се тревожи, в нашата къща такова нещо няма – проговори старият сват и се качи на каруцата. До него се намести свекървата, а отзад седнаха младоженецът и Галинка. Потеглиха за другото село. Цял ден пътуваха, защото селото беше далеко.

Вечерта, щом пристигнаха, свекървата запретна ръкави, приготви една баница, закла пиле, свари го в тенджерата, слезе в зимника и наточи вино. А Галинка седеше на едно столче, скръстила ръце, и си думаше:

«Ах, каква чевръста жена е тая моя свекърва, също като майка ми. Добър живот ще живеем тук».

Навечеряха се хубаво и легнаха да спят. Изтърколи се нощта.

На другия ден старият свекър се дигна рано и събуди всички:

– Хайде – викна той, – ставайте да вървим на нивата!

– Какво ще правим там? – потърка сънените си очи Галинка и почна сладко да се прозява.

– Ще копаем царевица.

– С мотики ли? – попита мамината дъщеричка.

– То се знае, че с мотики – обади се свекървата.

– Аз няма да дойда.

– Защо? – запита младоженецът.

– Защото мотиката е тежка, а пък аз не бива да вдигам тежки работи.

– Остави я – рече бащата. – Нека разтреби къщата и приготви ядене за довечера. И тук трябва човек.

Отидоха домакините на нивата, а младата невеста остана къщи. До пладне се излежава. Като се дигна, тя усети, че е изгладняла, и почна да търси нещо за ядене, но не намери нищо в тенджерите.

– Нищо не ми оставили, забравили са ме – протегна се Галинка и влезе в градината да погледа цветята. – Ах, че хубави цветя! – викна тя, почна да ги къса и да ги мирише.

Малките пчели летяха бързо от цвят на цвят и радостно бръмчаха.

– Тези пък защо ли са се разбързали? – рече Галинка и тръгна лениво към близкото черешово дърво.

Полежа на тревата под дървото, пресегна, както лежеше, откъсна няколко череши, за да залъже глада си, и почна да се прозява. Тъй прекара деня.

Вечерта тримата копачи се върнаха обхтани от работа, капнали от умора. Озърнаха се и що да видят: къщата неразтребена, в менците няма вода, огнището угаснало, кокошките заспали ненахранени.

Свекървата хвърли мотиката и най-напред грабна менците. Донесе вода от чешмата. Накладе огъня, сложи картофи в тенджерата и замеси една бяла погача. Набързо пригответи вечерята. Галинка я гледаше, седнала на един стол, и си клатеше краката.

Когато вечерята беше готова, свекървата покани всички:
– Хайде сядайте да вечеряме!

Галинка се намести първа. Свекърът взе погачата и я разчупи на три парчета. Едното даде на жена си, другото – на сина си, а третото остави за себе си.

– А на невестата? – обърна се към него свекървата.

– Тя не е гладна. Който не работи, не огладнява.

Галинка прехапа устни, нацупи се и стана от трапезата. Прибра се в стаята си и почна да плаче. Цяла нощ не можа да заспи от глад.

На сутринта се повтори същото. Тримата работници отидоха да садят зеленчукова градина. Галинка не рачи да тръгне с тях.

– Слънцето пече много – рече тя, – ще почернея.

Оставиха я пак вкъщи. И този ден разгалената невеста не пипна нищо. Намери под една паница крайщник сух хляб, оставен за кучето, изяде го и пак се излежава до вечерта в градинката. И нали не донесе вода да я полее, хубавите цветя почнаха да вехнат.

Късно вечерта тримата работници се върнаха пак, капнали от умора. Свекървата, навъсена, замеси погача и когато седнаха на трапезата, свекърът отново раздели погачата на три парчета. Галинка остана с празни ръце.

– Защо не даваш хляб на невестата? – попита свекървата.

– Защото, който не работи, не бива да яде! – отвърна свекърът.

Цяла нощ Галинка се въртя гладна в леглото и дълго мисли. Задряма призори. Щом пропяха трети петли, тя скочи. Потърси с очи свекъра, свекървата и мъжа си, но не ги видя, защото бяха излезли на нивата още по тъмно. Тогава Галинка запретна ръкави. Разтича се насам-нататък.

Измете къщата и двора. Донесе вода от чешмата, поля цветята в градинката, накладе огъня и сготви ядене за работниците. Замеси брашно в нощвите. Изпече една погача. Като свърши всичката къщна работа, грабна хурката и седна да преде на прага. Вечерта уморените работници, като видяха какво е свършила невестата – очите им светнаха. Галинка сложи трапезата, подаде погачата на стария сват и с трепет зачака да види какво ще направи. Свекърът пое погачата и я разчупи на четири къса. Най-големия подаде на Галинка и рече:

– Яж, чедо, ти заслужи хляба си, защото днес си се трудила здравата!

Галинка пое хляба и почна да яде. Никога не беше яла такъв сладък хляб.

Ангел Каралийчев

2. Попълнете празните места по модела:

Модел: Тези хора не са добри. – Може. Има всякакви хора.

1. ... музика не е хубава. – Може ... .
2. ... танц не е хубав. – Може ... .
3. ... жена не е добра. – Може ... .
4. ... младеж не е честен. – Може ... .
5. ... момиче не е искрено. – Може ... .
6. ... приятелство не е истинско. – Може ... .
7. Туризъм с кола не е истински туризъм. – Може ... .

3. Отговорете на въпросите по модела:

Модел: – Каква музика обичаш? – Всякаква.

1. Каква конфекция харесваш? – ... .
2. Какви блузи харесваш? – ... .
3. Какъв спорт обичаш? – ... .
4. Какво сирене обичаш? – ... .
5. Какви плодове обичаш? – ... .
6. Какво мляко обичаш? – ... .

4. Попълнете празните места по модела:

Модел: Виж какво хубаво момиче!
За тебе, всяко момиче е хубаво.

1. Виж каква хубава рокля – ... .
2. Виж какъв хубав модел! – ... .
3. Виж какво хубаво вино! – ... .
4. Виж какви хубави девойки! – ... .
5. Виж какъв добър човек! – ... .
6. Виж каква хубава жена! – ... .

5. Попълнете празните места с подходящи местоимения:

1. ... вода беше изтекла.
2. Дадохме си ... пари за този подарък.
3. ... билети бяха вече продадени.
4. Той викаше за помощ с ... сили.
5. ... студенти отидоха на бригада.
6. За един миг той изгуби ... си богатство.

6. Направете промени по модела:

*Нямам никакъв молив. Моля те, дай ми един молив!
Какъв молив искаш? Дай ми някакъв, какъв да е. Харес-
вам всякакви моливи.*

1. Нямам ... лист. Моля те, ...
2. Нямам ... шалче. Моля те, ...
3. Нямам ... чанта. Моля те, ...
4. Нямам ... бонбони. Моля те, ...
5. Нямам ... яке. Моля те ... .

7. Препишете изреченията, като допълните местоименните форми.

1. Всек _ от нашия клас знаеше това. 2. За всек_ от на-
шия клас това беше ясно. 3. Той е изял всички_шоколад.
4. Всички_ шум нахлуваше в стаята. 5. Ще изберат всек_
от вас. Всек_има право на мнение.

8. Какви грешки са допуснати в интервюто?

– Госпожо Иванова, ще има ли награда за всеки от участниците?

– Да, всеки ще бъде поощрен за участието си.

– Чудесно, нека на всекиму да има награда. А как ще бъдат отличени най-добрите?

– За всеки от тях ще има специален подарък.

9. Направете синтактичен модел на изречението.

Иван утре може да разбере истината за Петър.

Заменете в модела подчертаните думи с обобщителни местоимения и обобщително местоименно наречие. Как се променя смисълът на изречението?

10. Прочетете текста. Открийте местоименията и ги запишете. Определете им вида.

Някаква тъмна сянка се спусна в кръга. Беше Багира, Черната пантера – цялата мастиленочерна, но с петната на пантера, които се меняха според осветлението като шарките на моарирана коприна. Всеки познаваше Багира и никой не би посмял да се изпречи на пътя ѝ, защото беше лукава като Табаки, смела като див бивол и буйна като ранен слон. Но гласът ѝ беше по-мек от дивия мед, който капе по дървото, а кожата ѝ нежна като пух.

(Из Рџдиярџ Киплинг)

1. Изслушайте текста. Отговорете на въпросите.

ЗАВЕТЪТ НА ЛЕВСКИ

Обикновено засмян и разговорлив, този път дякон Игнатий се бе върнал късно за вечеря. Още щом пристъпи прага, майка му разбра, че с него се е случило нещо. Но не го запита. Само продължи да шета

наоколо с наведени очи и разтуптяно сърце. Чувствуваше, че той иска да заговори, и чакаше изтръпнала да види какво има. Дяконът дълго остана мълчалив, седнал върху миндера до прозорчето, след това проследи с поглед майка си, която ставаше и сядаше, за да прислужва с яденето, и изведнъж каза:

– Майко, стига. Остави това. Ела – имам да ти кажа нещо.

Гина погледна крадешком трескаво неспокойните му очи и застана с треперещи ръце пред него.

– Защо не хапна, синко? Нали тази нощ ще ходим на Възкресение? Подкрепи се малко... Право е, духовник си, калугер си, но виж на какво си заприличал... Очите ти хлътнали, носът ти се изострил, от някое време на човек вече не приличаш...

Дяконът стана. Свали калимавката си, кръста, който висеше окачен за дълга верижка на врата му, съблече расото си.

– Аз не съм вече духовник, мамо.

Старата гледаше поразена остриганата му глава.

– Игнатий!

– Аз не съм вече дякон Игнатий. Зови ме пак Васил, мамо. Ето, вземи косата ми, скрий я в сандъка си, защото аз се

отделям от теб и кога чуеш, че съм загинал, да я извадиш, за да се опее и погребее вместо мене, защото може би аз ще остана неопят и непогребан. От утре, Великден, аз почвам нов живот...

– Какво си намислил, сине? – попита побледняла Гина и впи безпокойно очи в момъка.

– Мамо, мене ме зове народният глас, за да се притека на помощ на заробеното ни отечество. Затова аз не мога да изпълнявам духовната си длъжност и сега се отказвам от нея.

Последните думи той изрече с бавен и твърд глас. Светлите му очи блестяха с корава и непоколебима решителност.

И в този миг Гина Кунчева усети, че загубва вече завинаги своя син. Някаква властна и непозната сила го изтръгваше от дома му, от тихия живот, който тя му бе предопределила.

(По Фани Попова-Мутафова)

1. Кой бе се завърнал късно за вечеря?
  - а) монахът Игнатий;
  - б) дяконът Игнатий;
  - в) попът Игнатий.
2. Какво разбра майката, като видя сина си?
  - а) че Игнатий ще се остане в къщи;
  - б) че Игнатий в хубаво настроение;
  - в) че се е случило нещо.
3. Какво веднага направи дяконът, като се срещна с майка си?
  - а) започна с нея разговор;
  - б) беше дълго мълчалив;
  - в) отиде в стаята си да побъде сам.
4. Чии са тези думи: – Майко, стига. Остави това. Ела – имам да ти кажа нещо.
  - а) на дяконът Игнатий;
  - б) на брат му на Игнатий;
  - в) на сестра му на Игнатий.
5. Как се казваше на Игнатий майка му?
  - а) Кина;
  - б) Гина;
  - в) Мина.
6. Къде трябваше да ходят Игнатий с майка си?
  - а) на Възкресение;

- б) на църква;
в) на манастир.
7. За какво дяконът помоли майка си?
а) да го нарича духовник;
б) да го признае за калугер;
в) да го зове Васил.
8. Какво поръчал дяконът на майка си?
а) да му отреже косата;
б) да му скрие косата в сандъка си;
в) да му пази косата, додето той няма да се завърне в къщи.
9. От кога дяконът решил да започне нов живот?
а) от Великден;
б) от Спасовден;
в) от Еньовден.
10. Защо дяконът не можал повече да изпълнява духовната си длъжност?
а) защото намислил да напусне родното си отечество;
б) защото решил да окаже помощ на поробеното ни отечество;
в) защото искал да си създаде семейство.
11. Как изрече последните си думи дяконът?
а) с весел и бърз глас;
б) с нисък и звънки глас;
в) с бавен и твърд глас.
12. Какво усети майка му в онзи миг?
а) че синът ѝ се завръща завинаги в къщи;
б) че завинаги вече загубва сина си;
в) че синът ѝ ще следва пътя на баща си.

2. Изслушайте текста. Отговорете на въпросите.

КОЛЕДНИ И НОВОГОДИШНИ ОБИЧАИ

Коледа и Нова година са най-хубавите зимни празници. На Коледа се чества Рождество Христово. Сега посрещаме празника с украсени елхи, но в старо време у нас и в други славянски страни семейството се събирало в празничната нощ не около елха, а около бъдник – хубав пън от буково, дъбово или крушово дърво.

В пъна пробивали дупка, за да сложат вътре зехтин и тамян.

Най-възрастният в дома прекадявал наредената трапеза, после стаи, хамбари и обори с пожелание за здраве и плодородие. След това слагали бъдника в огнището и около него бдели, будували цяла нощ, докато пънът изгори докрай. Затова нощта срещу Коледа и досега наричаме Бъдни вечер.

Според обичая трапезата на Бъдни вечер е богата, но само от постни ястия – сарми, пълнени сухи чушки, боб, зеле, сушени плодове, ябълки, орехи и непременно пита с паричка.

След вечерята децата подхващали песни:

Кравай скача на полица,
ври в котлето кървавица,
запей, бабо, като лани
и нам весело да стане.

По-късно по снежните пътеки тръгвали коледари, отдалече се чували песните им:

Ой, Коледо, мой Коледо,
Роди ми се Боже чедо...

В новогодишната нощ и на самата Нова година по стар обичай деца от 6 до 14 години сурвакат с пожелания за здраве, сполука и плодородие. Сурвакницата се прави от майсторски украсена дрянова пръчка. Сурвакарчетата са желани гости, те размахват сурвакниците и редят:

Сурва, сурва година,
весела година!

1. Кой са най-хубавите зимни празници?
  - а) Коледа и Рождество Христово;
  - б) Коледа и Нова година;
  - в) Нова година и Сурва.
2. Кога се чества Рождество Христово?
  - а) на Нова година;
  - б) на Сурва;
  - в) на Коледа.
3. Как се нарича пънът от буково, дъбово или крушово дърво?
  - а) дъбник;
  - б) бъдник;
  - в) крушник.

4. Къде се слагало зехтин и тамян?
  - а) в дупката на пъна;
  - б) в корена на пъна;
  - в) в кората на пъна.
5. Кой прекадявал наредената трапеза, стаите, оборите, хамбарите?
  - а) най-голямото дете в семейството;
  - б) стопанката на семейството;
  - в) най-възрастният човек в дома.
6. Какво правили най-накрая с бъдника?
  - а) разцепвали го;
  - б) слагали го в огнището;
  - в) изхвърляли го.
7. Как се нарича нощта срещу Коледа?
  - а) Бъдни вечер;
  - б) Сурвакница;
  - в) Постна вечеря.
8. От какви ястия състои трапезата на Бъдни вечер?
  - а) само от блажни;
  - б) само от постни;
  - в) от постни и блажни.
9. Какво непременно трябва да има на трапезата за Бъдни вечер?
  - а) пита хляб;
  - б) кравай;
  - в) пита с паричка.
10. Какво правили децата след вечерята?
  - а) танцували;
  - б) пеели песни;
  - в) сурвакали.
11. Кой по-късно тръгвал по снежните пътеки?
  - а) коледарите;
  - б) сурвакарите;
  - в) възрастните хора.
12. С какво сурвакат децата в Новогодишната нощ и на самата Нова година?
  - а) с дрянова пръчка;
  - б) с бъдник;
  - в) със сурвакница.

Тема
33 ДИАЛОЗИ
(Диалози)

Припомнете си:

През целия си живот ние общуваме непрекъснато – обменяме различна информация:

- съобщаваме различни факти и научаваме други факти;
- изслушваме мнението на другите и изказваме своето;
- изразяваме отношение към някого и разбираме какво е отношението на другите към нас и към нашите постъпки.

По тази причина ни се налага непрекъснато да влизаме в диалог с другите.

1. Прочетете диалозите по роли. Определете за какво общуват героите. Отговорете на въпросите след текстовете.

УКРАИНА И БЪЛГАРИЯ – ЕВРОПЕЙСКИ ДЪРЖАВИ

1

- Здравейте, мили дечица!
- Здравейте, госпожо Матева!
- Стояне, готов ли си към днешния урок?
- Разбира се, госпожо. Доста добре съм изучил материала.
- Тогава да започнем. Какво можеш да кажеш за Украйна и нейното географското положение?
  - Украйна – това е самостоятелна държава в Югоизточна Европа. Тя е най-голямата държава в центъра на Европата. Нейната площ е 603 628 км².
  - Всичко е вярно. Благодаря те. Искам да питам Стефка какво е научила за населението ни.
  - Последното преброяване на населението било направено през 2001 година. Тогава населението ни съставлявало 48,4 милиона човека. Основното ни население са украинци. Столицата ни е град Киев.
  - Какво можете да кажете за Украйна като република?

– Госпожо, може ли аз да отговоря на този въпрос?

– Много добре, Иванчо, слушаме те внимателно.

– Нашата държава е парламентарно-президентска република. Най-високият орган на държавната ни власт е Върховната Рада на Украйна, а главата на държавата ни – Президентът на Украйна.

– И последния ми въпрос: «Какво знаете за икономиката на Украйна?»

– Украйна е един от носителите на някои сортове на селскостопанската стока. Стопанският ни комплекс се гради върху добива на метали, минерали и върху преработката на суровини. Украйна е мощен производител на електроенергията. Важно място заема производство на военната техника и оръжие.

– Благодаря на всички за вашите отговори. Дойде време да преминем към новата ни тема на урока...

1. Имате ли нещо да допълните към предоставените реплики на героите?
2. Как участниците в диалога се отнасят един към друг? Кои думи разкриват тези отношения? Какви са тези думи?
3. От дадения диалог съставете и запишете в тетрадките си монолог.
4. Потърсете още допълнителна информация в интернет по дадената тема и я представете пред съучениците си.

– Добър ден, скъпи гости! Приятно ми е да ви посрещна в България!

– Здравейте, госпожо Васева! Очакваме от Вас интересни истории и екскурзии!

– Благодаря ви за доверието и надявам се, че нашата среща ще ви остане надълго в паметта.

– Най-напред искам да ви покажа на географската карта, че нашата държава България се намира в Югоизточна Европа. Разположена е в източната част на Балканския полуостров и заема 23% от неговата територия. Граничи на север с Румъния; на запад – със Сърбия и Северна Македония; на юг – с Гърция и на югоизток – с Турция. На изток страната се мие от водите на Черно море.

Това е. Ако имате въпроси, моля, питайте.

– Госпожо, искам да се представя. Аз съм господин Колев от Украйна. Моите предци са оттук... Какво можете да разкажете за историята и населението на прародината ми?

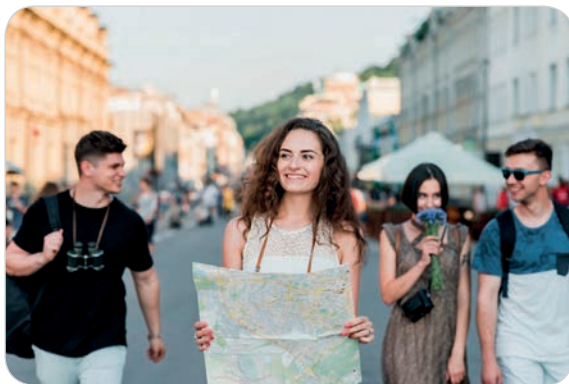
– Благодаря за въпроса. Със своите почти 111 хил. км² площ и 7 000 039 души (към 31 декември 2018 г.), България се подрежда на 11-о и 16-о място съответно по площ и по население в Европейския съюз. С пристигането на славяните през VI век, а век по-късно и на прабългарите, започва процесът на изграждане на българската държавност. През 681 година е основана Първата българска държава. Просъществувала до 1018 г., когато попада под византийската власт. През 1878 г., България се освобождава от петвековното османско робство.

– Благодаря, госпожо Васева, за доста подробен отговор на въпроса ми.

– Има ли нещо, за което бихте искали да знаете?

– Да, госпожо. Казвам се господин Тодоров. Аз съм от Таврия. Бих искал да питам каква е икономиката на България от както е станала държава в Европейски съюз?

– Доста правилен въпрос. Благодаря. На 1 януари 2007 г. страната се присъединява към Европейския съюз. България е промишлена страна, чиято икономика се гради върху

добива на метали и минерали и върху преработка на суровини. По-малката роля в икономиката играят земеделието и туризмът.

– Това е по въпроса Ви. Нашето време, за съжаление, свърши. Утре ще имаме възможност с вас отново да се срещнем и да направим една екскурзия по градовете на нашата прекрасна България.

1. Пътувал ли някой от вас за България?
2. Какво можете да разкажете за прародината ни? Какво впечатление ви остави пътешествието в тази страна?
3. Подгответе съобщение за градовете на България.

3

– Здравей, Стояне!

– Здравей, Иване!

– Ето и настъпи този ден, когато се срещнахме.

– Много се радвам, че сега ще се запознаем с теб по-наблизо.

– Взаимно. Много отдавна исках да посетя Украйна. Освен България не съм виждал друга страна.

– Додето стигнем до къщата ми, ще ти разкажа за моята държава.

– С удоволствие ще те изслушам.

– Украйна, въпреки че не е една от най-популярните държави в Европа, ала има какво в нея да се види. На територията на Украйна има планини, езера, реки, степи и невероятни градове. Алпийските ски се развиват бързо.

Най-популярните курорти са Драгобрат, Славске, Яремче и Буковел, който е известен в цяла Европа. Карането на ски в Карпатите не е само спорт, а е една наслада от красотата на природата.

Драгобрат

Буковел

- Ами имате ли медицински курорти?
- Разбира се. Закарпатието е известно със своите медицински курорти. Има минерални извори, където са открити много хотели и санаториуми. Лечебните води привличат туристи от чужбина.

Берегово

- Ти живееш в Лвов. С какво е известен вашият град?
- Лвов е известен като шоколадовата столица на страната. Освен това градът ни е най-живописното място в Украйна. Може да се нарече рай за туристи. От утре ще ти направя екскурзия из града ни.

– Има ли още нещо, с което да ви е прочута страната?

– В Украйна има много древни крепости и замъци, красиви църкви, паметници, паркове и музеи... дори и цели острови. Пример за това е остров Хортица.

Имам още много какво да ти разказвам за Украйна, обаче ще оставим този разговор за по-нататък... А сега сме вече до моята къща. Влизай моля, ще те запозная с родителите си.

– Благодаря. Много ще ми е приятно да се видя с тях.
(след един месец)...

2. Задачи:

Измислете срещата на двамата приятели след месец, като Иван ще пътува от Украйна на гости при Стоян в България.

Съставете типичен диалог.

Какви градове на Украйна сте посетили? В кой град най ви хареса екскурзията?

ПЪТУВАНЕ. ПЪТЕШЕСТВИЕ. ТРАНСПОРТ

– Добро утро, дечица. Хайде да ставате. Време е да пътуваме.

– Здравей, мамо. Малко сме са успали. Всичко е от вечер готово. След няколко минути ще сме на двора.

– Баща ви вече е запалил колата. Излизайте по-бързо.
(след няколко минути)

– Добро утро, татко. Пътуваме ли?

– Само вас чакам. Сигурен съм, че нашето пътешествие много ще ви хареса.

– А защо изобщо човекът иска да пътешества? Кой ще ми каже?

– Така както вече имам не малко години преживяно на този свят и не малко съм пътувал по разни страни, разбирам, че когато съвършаваш едно пътешествие, по-хубаво започваш да разбираш себе си, имаш възможност да се промениш в по-хубава страна, да станеш по-толерантен, разбирац, повече да цениш своя дом, своята страна...

– Лалке, а ти на какъв транспорт най-обичаш да пътуваш?

– Наистина обичам да пътувам с кола. С колата успявам да разгледам всичко наоколо. Всички неща са до мене. И мога да си взема домашното любимче.

– Ами ти, Георги? Аз пък предпочитам да пътувам с влак. Тук има много място. Можеш да си полежиш, да излезеш на спирката да подишаш свеж въздух. Обичам през нощта да проспя във влака, а на сутринта вече да съм на място.

– Мамо, ами ти какъв транспорт най-харесваш за пътуване?

– Имам мечта да пътувам някъде с вас на самолет. Харесвам скоростта. За няколко часа можеш да отлетиш на хиляди километра от къщи. Вътре в самолета е много комфортно, можеш дори и да опиташ много вкусни ястия.

– А това е хубава идея. През лятото ще имаме възможност всички заедно да осъществим мечтата на майка ви. Какво казвате, деца?

– Съгласни сме!

1. Разкажете за вашето най-незабравимото пътешествие.
2. С кое транспортно средство обичате да пътувате?
3. С кого обичате да пътувате?

3. По допълнителната информация за градовете, съставете диалог на тема «Пътешествие из най-красивите градове на България», като си представите, че сте туристи.

1. Пловдив е най-предпочитаният град за посещение от чуждестранни туристи. Градът е уникален, благодарение на архитектурните си съкровища, ресторантите и модерната пешеходна зона.

2. София е столица на България от 1879 година. Двумилионен град, който предлага големи възможности за забавление. Изключително привлекателен за туристите поради ниските цени, които се предлагат в сравнение с други европейски столици.

3. Велико Търново е стара столица на България. Този град е особено привлекателен с автентичната си архитектура не само за българите, но и за туристите от другите държави.

4. Варна се нарича още и морската столица на България. През летния сезон този град има хиляди туристи, както

местни, така и голям брой посетители от цял свят. Варна има голямо икономическо и културно значение за Република България.

5. Несебър – градът е разположен на брега на Черно море и е под закрилата на ЮНЕСКО.

6. Созопол – този град е наследник на гръцката колония Аполония и заедно с Несебър са прочути с запазената си архитектура от XVIII и XIX век и с красивите си плажове. Созопол привлича туристи от цял свят.

7. Балчик – един много впечатляващ и романтичен град. Особено известен с дворцовия комплекс, построен за лятна резиденция на румънската кралица Мария. Създаден е от академик Даки Йорданов и е известен като Ботаническата градина.

8. Русе – този град се нарича още «Малката Виена» – заради красивата си архитектура и сградите, проектирани от италиански, австрийски, немски и български архитекти».

1. Кой от тези градове най ви хареса? Защо?
2. Имате ли познати, които живеят в тези градове. Какво те са ви разказвали за родното си градче.
3. Имате ли желание да направите една екскурзия из тези градове? Какво бихте искали да видите в тях?

Тема

34

УСТЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ НА ЖИЛИЩЕ
(Усний докладний переказ художнього тексту з елементами опису приміщення)

Припомнете си:

Преразказ е писмено или устно повествование, което пълно или частично предава съдържанието на събития,

Припомнете си:

които сме видели или чули; книги, които сме прочели; филми, които сме гледали.

Видове преразказ:

а) според формата на речта:

- устен;
- писмен.

б) според вида на източника:

- по текст;
- по картина;
- по филм и др.

в) в зависимост от предназначението, функцията, която изпълнява:

- подробен;
- сбит;
- с елементи на разсъждение.

Сбитият преразказ предава съкратено съдържание на текста. Трябва да се улови основното, същественото, логиката на характерите. Той трябва да бъде максимално кратък, но да проследява основните моменти на сюжета и да дава вярна представа за същността на текста.

Планът представлява кратко набелязване под формата на точки и подточки на най-важните моменти от развитието на действието в тяхната последователност, по който се съставя **устен** или **писмен** текст. Той подпомага за осмислянето на текста. Всяка точка назовава определена страна на темата. Те се подреждат така, че отразяват и очертават последователността на действието. Броят им се определя от обема на текста. Те могат да се формулират като именни, съобщителни, въпросителни изречения или заглавия.

Изразите трябва да са кратки, точни, ясни, без повторения.

Планът може да бъде **кратък** или **разширен** (сложен). В **краткия** план се отбелязват само главните, основните моменти в развитието на случката.

Припомнете си:

Ако искаме да означим и конкретизираме съставните части на микротемата, си служим с **разширения** (сложния) план, съставен от точки и подточки.

Описание – изреждане на външни белези, отличителни черти, признаци, качества или състояния.

Видове описание: пейзаж, портрет, интериор.

Описание на вътрешното помещение се нарича **интериор** (фр. *intérieur* – **вътрешен**).

За да се опише помещението, трябва да се отговори на въпросите: **къде се намира? какво(що) се намира? Какво е това?**

Употребяват се съществителни имена, прилагателни имена и глаголи (в минало и сегашно време).

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ИЗ «СВЕТИ КИРИЛ И МЕТОДИЯ»

Минавахме по моста и през окичения с венец вратник влизаме в двора на училището, дето от другата страна през отворената порта е навлязъл вече много свят. Качваме се горе в широката училищна стая. Сгъстено се нареждаме там в левия ъгъл. Отпред е поставена голяма маса, покрита с хубав месал, върху която е сложен бял медник с вода. По него са запалени няколко свещи. А пред масата двама по-възрастни ученици държат донесената от черкова голяма икона на свети Кирил и Methodия. Около масата се нареждат всички свещеници, облечени в сърмени одежди. Там са и двамата учители. От другата страна се редят мъжете, които все повече прииждат, като навлизат и между чиновете. След тях идат жените. Те изпълват цялата стая. Струпват се и около вратата. Колко много свят.

Свещениците започват да четат. Други от тях пак пеят. Пее и учител Никола, комуто пригласяват наредените около него големи момчета. Светят вода...

По едно време, след като дядо поп Кирил, който е начело на поповете, изпява евангелието, учител Александър излиза отпред, вади из джоба на сестрето си свита хартия, разтваря я и започва нещо да чете. Словото ще държи. Гласът му малко дрезгав, изпърво е тих. После става все по-висок и по-разпален. Очите му заблестяват. Говори с възторженост. Някой път се надига на пръсти, да стане сякаш по-висок. Той често размахва ръка и насочва я към иконата на свети Кирил и Методия. Разправя как свети Кирил изнамерил а-бето, щом го държи отпреде си, как свети Методия покръстил българския цар и много още други работи, които аз не разбирам, но чувствам, че са нещо хубаво. Гледам – и всички хора със затаен дъх са се унесли да слушат пламенното слово на учител Александра.

(По Тодор Влайков)

1. За каква стая се говори в текста?
  2. Представете си, че вие сте в тази стая. Какво виждате в нея?
  3. Можете ли да си представите каква атмосфера царя в училищната стая?
  4. Какви словосъчетания говорят за описание на предметите? С помощта на речника, обяснете лексикалното значение на думите, изведени с черно. Запишете антоними към думите **широката, отпред, идат**.
2. Съставете кратък план на текста.
  3. Прочетете го още веднъж.
  4. Направете устен подробен преразказ на текста.

Тема
35

УСТЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДА

(Усний докладний переказ художнього
тексту з елементами опису природи)

Припомнете си:

В художествения текст **природата** (пейзажът) разкрива времето и мястото на действието, подсказва характера на изобразяваната случка и настроението на героите.

Но една от най-важните му задачи е да внуши на читателя конкретно настроение, да породи у него представи и чувства, чрез които да съпреживее изображения в творбата художествен свят. Това се постига с употреба на различни езикови средства: епитети, сравнения, употреба на думи и изрази с преносно значение, приписване на човешки качества на изобразяваните природни обекти и др.

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ЗЛАТНА ЕСЕН

Утре тръгвам пак на училище. Още отсега сърцето ми радостно тупка. Какво ще бъде утре, когато чуя училищния звънец!...

Другари, елате на полето да изпратим последния ден на ваканцията!...

Колко много промени в природата! Тревата прецъфтяла, пожълтяла. Из нея не се мяркат хубавите главици на цветята. Дълги паяжини се протакат из въздуха. Всичко изсъхнало, повяхнало, тъжно. Гората стои замислена. Спираш се да чуеш някоя птича песен. Напразно чакаш – певците ги няма. Само

сойка или сврака кресне и отлети някъде или някое плахо непознато птиче мълчаливо шавне из шубраците. Отнякъде излезе вятър. Тъжно зашуми гората, пращят сухи съчки, попадат жълти листа и пак настане мъртва тишина.

Реката също не е весела. Тя тече бавно, някак уморено. По водата ѝ се влачат сламки, зряла царевична шума.

В градините и лозята наоколо се чува говор, вик, песен.

Ябълки и круши, натежали от плод, се радват на слънцето.

Узрели гроздове надничат изпод вейките на лозината.

Златна есен вече е настъпила.

(По Елин Пелин)

1. От кое лице се води текстът?
  2. В какво настроение е героят?
  3. Опишете промяната в природата.
  4. Кой са епитетите в текста? Кой думи са употребени в преносно значение?
С какви думи се приписват човешките качества на природните обекти?
2. Съставете разширен (сложен) план.
  3. Прочетете още веднъж текста.
  4. Съставете устен подробен преразказ на текста.

УСТЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА РАЗСЪЖДЕНИЕ (Усний докладний переказ художнього тексту з елементами роздуму)

Припомнете си:

Текст-разсъждение – представяне на лична позиция по даден въпрос, обясняване или твърдение на нещо, което след това се изяснява с доказателства и примери.

Като прочетем или чуем такъв текст ще можем да отговорим на въпросите: *защо? как? какъв е изводът?*

Характерни особености на текста-разсъждение:

– съдържа сложни съобщителни изречения (изградени със свързващи думи като *защото, понеже, така че, затова, обаче, ето защо, въпреки че, тъй като*);

– във връзка с доказателствената част се използват думи изрази: *поради това, въпреки това, благодарение на това, също така, важно е, с една дума, от една страна, от друга страна*);

– употребяват се глаголи в сегашно време.

Структура на текста разсъждение:

- **увод** – въвеждащо изречение;
- **теза** – моето мнение (твърдение);
- **същинска част** – доказателства на твърдението, примери;
- **извод** – обобщаващо изречение.

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

СТАРА НАРОДНА ПРИКАЗКА

Някога, преди много години в едно село живял млад чифликчия – голям богаташ. Той имал много работници, но

никога не им плащал за това, което са изработили. Един ден пред него се **изправил** най-добрият му работник и казал:

– Господарю, ти не ми плащаш справедливо за труда. Ако продължаваш така и **занапред**, ще те напусна.

Чифликчията побеснял от яд, изгонил работника и го шибнал с камшика си.

Работникът си тръгнал с **разкървавено** лице. Скоро **ослепял** с едното око от удара на камшика. Работниците, за да отъмстят за своя пострадал другар, го напусkali. Нивите му запустели. Цялото село го намразило. Никой не влизал в двора му. Той се чудел как да постъпи, за да може да спечели сърцата на съселяните си. Решил да се посъветва с най-стария селянин.

Старецът се замислил, погладил бялата си брада и му казал да изгради една чешма на мегдана. Всеки, който пие от нея, ще му бъде благодарен.

– Но – добавил старецът – има, една пословица, която казва: «И с най-добрата постъпка не може да се заличи стореното преди нея зло».

Не след дълго чифликчията изградил на мегдана чудно хубава **белокаменна** чешма.

Минали месеци. Богаташът напразно очаквал да се върнат при него оставилите го работници. Той чувствал тяхната силна омраза. Решил да напусне родното си село и да заживее някъде далеч от него. Така и направил.

Минали 20 години. Косите на чифликчията се прошарили, но мъката по родното място все повече се **разгоряла**. Един ден той яхнал своя вран кон и се върнал там. Спрял на мегдана, където шуртяла белокаменната чешма. Край нея играели деца. Без да слезе от коня, той ги запитал:

– Деца, кой е построил тая чешма?

А те в един глас му отговорили:

– Чифликчията, който ослепи един свой работник.

В този миг богаташът си спомнил пословицата, която му казал старецът. Без да се бави, шибнал коня си и се изгубил в равнината. Къде е отишъл той, до ден днешен никой не знае.

1. Какво направил богатият чифликчия?
2. Как работниците отмъстили за своя другар?
3. Как се опитал богаташът да спечели сърцата на съселяните си?
4. Защо той решил да напусне родното си село?
5. Какво се случило след 20 години?
6. Защо хората помнят лошата постъпка на чифликчията, а не доброто, което сторил като изградил чешмата?
7. Как разбирате думите: «И с най-добрата постъпка не може да се заличи стореното преди нея зло».

2. Определете тезата на разсъждението. Какви аргументи дава авторът, за да я докаже? С какъв извод се завършва текстът?

3. Обърнете вниманието си на написаните думи, изведени с черно.

4. Съставете разширен (сложен) план на текста.

5. Прочетете още веднъж текста.

6. Направете устен подробен преразказ на текста.

Тема

37

**УСТЕН СБИТ ПЕРЕКАЗ НА
ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ
НА ОПИСАНИЕ НА ЖИЛИЩЕ
(Усний стислий переказ художнього
тесту з елементами опису приміщення)**

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

КЪЩИЧКА ПОД СНЕГА

Дойде есента. Заваляха дъждове. Задухаха ветрове. На заека му омръзна да студува. Доця му се под покрив да живее. Тръгна из гората да дири подслон.

Стигна до един стар дъб. Почука на кората веднъж, дваждваж и попита:

– Живее ли някой тук? Аз търся дом!

Отвори се една вратичка. Показа се главичка.

Катерицата помисли и каза:

– Направи си в дъба къща. Ще ми станеш съсед. Ще живеем в дружба занаяпред!

Заекът я послуша. Задраска с нокти, загриза със зъби – дупка ще дълбае, в дъба ще живее.

Не щеш ли, наблизом кацна Сойка. Видя Зая, закрепця. Сто свраки събра. Нападнаха заека. Прогониха го от дъба.

Тръгна Зая омърлушен из гората. Разбра – в дърво не се живее. Ще трябва другаде да се подслони. На някое скрито място, де няма зверове, де няма врагове.

Зимата дойде, сняг заваляха. Вредом побеля. Остана заекът без подслон. Легна под един трън в полето. Зъзне, размишлява: «Сега накъде? Навсякъде зверове, навсякъде врагове... Разбра се – ще се мре!».

Поплака си заекът, поплака, па заспа от умора под тръна.

През нощта снегът валя, валя. Затрупа гори, затрупа поля. Навред насипа, и тръна засипа. Събуди се заекът. Що да види? В бялата къща лежи. С бели стени, с бял таван, от никого не кован. Няма маса, стол, ни печка. Няма дори вратичка. Но вътре топло, светло. В къщичката нито вее, нито духа.

Зарадва се Зая. Зашъта.

Направи си под снега врата. Душник в покрива издълба. Ледени

стъкла постави. Нищо не забрави. Па се разположи в своя дом. Нощем скита за храна, сутрин се прибира. Следите си крие, никои къщата да не открие. Така доживя до пролетта, на скрито място, де няма зверове, де няма врагове...

(Из «Къщичка под снега» от Емилиян Станев)

1. Какво е, според вас, домът?
  2. Защо домът е важен за всяко живо същество?
  3. Каква е тук ролята на пейзажа?
  4. Опишете зимната картина.
2. Намерете в текста описание на жилището. На какви предмети в къщичката авторът иска да ни обърне вниманието, къде те се намират и какви са признаците на всеки от тях.
3. С помощта на речника обяснете лексикалното значение на думите: *подслон, омърлушен, зъзне*.
Обърнете внимание на изреченията по цел на общуването. Какво можете да кажете за тях?
4. Съставете кратък план на текста.
5. Прочетете още веднъж текста.
6. Направете устен кратък преразказ на текста.

дощя – прииска му се
душник – комин

зашъта – започна да подрежда
навес, скривалище, уют – покрито място

Тема
38

**УСТЕН СБИТ ПЕРЕКАЗ НА
ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ
НА ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДА
(Усни стислий переказ художного
тексту з елементами опису природи)**

Припомнете си:

Каква е разликата между разказът и описанието?

Описание на природата състои от описанието на нейните отделни елементи. В художественото описание, освен информацията за природата, предава се още и впечатлението. Описание на природата е едно от средствата за характеризане на героите в художествените творби.

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила на текста.

ДОБРУДЖА

Нивите бяха покарали цяла педя и всичко стана зелено. Чичо Васил стегна новата кола, която дрънчи като камбанка, и отиде да ги наобиколи. Взе и Петьо. Като се издигнаха из долчинката и тръгнаха по равното, не им се искаше да приказват.

– Слушай – му каза чичо Васил, – нивите слушай!

Тия ниви! Ечемици лъкатушат. Окото трепери, като ги гледа, и вятърът тича по тях. Вятърът е весел и ляга по гръб, влачи се по зелената черга. Дига се, хуква и размъта зеления цвят на най-далечната нива, чак оттатък белите облачни кълба.

Как да не бяга! Нищо не му се изпречва на пътя. Нито гора, нито дръвче, нито село – равно, зелено, като зелена вода. Не личи на коя страна свършва, нито къде се опира до небето.

Петьо си затвори очите. Нивите пеят. Всяко стръкче си излива гласа, а вятърът грабва песента. Той ще я носи из цялата земя. Ще я изпее на

тревите в чуждите земи, ще я занесе по върховете на стари гори, нека чуят какво нещо е полска добруджанска песен. После ще се извърти между планините и ще я даде на ехото на водопадите. Ще я изнесе по снежните високи върхове. Там е вечна зима. Там нищо не расте и не живее. Като чуят песента, ще се чудят планините, че някъде си имало земя, равна като градина, и че там всяко зрънце е живо и всяко стръкче диша.

Песента на земята изхвърква от нивите като птичка. Птичката се издига все по-нагоре и по-нагоре. Тя пее толкова хубаво, че който я слуша, свят му се завива.

Петьо разбира, че това е чучулигата. Ето я над него. Той слуша песента и сърцето му се напълва с радост.

Слънцето се оглежда във всички листчета, във всички зрънца на класовете, в захаросаните бели облачета. Колелата звънят. Петьо не може да изтрае. Скача от колата и тръгва пеш. Баща му го отминава. Петьо вижда как цъфва всред зелените ниви гърбът на колата – нарисувана е жена със синя рокля и разпуснати коси, държи знаме, до нея легнал лъв. Колко големи изглеждат всред нивите!

(По Дора Габе.

Из «Малкия добруджанец»)

1. Какво преживява Петьо сред нивите?
2. Вие преживяхте ли някога такива чувства? Опитайте се да съчините песента на нивите.
2. Намерете описанието на природата. Какви художествени средства авторът използва в текста, за да опише природата? Помага ли описанието да разберем вътрешния свят на Петьо, неговото настроение, чувства?
3. Съставете разширен (сложен) план на текста.
4. Направете устен сбит преразказ на текста.

УСТЕН СБИТ ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА РАЗСЪЖДЕНИЕ (Усний стислий переказ художнього тесту з елементами роздуму)

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ГНЕЗДО В ГНЕЗДОТО

Загрижи се врабката къде да свие гнездо. Попита врабеца:

- Врабчо, добре ли е да си направим гнездо под стряхата?
- Не е лошо – съгласи се врабецът.

Започна врабката да вие гнездо под стряхата. Врабецът ѝ помага. Носи сламки, парцалчета, конски косми. Направи хубаво гнездо. Легна врабката да снася яйца. Един ден мина невестулката. Видя гнездото, изяде яйцата.

Натъжиха се врабците. Пита врабката врабеца:

- Е, Врабчо, къде сега да свием нашето гнездо?
- Да го направим във водосточната тръба. Там невестулката не ще го стигне – каза врабецът.

Съгласи се врабката. Започна да вие гнездо във водосточната тръба. Врабецът ѝ помага. Изградиха хубаво гнездо. Легна врабката да снася яйца. Заваля дъжд. Рукна водата, отнесе гнездото на улицата. Едва не удави врабката.

Натъжиха се врабците. Вече не знаят къде да си правят гнездо. Подскачат по улицата и се карат. Врабката дума:

- Ти, Врабчо, си виновен да останем без гнездо!

А врабецът:

- Ти, Врабко, си виновна, не аз!

На една върба имаше щъркелово гнездо. Край него стояха щъркелите и тракаха

с червените си клюнове. Ослуша се врабецът какво си приказват щъркелите. Щъркелицата каза на щъркела:

– Щъркчо, донеси ми пръчки и кал. Да направим гнездото по-голямо.

А щъркът ѝ отвърща:

– Защо ти е по-голямо? И в това могат да се поберат още пет щъркела. Пък такива дребосъци като ония врабци – колкото щеш.

Чу врабецът думите на щъркела и каза на врабката:

– Врабко, я да си направим гнездото в щъркеловото.

Съгласи се врабката. Започна да вие в щъркеловото. Носи сламки, хартийки, вълна. Помага ѝ Врабчо.

Направиха си гнездото. Снесе врабката яйца и легна да ги мъти.

Една нощ невестулката се покатери на върбата. Събуди се щъркът. Кълвна я и я събори от дъното.

На другия ден дойде котаракът. Видя го щъркелицата, удари го с клюна си, събори го от върбата.

Зарадваха се врабците, че има кой да ги пази. Само от дъжд се бояха. Но ето че заваля дъжд, а гнездото – сухо и топло. Щъркелицата мъти вътре, пази и врабците с крилата си.

Успокоиха се врабците, заживяха приятелски с щъркелите. И заедно отгледаха своите пилета.

Емилиян Станев

1. Кои са героите на тази история? Какво правят те?
2. Къде искат врабците да си свият гнездото и да си отгледат децата?
3. Защо птиците не могат да отгледат пилета?
4. Какво решават да направят врабците: да се откажат или да продължат?
5. Защо щъркелите приемат врабците в своя дом? Как птиците стават приятели?
6. Как наричаме хората, които помагат на другите в беда?
7. Защо няма нищо по-ценно от семейството и приятелите?

2. Кои глаголи показват развитие на действието? Преобразувайте пряката реч в непряка. Изиграйте приказката по роли.

3. Съставете и запишете кратък план на текста.

4. Прочетете още веднъж текста.

5. Направете устен сбит преразказ на текста.

Тема
40

УСТНО СЪЧИНЕНИЕ ОПИСАНИЕ (Усний твір-опис)

1. Прочетете текстовете. Определете им темата, основната мисъл, типа и стила.

ИЗ «СТАРЦИ»

Сред селските ливади, по които се виждаше снежец, навалял през нощта, стоеше тъжен и самотен старият щъркел Вежко Белодрешко.

До него пасяха няколко крави, и два-три коня. По-далеч, под оголените върби край реката, говедарят Иван беше наклал огън. Наметнат с ямурлука си, той грееше премръзналите си ръце. Сив и лют дим се издигаше към мъгливото и мрачно небе. Из калното поле се носеше миризма на запалени сурови дърва.

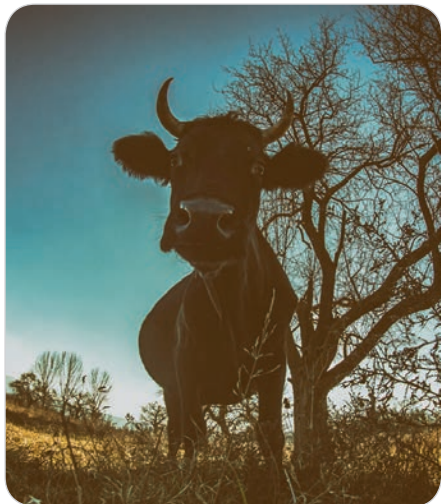
Вежко Белодрешко стоеше неподвижно, настръхнал от студа. Перата му бяха оцапани и смачкани, а дългият клюн лежеше на гърдите му като голям червен орден. От време на време Белодрешко трепваше, поглеждаше към земята, сякаш търсеше нещо и пак замираще.

По Емилиян Станев

ИЗ «СТАРИЯТ ВОЛ»

Всякога, когато си спомня за детинството, за топлото домашно огнище, за родното селце, кацнало на високото право

срещу слънцето, за малката речичка, при която си играехме, в паметта ми изпъква и едрата кокалеста снага на Белчо – нашия стар вол.

Влачил оралото дълги години безропотно с великото мълчание на волската душа, той беше вече изнемощял и остарял. Баща ми беше го отгледал от мъничко теленце и знаеше целия му живот, прекаран в труд и покорност на съдбата. Той обичаше тоя стар труженик – негов другар, не помнеше нищо лошо за него, жалеше го от сърце и макар и негоден, не иска да го продаде, нито да го мъчи повече с работа, а го остави да живее свободно и леко на старини.

Бедният Белчо! Какъв мъченишки изглед имаше и каква кротка душа носеше! Той беше най-едротото животно в селото, бял като пряспа сняг, с големи тъмнобисерни рога, извити над челото му като лира.

Белчо обикновено лежеше на двора, под сайванта, обиколен от грижите на дечурлигата. Ние го чешехме, милвахме, носехме му храна и кичехме рогата му с големи китки. С тях той приличаше на стар сватбар, изглеждаше смешен, но не ни се сърдеше. Тоя стар добряк ни гледаше приятелски с големите си черни очи, толкова спокойни, мили, умни и жални, като че искаше да каже нещо.

По Елин Пелин

ИЗ «НА БРАЗДАТА»

... Боне Крайненецът впрегна пак Сивушка и Белчо и тръгна след ралото. Нивата му е в един хубав широк валог. От всички страни гора и завет. Земята изпръхнала и се рони като захар. Той размаха копралята и извика:

– Де-е, хайде, братя!

Ехото се обади живо из гората.

Старият Белчо замаха опашка и тръгна спокойно. Сивушка – слаба кравичка, два пъти по-малка от Белчо – прави усилие и върви успоредно с него.

И ето че се редят бразда, две, три – леха... Тъжното лице на Боне се разведри малко. Той забрави немотията и си подсвирна с уста.

– Не бързай толкоз, Белчо, че Сивушка не може като тебе... Хайде, Сивушке, хайде, миличка... Уморихте се, ама какво да ви правя? И аз се уморих... Де-е, горе! Доле!

Белчо, изпечен стар вол, пъхти с ноздрите и пристъпя като някой големец. Дребната Сивушка се напъва с всичка сила. Устата ѝ се отворила, гръбнакът и се превил на кочияшка, тънката ѝ опашка се накокържила. Белчо пристъпи еднаж, тя – два пъти. Оплезила език – върви!

Наоколо няма никой. Из гората леко шумолят босите нозе на есента и под тях слабо трещят сухи съчки.

По Елин Пелин

1. Опишете животните (птицата) от текстовете.
2. С какви чувства са изпълнени текстовете?
3. Прочетете думите и словосъчетанията, с които са описани животните (птицата)?
4. Какви езикови средства срещнахте в текстовете?
5. Имате ли любими животни (птици)? Разкажете за тях.

2. По дадения план съставете устно съчинение описание на тема «Моето любимо животно».

1. Появяване на любимеца.
2. Описание на любимото ми животно.
3. Отношението към животното.

Тема
41

УСТНО СЪЧИНЕНИЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ ПО ПРЕЖИВЯВАНЕ

(Усний твір-розповідь про випадок з життя)

Припомнете си:

В съчинението по преживяване разказваме за случки, в които сме участници.

Когато съчиняваме по преживяване, разказваме така, че слушателите да си представят ясно:

- кога и къде е започнала случката;
- кои са героите;
- какво е станало с тях;
- как завършва историята.

1. Разкажете за вашата ваканция, като си помагате с въпросите.

Къде бяхте през ваканцията и с кого я прекарахте?

Какво правехте през деня?

Къде и какви игри играхте?

Ако сте ходили на разходка, къде, кога и с кого?

Помагахте ли на някого? На кого и как?

Имахте ли някои интересни приключения?

С какво обикновено се занимавахте?

Как прекарвахте вечерите?

Бързо ли ви мина ваканцията?

Весела ли беше тя?

2. Прочетете съчинението на шестокласник. Проследете всички ли изисквания за съчинение по преживяване са спазени.

През лятната ваканция с братчето си бяхме на гости при баба на село. Отдавна не бяхме ходили при нея и знаехме, че много ще ни се зарадва.

Тръгнахме още в първия ден на ваканцията. До Пловдив пътувахме с влак, а после взехме автобуса на село. В Пловдив ни посрещна леля Милена. Тя ни беше купила билети за автобуса.

Когато пристигнахме в село, вече се беше мръкнало. Баба Ирина ни чакаше на спирката.

Тя много ни се зарадва и веднага ни поведе към къщи. По пътя към дома леля с баба ни разпитваха за родителите ни.

В къщи баба бързо сложи вечерята. Тя се беше приготвила за гости. Толкова много вкусни ястия бе приготвила.

След като се навечеряхме, дълго си разговаряхме, въпреки че бяхме малко изморени от пътуването.

А сутрин се започна нашата екскурзия из село. Къде ли само не бяхме и какво ли само не видяхме. Запознахме се с нови приятели, с които вече не се пръснахме цялото лято. Наиграхме се досита с тях. Но не забравяхме и на баба да помагаме по стопанството.

Имахме и много приключения на село. Толкова бързо мина ваканцията, че дори не успяхме да прочетем нито една книжчица, които сме били взели от къщи.

3. Съставете кратък план на съчинение по преживяване, като се определите с темата.

4. Напишете своето съчинение по преживяване като книжка. Илюстрирайте разказа си със снимки или с рисунки.

Тема
42

ЧЕТЕНЕ НА ГЛАС
(Читаня вголос)

1. Прочетете текста. Определете му темата, основната мисъл, типа и стила.

ДЯДО МРАЗ И ВНУЦИТЕ МУ

Далече, далече – там, дето половин година непрекъснато виси над земята тъмна нощ, дето Ледовитият океан мие

ледени планини, там живее дядо Мраз и проклетата баба Виелица.

Баба Виелица дълго време е в своята ледена пещера, а дядо Мраз обикаля Ледовития океан, опитва с тоягата си здравината на леда, прави ледени мостове и се любива на северното сияние. Там го срещат с радостни резове белите мечки и китовете.

Диво, студено и пусто е това елмазено царство на дядо Мраз, но той си живее в тия места хиляди години весело и безгрижно.

Но ето че веднъж му стана тъжно. Опротивя му Ледовитият океан, не го радва полунощният блясък на северното сияние. Затъжи той и с мъка на душата си събуди баба Виелица. Заплака старата, зариди бурно, размете пътищата през гори и планини и тръгнаха двамата да се скитат по белия свят, да търсят внучките си: тъжната Есен, хубавото Лято и веселата Пролет.

По синьото небе бавно плуваха бели облаци. С тях идеха дядо Мраз и баба Виелица. Като видя старецът от високите планини новите земи и по тях тихи села и шумни градове, той се усмихна. Разгледа той със студените си очи всички места наблизо и далече видя в оголените гори и в мътните потоци своята внучка Есента. Той духна към облаците и сняг като бяла пелена покри земята, духна на водите и ги окова в ледове. Мина се ден-два, земята заспа и есента се скри под снежния покрив на Зимата.

Тръгна дядо Мраз по градове и села и почна с чудни шарки да изписва прозорците по къщите. Върви той в тия нови места и среща по пътищата шейни, влачени от силни коне, звънчета весело звънят. Върви по горите, чука по дърветата, кичи ги със скреж и пее песен със своята старата Виелица – такава песен, че който я чуе, тръпки го побиват.

***

Цели три месеца той се разхожда по земята. От трудове, от път и от старост най-после се умори. Дядо Мраз задряма

в гората под къдравата ела и засънува сън: вижда той, че иде към него внучката му Пролетта, цяла в зелено, цяла в цветя, на главата ѝ корона от слънчеви лъчи. Тя се смее високо, весело и весело ѝ отговарят шумливи ручей из горите и радостните песни на прелетните птици. Дядо Мраз се усмихва в съня си на своята внучка, усмихва се и тя. Старият се просълзи, а тя тихо-тихо му пошепна през вейките на елата:

– Е, мой мили дядо, нали ме видя – стига толкова. Сега си иди сбогом в твоето ледено царство. Ти и аз, и Лятото, и Есента тук гостуваме поред. Сега е моят ред! Добър път, мили дядо!

И Пролетта с китки от нова трева, кокиче и пъпки тръгна тихо по гори и долини, облече дърветата с млади листа. Невидими чучулижки, изгубени в небето, заедно с топлите слънчеви лъчи пращаха на земята чудни песни.

И само звездите и луната виждаха нощем от високото небе как дядо Мраз тихо пътуваше към своето студено царство, изпращан от боязливите кокичета. Дядо Мраз се прощаваше с тях, като ги обливаше с ледените си сълзи, и заминаваше там, дето му се радваха всякога белите мечки и големите китове.

Старецът не можа да види топлото Лято. Той никога не го е виждал. Само е слушал за него от Есента и малко нещо за него бе му споменала Пролетта. Есента му бе разправяла за златните житни класове, за червените ябълки, за сладките круши, за сочното грозде, а Пролетта – за ясните светкавици, за гърма, за горещото слънце, за тежките марани. Но от тия разкази дядо Мраз нищо не разбираше.

– Това са детски приказки и младежки мечти – казваше той.

По Елин Пелин

1. Къде живеят дядо Мраз и проклетата баба Виелица?
2. Как живеят баба Виелица и дядо Мраз в своите жилища?
3. Защо баба Виелица и дядо Мраз тръгнаха да се скитат по белия свят?
4. Къде видя дядо Мраз своята внучка Есента?
5. Как вървеше дядо Мраз по градовете и селата?
6. Колко време дядо Мраз се разхождаше по земята?
7. Разкажете за съня на дядо Мраз.
8. Как си тръгна Пролетта в съня на дядо Мраз?
9. Как пътуваше дядо Мраз към своето студено царство?
10. Кого от внучките си дядо Мраз никога не е виждал и защо?
11. От кого дядо Мраз знаел за внучката си Лято?
12. Какво бяха разказвали Есента и Пролетта на дядо Мраз за внучката му? Подкрепете отговора си с подходящи изречения от текста.
13. Какво отговаряше на тия разкази дядо Мраз?
14. Хареса ли ви приказката? Защо?
15. Направете устен кратък преразказ на приказката.

2. Основни задачи:

1. Нарисувайте един от най-харесаните ви герои в приказката.
2. Опишете рисунката, която бихте направили.

3. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

МЕДЕНАТА ПИТА

Имало едно време бедна жена с едничко дете, момченце. Живели си те в сиромашка колиба, сами-самички в целия свят, и с труд се прехранвали. Един ден майката се разболяла тежко, повикала момченцето при себе си и му казала:

– Когато ти се роди, чедо, орисницата ти търколи една медена пита и каза: «Това ще му е късметът. Нека го гони по света. Когато го стигне, ще бъде щастлив». Но мене ми беше мъчно да се разделя от тебе. Аз нищо не ти казах и ето сега орисницата ме наказва. Аз ще умра, ако ти не намериш медената пита и не донесеш с нея моето и твоето щастие. Върви, сине, из света и си гони късмета!

Майката се разплакала, целунала момченцето и то тръгнало. Тръгнало и ей току до колибата се мярнала пред него бяла, голяма и лъскава пита. Тя се търколила бързо-бързо

пред него и то припнало подире ѝ. Съвсем не мислило то, че гони своя късмет. Знаело само, че трябва да я настигне и вземе. За да оздравее майка му.

Дълги дни и нощи вървяло момчето. Минало поля и планини, но медената пита все бягала пред него и то не я настигало.

Стигнало до земята на слепите, дето всички хора били слепи като къртици и цялата страна била потопена в мрачина.

– Накъде мина медената пита? – попитало момчето.

– Ние нищо не знаем, защото нищо не виждаме – отвърнали слепите с наведени глави. Но пред очите му блеснало далеко медената пита и то тръгнало отново. Минали пак дълги дни и дълги нощи в мрачина лутане. Стигнало сега до каменната земя, дето всички хора са вкаменени и мълчаливи и хлад вее над цялата страна.

– Видяхте ли медената пита? – попитало момчето. Но никой не му отговорил. И отново тръгнало то да търси медената пита. Минали отново много дни и нощи. Най-после стигнало до Златната земя, дето всичко е от чисто злато – и дървеса, и плодове, и накити. Само хората приличали на големи гущери и жаби.

– Не знаете ли де е медената пита? Не мина ли насам? – попитало момчето, изнемощяло от умора и глад.

– Медената пита ли? – закикотили се чудноватите хора. – Та защо ти е тя?

– Трябва да я занеса на мама, за да оздравее. Тя е моят късмет.

– Та какъв по-голям късмет, глупчо, от тая земя – засмели се те отново. – Виж, тук всичко е злато. Забрави майка си, остани тук и ще си намериш късмета.

Момчето поклатило глава и отговорило:

– Не тръгнах аз злато да търся. Не ми трябва то. Моят късмет е друг.

И отново тръгнало. Сега вече стигнало до безкрайно море, дето бил краят на света. На пясъчния бряг лежала корава пита от най-черно брашно, ненамазана не само с мед, но

дори и с вода – напукана, сиромашка пита. Задъхано от радост, момчето грабнало тая пита и я притиснало до гърди. И когато се навело, видяло лицето си в морската вода: то не било момче, а снажен момък – толкова години търсило късмета си.

***

Капнал бил от глад момъкът, но не отчупил къшей от питата. Нали трябва първен майка му да вкуси и да оздравее? И бързо припнал той назад. Когато минавал през Златната земя, чудноватите хора се кискали след него и го наричали глупак. Но той не ги чувал и отминал. В Каменната земя никой не го погледнал, нито попитал за нещо. Но когато дошъл в Земята на слепите – изведнъж го обградили тълпа слепи хора и почнали да го молят:

– Ние не виждаме нищо. Не можем дори да се нахраним. Сложи в ръцете ни късче хляб!

Момъкът си казал: «Наистина аз имам цяла пита. За мама стига един къс».

И раздал на слепите по-голямата част от питата.

Момъкът наближил радостен до родната си колиба.

Но до самия праг на колибата, почти умиращо от глад, лежало бездомно мършаво кученце. То извило умолителен поглед и сърцето на момъка се свило от жалост. Без да ми-

сли, той извадил от пазвата си последния къс пита и нахранил с него животното. После влязъл вкъщи, изправил се до майка си и съвсем отчаян ѝ казал:

– Ето, майко, връщам се с празни ръце. Аз изходих целия свят, докле намеря медената пита. И когато я намерих, раздадох я на другите. Нищо не остана за тебе. Сега с тебе заедно и аз ще умра.

Той прегърнал майка си и заплакал.

Ала майката се усмихнала радостно, дигнала се от постелята, вече съвсем здрава, целунало го по челото и отвърнала:

– Не, сине, няма да умреш. Тъкмо сега ти ще живееш, радостен и честит. Изпълни се всичко, каквото ти бе уречено от орисницата. Сега и аз съм здрава, и ти си завинаги при мене. Но всичко, което ти претърпя, трябваше да стане. Ти трябваше да видиш целия свят – всичко добро и зло на земята и да избереш от двете. Ти трябваше да намериш медената пита и да я раздадеш, без да помислиш за себе си. Но не жали за питата, сине! Аз нямам нужда от нея. Нали ти ми донесе своето златно сърце? А сега вземи от лавицата оная ръжена пита там и седни да вечеряме. И ще видиш, че тя ще ти бъде по-сладка от всичките медени пити в света.

Седнали те на сиромашката трапеза и хапнали сух хляб и солчица. И още при първите хапки момъкът усетил, че всичката му умора изчезнала като по чудо, че силите и бодростта му пораснали стократно и че нищо повече не му трябва на тоя свят.

(По Константин Константинов)

орисница – жена от приказките, която се явявала при раждането и определяла бъдещия живот на човека

изнемощял – останал без сили

капнал – уморен

снажен – едър, строен

сиромашка – бедна

1. Как се започва приказката?
2. Какво разказала майката на сина си, когато се разболяла?
3. Разкажете за пристигането на момчето до земята на слепите, до земята на вкаменените хора и до Златната земя. Подкрепете отговорите си с подходящи изречения от текста.
4. Кога момъкът достигнал медената пита?
5. Как посрещнали момъка слепите, вкаменените и хората от Златната земя, когато той се връщал обратно?
6. Каква постъпка извършил момъкът в земята на слепите?
7. Какво се е случило, когато момъкът наближил до родната си колиба? Как оценявате постъпката му?

8. Кои добродетели притежава главният герой?
9. Как разбирате пословицата: «Хвърли добро зад гърба си, ще го намериш пред себе си»?

4. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ГОЛЕМИЯТ ДЕН. СКЪПИ СПОМЕНИ

Един ден преди празника по поръка на учителите донасяхме цветя и украсявахме училището. Нашите майки бяха в отчаяние: ние опустошавахме градините, късахме и отнасяхме люляки, картопи, божури, чимшири, трендафили. Носехме от балкана борови клони. Увивахме венци, правехме гирлянди, обкичвахме с тях вратни, врати, прозорци, даже картите, даже чешмата на двора – училището потъваше в цветя и зеленина! Защото само то празнуваше: в града нямаше празник.

Но ето осъмва 11 май. В главното училище, пълно с деца и народ, тържество. Картината с образите на Кирил и Методий, пратена от Пловдив, е окачена на стената. Венец от божури, зеленина и ранни пролети цветя украсява картината на двамата величави братя. Единият държи хартия с начертана на нея азбука, другият държи кръст в една ръка, а с другата благославя.

Знаем, че той благославя нас и целия български народ. И с каква любов се вираме в лицето на свети Кирил, и как възторжено гледаме азбуката, която държи свети Методий.

И те ни гледат кротко, приятелски, като живи.

(По Иван Вазов)

1. Защо текстът има подзаглавие «Скъпи спомени»?
2. В този текст са описани преживяванията на българчетата преди около 150 години. По какво те приличат на вас?
3. Как вие празнувате във вашето училище Денят на славянската писменост и българската култура?

Това е интересно!!!

В миналото празникът на светите братя се е чествал на 11 май, тъй като в България се е използвал по-стар календар. Първото гражданско торжество в чест на Кирил и Методий е организирано на 11 май 1851г. в град Пловдив по инициатива на Найден Геров – виден възрожденски учител и книжовник.

Сега на 24 май честваме празника на славянската писменост и българската култура.

5. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ПРЕЗ ТИХИЯ БЯЛ ДУНАВ

Ботев не спа цяла нощ. Той обикаляше из парахода, разговаряше с някои от градинарите, които не можеха също като него да спят. По едно време се изкачи на кувертата, взираше се в тъмнината и се мъчеше да зърне Балкана. На 17 май рано сутринта параходът «Радецки» се отдели от Оряховското пристанище. Градинарите се раздвижиха. Обхванало ги бе нетърпение.

Ботев разтвори куфара си, извади воеводските си дрехи, облече се, препаса сабя, тури астраганен калпак с червено дъно и златно лъвче отпред на челото. С револвер в ръката той изсвири с рог и извика: «На оръжие, момчета!» Настана страшен шум в парахода. Градинарите наскачаха, разтрошиха сандъците. За пет минути те се преоблякоха във въстанически дрехи и с оръжие в ръка се строиха. Четата береше двеста души. Ботев, съпроводен от 5–6 четници, се запъти към капитана на парахода, който на първо време се изплаши. Ботев се изправи пред него и решително му каза:

– Аз имам честта да бъда български воевода, господин

*Димитър Гюдженев.
Христо Ботев с четата слиза
на Козлодуйския бряг.*

капитане, на тия двеста души юнаци, които отиват да се бият за свободата на своето пороблено отечество. Ще поставите парахода под мое разпореждане и ще ни свалите на българския бряг, където аз ви посоча. Тук се слуша мойта воля, сега аз съм капитан!

Отначало капитанът се съпротивляваше, но после се подчини и започна да изпълнява заповедите на Ботев.

Един четник извади зелено копринено знаме с ловче, прикачи го на дълъг прът и високо го развя. Параходът приближи село Козлодуй. Ботев даде знак и капитанът приближи парахода до българския бряг. Пръв скочи воеводата. След него наскочаха знаменосецът и четниците. Всички коленичиха и целунаха земята, която ги е родила. Ботев се изправи пред четата и държа пламенно слово. Той описа тежкото рабство на българския народ.

«Радецки» бързо се отдели от брега. Четниците дълго махаха шапки и викаха «ура». После потеглиха с развято знаме след воеводата към Врачанския балкан. Из Дунавската равнина се понесе бунтовническата песен:

Не щеме ний богатство,
Не щеме ний пари,
а искаме свобода,
човешки правдини...

(По Захарий Стоянов)

Речник

куверта – палуба, най-горната широка и открита част на парахода

астрагал – скъпа агнешка кожа

1. Кой е главният герой в текста?
2. Какво разбрахте за Ботев от текста?
3. С какви чувства воеводата и четниците очакват завръщането си на българска земя? Прочетете изреченията в текста, които изразяват техните чувства.
4. Защо градинарите си разтрошили сандъците?
5. Защо при слизането си на българския бряг четниците целуват земята?
6. Какво се понесе из Дунавската равнина? Какво разбирате от тази песен?

6. Основни задачи:

1. Направете съобщение на тема «Революционната дейност на Христо Ботев».
2. Презентувайте интересните факти от живота на Христо Ботев.
3. Нарисувайте портрета на Христо Ботев.

Тема
43

ЧЕТЕНЕ НАУМ (Читанния мовчки)

1. Прочетете текста. Отговорете на въпросите.

ПАНАГЮРИЩЕ

Денят бе 20 априлий.

Нищо необикновено...

Часът към 8 ½ обаче портите на бае Ивановата къща се отвориха. ... Удивително! Когато всичките работници знаеха, че в тая къща, гдето се намират апостолите, двама души заедно не трябва да влизат деня, за да не турят в подозрение хората и да не научат где живеят страшните хора, можете да си въобразите до каква степен бяхме зачудени ние, когато видяхме, че не един или двама души влязват в нашето неприкосновено жилище, но всичките почти панагюрски комисари, на брой около 10–12 души. В числото на тия, последните, се мяркаше млад 25-годишен момък, непознат нам, на когото от почернялото и опрашено лице и от покритото му с пот чело твърде лесно можеше да се види, че той ще иде от дълъг път и твърде много е бързал.

– Какво се е случило, господа? Какво е това от вас? Защо сте се събрали толкова? – питахме ние с един глас. – Да няма предателство?...

– Такова нещо няма... Но работата се е свършила вече... – отговориха комисарите след няколкоминутно мълчание.

– Не ме мъчете! Казвайте скоро – викаше Бенковски гръмогласно.

– Три часа става вече, откак в Копривщица гърмят пушките!...

– Въстанието е дигнато – отговори Бобеков с развълнуван глас.

– Кой е видял това?... Казвайте, братя, ако сте истински българи! – викаха апостолите.

– Писмо носим от Каблешкова, подписано с кръв – отговори няколко души от комисарите.

Едри сълзи като дъжд потекоха от очите на всинца ни: всички в един глас извикахме: «Бунт! На оръжие!» После Бенковски се хвърли върху П. Бобекова, който произнесе най-напред думата въстание, целуна го по устата и без да каже дума, което му бе невъзможно, обърна се да прегърне и своите другари, които така също се заливаха със сълзи...

Аз не съм в състояние да предам всичкото величие на тая картина.

– Писмото на Каблешкова! Скоро писмото! – викахме в един глас и всеки си протягваше ръката да грабне това писмо.

Съдържанието на това писмо, което най-после Бенковски прочете с висок глас, гласеше следуюцето:

«Братия!

Вчера пристигна в село Неджебага, из Пловдив, който поиска да затвори няколко души заедно с мене. Като бях известен за вашето решение, станало в Оборицкото събрание, повиках няколко души юнаци и след като се въоръжихме, отправихме се към конака... Сега, когато ви пиша това писмо, знамето се развява пред конака, пушките гърмят, придружени от екът на черковните камбани, и юнаците се целуват един други по улиците!... Ако вие, братия, сте били истински патриоти и апостоли на свободата, та последвайте нашия пример и в Панагюрище...

Копривщица, 20 априлий 1876 г.

Т. Каблешков»

– Бунт! Въстание! Скоро, Бобеков, свикай стотниците, удряйте камбаните! Изгърмете няколко пушки да се обяви вече въстанието! На оръжие! Какво чакате? Нашите братя

се бият вече – ревеше Бенковски, колкото му стига силата,
ревяхме всинца...

(По Захари Стоянов.
Из «Записки по българските въстания»)

1. Денят бе:
  - а) 20 март;
  - б) 20 май;
  - в) 20 априлий.
2. Чии порти се отвориха към 8 ½ часа?
  - а) на бае Ивовата къща;
  - б) на бае Ивановата къща;
  - в) на бае Илиевата къща.
3. В къщата, където се намират апостолите не трябваше да влизат през деня:
  - а) 2 души заедно;
  - б) 3 души заедно;
  - в) повече от 4 души.
4. За учудване в къщата влизат:
  - а) почти всички панагюрски комисари, около 15 души;
  - б) почти всички панагюрски комисари, около 10-12 души;
  - в) почти всички панагюрски комисари, около 13 души.
5. В числото на тия хора се мяркаше:
  - а) млад 25 годишен момък;
  - б) млад 20 годишен момък;
  - в) млад 23 годишен момък.
6. По неговото почерняло и опрашено лице, покритото му с пот чело можеше да се види, че:
  - а) той идеше от друга страна;
  - б) той идеше от планините;
  - в) той идеше от дълъг път и твърде много е бързал.
7. Какво отговорили комисарите на въпроса: «Да няма предателство?»
  - а) има;
  - б) няма, но работа се е свършила вече;
  - в) нищо не е ясно.
8. Къде вече с 3 часа гърмяха пушките?
  - а) в Копривщица;
  - б) в Панагюрище;
  - в) в София.

9. Кой каза, че въстанието е вдигнато?
 а) Каблешков;
 б) Бенковски;
 в) Бобеков.
10. От кого беше получено писмото?
 а) Бобеков;
 б) Бенковски;
 в) Каблешков.
11. Къде Каблешков вика братята си, ако те били истински патриоти и апостоли на свободата?
 а) в София;
 б) в Панагюрище;
 в) в Копривщица.
12. Чии са тези думи: « Бунт! Въстание! Скоро, Бобеков, свикай стотниците, удряйте камбаните! Изгърмете няколко пушки да се обяви вече въстанието! На оръжие! Какво чакате? Нашите братя се бият вече...
 а) Бенковски;
 б) Бобеков;
 в) Каблешков.

2. Прочетете текста. Отговорете на въпросите.

ЛЕГЕНДАТА ЗА ПРОМЕТЕЙ

Според легендата много отдавна все още нямало хора, а само животни. Морето било пълно с риби, на сушата имало различни животни и птици, само човекът липсвал. Титанът Прометей, потомък на древен род на богове, взел сурова глина и създал същества, които приличали по форма на боговете.

*Джовани-Батиста Бейнаски
«Окован Прометей»*

За да съживи глината, Прометей взел лошите и добрите им чувства и ги дарил с тях. Богинята на мъдростта Атина дарила всяко творение на Прометей с душа.

Така се появили първите хора. Те били безпомощни и не можели да правят нищо, но Прометей много ги обичал и винаги им помагал. Той ги научил

да строят домове, да използват животните за нуждите си, да правят лодки, с които да пътуват по морета и реки. Прометей ги научил да наблюдават звездите и да се ориентират по тях. Прометей разказал на хората как да приготвят лекарства и ги научил как да добиват злато, сребро и желязо.

На Олимп живеел най-главният от боговете – Зевс, който свалил от трона баща си Кронос и стария род на боговете, от който произхождал Прометей. Новите богове приели старите титани, но искали от тях да им се прекланят. Новите богове начело със Зевс се събрали, за да определят правата на хората и техните задължения. Пристигнал и Прометей, който се страхувал, че боговете ще поискат твърде много от хората.

Боговете накарали Прометей да раздели на две един бик, за да определят кои части могат да се използват от хората и кои трябва да се принасят в жертва на боговете. Прометей отделил кокалите на една голяма купчина, а на по-малка – месото, и ги покрил, за да не си личи кое какво е. Зевс избрал голямата купчина и тогава разкрил хитростта на Прометей.

Зевс се ядосал и не дал на хората това, което им било най-необходимо – огън. Прометей не се страхувал от Зевс и откраднал искра от божествения огън, за да я дари на хората. Така хората получили огъня и можели да се топят.

Зевс измислил страшно наказание за защитника на хората – титана Прометей. Бог Хефест, покровител на огъня, създал от метал по заповед на Зевс статуя на красиво момиче. Атина я покрила с блестящо покривало и ѝ вдъхнала живот. Богинята на красотата Афродита ѝ дарила част от красотата си. Нарекли я Пандора, което означавало надарена с всичко.

Зевс изпратил Пандора на земята и ѝ дал златна кутия, където били затворени всички нещастия и болести. Пандора отишла в дома на младия Епиметей, брат на Прометей. Титанът Прометей забранил на брат си да приема подаръци от боговете, защото знаел, че те ще му отмъстят за откраднатия

огън. Но красивата Пандора накарала Епиметий да забрави за всичко. Пандора отворила кутията и всички нещастия се пръснали по земята. На дъното на кутията била скрита надеждата, но по заповед на Зевс Пандора затворила кутията, преди тя да може да излезе от нея.

Нещастията направили живота на хората ужасен и много от тях загинали. Прометей не можел да гледа как страдаят неговите създания и кроял планове за отмъщение. Но Зевс измислил наказание за него – Хефест оковал Прометей и го приковал към скала, и забил диамантен клин в гърдите му. Хефест обичал Прометей, но не можел да се противопостави на Зевс.

Но мъченията на Прометей не свършвали – Зевс изпратил орел, който всеки ден долитал при окования титан, за да кълве черния му дроб. Тялото му бързо се възстановявало, но орелът идвал отново и отново. Така минали хилядолетия.

Древногръцкият герой Херкулес, известен със силата си, освободил Прометей. Той убил орела със стрела и разбил оковите на титана. Но една част от оковите останала на ръката на Прометей заедно с парче скала и титанът така и не могъл да се освободи от него.

Така Зевс решил да изпълни заканата си, че Прометей завинаги ще е прикован към скала. В чест на Прометей хората започнали да носят пръстени с камъни, за да покажат преклонението си пред титана, който не само ги създал, но и ги научил на всичко.

1. Според легендата, какво само липсвало на света?
  - а) животни;
  - б) птици;
  - в) хора.
2. Кой взел сурова глина и създал същества, които приличали по форма на боговете?
  - а) Зевс;
  - б) Прометей;
  - в) Хефест.

3. С какво ги надарил Прометей?
  - а) с лоши и добри чувства;
  - б) с добра душа;
  - в) с голяма сила.
4. Какви били първите хора?
  - а) бездушни;
  - б) безпомощни;
  - в) безсилни.
5. Кой ги научил да правят много неща?
  - а) Зевс;
  - б) Хефест;
  - в) Прометей.
6. Кой от най-главните богове живеел на Олимп?
  - а) Прометей;
  - б) Зевс;
  - в) Хефест.
7. Кой разкрил хитростта на Прометей?
  - а) Зевс;
  - б) Атина;
  - в) Афродита.
8. Какво не дал Зевс на хората?
  - а) вода;
  - б) огън;
  - в) свобода.
9. Какво направил Прометей заради хората?
  - а) откраднал една кофа вода;
  - б) откраднал искра от божествения огън;
  - в) откраднал рецепта за правенето на лекарства.
10. Кой разпръснал всички нещастия и болести по света?
  - а) Афродита;
  - б) Пандора;
  - в) Хефест.
11. Какво наказание Зевс измислил за Прометей?
  - а) орелът да кълве с хилядолетия черния му дроб;
  - б) орелът да кълве с хилядолетия белия му дроб;
  - в) орелът да кълве с хилядолетия сърцето му.
12. Каква закана си изпълнил Зевс?
  - а) Прометей да бъде убит;
  - б) Прометей да бъде казнен;
  - в) Прометей да бъде прикован към скалата.

ПИСМЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ НА ЖИЛИЩЕ (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами опису приміщення)

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила.

ИЗ «ЗАНЕМЕЛИТЕ КАМБАНИ»

... Старият игумен отец Йоаким погледна слънцето, което беше вече паднало зад големия манастирски орех, видя, че сянката на дългия чардак е покрила половина черквичката, и плаха тревога сви душата му. Наближава вечерня, трябва да удари камбаните.

Готов ли е?

Той погледна ръцете си да види чисти ли са, погледна изметения двор и хората, които на купчини стоеха пред камбаниарията и гледаха нагоре. После се качи, мина по широкия и дълъг чардак на зданието, дето бяха килиите на калугерите, слезе пак с бързи крачки по високите дъсчени стъпала и се изгуби някъде из двора. От два деня той добър старец не си е почивал. Той искаше да бъде готов за **тържествения** празник. Всичко да бъде чисто, **изправно**. Да свети. Ще

дойдат всякакви хора, и прости, и знатни. И **владиката** може да дойде. Всяка паяжинка в черквицата беше изметена, всяко кътче – прегледано. **Каменните** плочи бяха измити, лъснати. **Особено** се радваше игуменът на златния

ореол, с който един богат човек от далечно място дойде и украси главата на чудотворната света майка. Той постави и скъпа лилава копринена завеска на иконостаса пред нея.

Много пъти отец Йоаким идва пред иконата, поправя гънките на тая завеса и се радва на тоя ореол от чисто злато.

Всичко бе готово. Наближаваше тържественият час. Братята бяха вече по килиите си и се приготвяваха за вечернята.

Но игуменът искаше още веднъж да провери. Може би е забравил нещо. И той отново влезе в черквичката. Малка, **ниска** стара черквица, градена кой знае в кои години, запомнила старите царе, преживяла робството и благословила новото царство. Вътре вече бе влязъл вечерният мрак и се молеше пред запалените кандилца, чисто малки пламъчета се губеха пред благите усмивки на **светците**. Те бяха умилително тържествени пред деня на големия празник.

Дядо игумен спря учудено на прага, защото видя пред светата икона тъмния силует на жена с дете в ръка. Старецът се ядоса. – На днешната вечерня не се влизаше в черква, преди да ударят тържествено камбаните. Така беше обичаят.

(По Елин Пелин)

1. Каква тревога се таеше в душата на игумена?
2. Опишете игумена Йоаким.
3. Можете ли по неговото поведение да разберете как той си гледа работата?
4. Защо още веднъж игуменът реши всичко да провери?
5. Защо старецът се ядоса?
6. Какви предмети с техните признаци и действия са описани в текста? Обърнете внимание на правописанието на думите, отделени с черно. Запишете синоними към думите **тържествен, здание, постави**.

2. Съставете сложен план към текста.

3. Прочетете още веднъж текста.

4. Направете писмен подробен преразказ на текста.

Тема
45

ПИСМЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДА (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами опису природи)

Припомнете си:

Подробният преразказ пресъздава пълно, точно и последователно художествения текст. Той се изгражда изцяло въз основа на източник. Неговата задача е да предаде живо и емоционално дадено художествено произведение, така че слушайки преразказа да получим представата за личен досег с творбата – източник. Той е най-лесен за изработване, защото се опира изцяло върху нея.

Изисквания при писането на преразказа:

- при подробния и сбития преразказ не се пише увод и заключение. Не се прави анализ на текста. Включването на коментари (оценки, мнения, разсъждения) не се допускат;
- преобразуване на пряката реч в непряка. Репликите без съществено значение за сюжетното развитие могат да се пропускат. Определени характерни изрази от оригинала се предават дословно;
- използване на сегашно историческо време или преизказни глаголни времена на **-л**. Целият текст на преразказа трябва да е в единно разказно време;
- пълнота и смислово единство на новосъздадения текст;
- използване на богатството и изразителността на речта;
- следване правилата на българския правопис и пунктуация.

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила.

ЛЯТО И ЕСЕН

От вчера се борят лятото и есента. Морето реве и блъска в брега. Облаците ту се махват, ту се струпват на небето, **възвисяват** се в кули, после кулите се събарят и грохотът им се слива с грохота на **разпененото** море. Слънцето се задъхва. Не може да достигне височините на зенита и плахо обикаля издалече.

Зеленото си е още зелено, но е **избеляло, изтъняло**. Върху него са се появили **издайнически** жълти петънца. Просивели са тревите – **състарени**. Рано завехнали са прасковите и лозята по крайбрежието... Морето е загубило синия си небесен цвят, станало е море от пепел.

До вчера щурците допяваха песента на лятото. А от снощи замълчаха. Завинаги. Никаква птича песен. Сякаш слана е попарила и птиците. Само косове чирикат в храсталака, но това е свада, а не песен. Тука са още пернатите певци. Не всички са отлетели, но мълчат. Няма любов, няма и песен. Празни, пусти са гнездата. Леденият повей на есента е сковал птиците възторзи и въодушевления.

Един бръмбар търкаля топче кал, за да **скрие** от зимата зародишите на своето поколение. Две мравки теглят едно зърно и го въвличат в една цепнатица. Бай Манол сваля ризата от чучелото на обраното лозе. Няма вече кого да плаши.

Хладен повей прощумява над земята...

Повей ли, песента ли, която си отива подир стъпките на бягащото лято.

(По Николай Хайтов)

1. Какво название вие бяхте дали на текста?
2. Опишете борбата между лятото и есента?
3. Какви цветове са присъщи в природата?
4. Какво става с птиците?
5. Как бръмбарът и мравките се готвят за зимата?
6. Как есента сменява лятото?

2. Обърнете вниманието си на думите, изведени с черно.
3. Съставете и запишете разширен (сложен) план на текста.
4. Прочетете още веднъж текста.
5. Направете писмен подробен преразказ на текста.

Тема
46

ПИСМЕН ПОДРОБЕН ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА РАЗСЪЖДЕНИЕ (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами роздуму)

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила.

ХАН ОМУРТАГ

През месец юли 814 година великият **Крум** замина за другия свят. Една вечер младият **хан Омуртаг** опаса бащиния си меч, яхна черния кон, **излезе** през голямата дъбова порта на **Плиска** и пое пътя към **Мадарската крепост**. Подир хана яхаше неговия пръв **военачалник**, а подир него – девет велики **боили**.

Както препускаха, изведнъж конят на хан Омуртаг трепна, стъписа се и спря. Ханът се наведе надолу и видя пред позлатените конски копита една гургулица се мъчи да **разтвори** криле, а не може.

Защо не може да хвъркне тая птица? – попита господарят на българската земя.

Защото умира от жажда – обади се **кавхан Ишбул**. По цялата равнина няма нито една капка вода.

Омуртаг шибна коня си. Когато влязоха в крепостта – кръвта на младия хан закипя. Пред очите му се мярнаха високите стени на **Константинопол** и посипаната с **безценни** камъни ромейска царска корона. С **разтуптяно** сърце Омуртаг обходи лагера и се обърна към своя велик воевода:

Утре потегляме на бой!

Нека бъде тъй, както ти кажеш, господарю!

Но тебе не ти е драго. Виждам в очите ти мъка. Защо си кахърен?

– Господарю, като питаш, ще ти обадя. Преди една неделя, когато твоя баща береше душа, аз тръгнах из българската земя да диря мъдър лекар, който да даде здраве на хана. Като ходех и **разпитвах** де кого срещна, стигнах в една суха долина. Там намерих **най-бедното** селище. Под селището се виеше корито на пресъхнала река. В реката видях две голи черни българчета да се лутат и дирят вода. От време на време те се навеждаха, отместяха напечените от слънцето камъни и долеяха устни до напуканата земя. Господарю, видиш ли насреща планината Хем? Там има едно голямо езеро, **по-бистро** от сълза. Туй езеро, ако потече надолу, ще напои с благодат цялата равнина. Ще се **раззеленеят** дърветата, ще зашумят ливадите, а хората ще запяят като птици. До лято жито ще рукне като поток от нивята. Твоите храбри войници се готвят за бой. Господарю, все пак мене ми е тежко. Когато заминем, кому ще оставим ония две малки българчета, с напуканите от жажда устни? Кой ще напои пометената от ветрове и суша равнина?

Замисли се младият хан Омуртаг. Облак засенчи челото му. Подпря глава с **тежката** си длан и цяла нощ не спа.

А на утрото, ханът излезе с разведрени поглед от шатрата си. Той заповяда да засвирят роговете, събра неброимата си войска и я поведе не към белите стени на Константинопол, а към езерото на планината Хем – да **разсече** път за водата и напои жадната земя на своя народ.

Ангел Каралийчев

1. Разкажете за случката при разходката на хан Омуртаг?
2. Какво разказва ханът? Каква е неговата болка?
3. Кой ще напои земята?
4. Защо хан Омуртаг повежда войската си към планината?
5. За какво качество на хана говори постъпката му? Кое е по-важно за него – Константинопол или двете българчета?
6. Каква е поуката от приказката?

Речник

Омуртаг (814–831) – български хан, известен със своето строителство

Константинопол – столицата на Византийската империя

Плиска – столица на Първата българска държава

Хем – старо име на Стара планина

хан – върховен вожд у тюркски и монголски народи

боил – висш сановник, болярин

кавхан – прабългарска титла

шатра – жилище от опънати на колове, черги или платна, палатка

кахърен – натъжен, замислен

гургулица – подобна на гълъб птица

стъписа се – обърква се

лутат се – скитат, бродят

2. Намерете тезата, аргументите и извода на текста.
3. Обърнете внимание на правописа на думите, отделени с черно.
4. Съставете и запишете разширен (сложен) план на текста.
5. Прочетете още веднъж текста.
6. Направете писмен подробен преразказ на текста.

**ПИСМЕН СБИТ ПРЕРАЗКАЗ
НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ
С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ
НА ПОМЕЩЕНИЕ****(Письмовий стислий переказ
художнього тексту з елементами опису
приміщення)**

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила.

ИЗ «БЪДНИ ВЕЧЕР»

Беше станало съвсем тъмно. Притиснати един до друг, **Фриц** и **Мари** не смееха вече да кажат нищо, струваше им се, че **наоколо** нещо шумоли с нежни крила и че **някаква** много хубава музика долита отдалеч. Една силна светлина премина край тях по стената и децата знаеха, че това е **Дядо Коледа**, който сега е отлетял на сияещи облаци при други щастливи деца. В този миг се разнесе сребристо звънтене: клинглинг, клинглинг, вратите се разтвориха и от голямата стая нахлу такава ослепителна светлина, че децата високо ахнаха и застанаха като заковани на **прага**.

Но татко и мама пристъпиха към тях, уловиха ги за ръка и казаха:

– Елате, елате, мили деца, и вижте какво ви е донесъл Дядо Коледа.

Голямата елха в средата беше отрупана с много златни и сребърни ябълки и по всички клони като пъпки и цветове никнеха захаросани бадеми, шарени бонбони и всевъзможни други лакомства. Но **най-хубавото** на тази чудесна елха бяха стотината свещи, запалени по **тъмнозелените** ѝ вейки.

Те блещукаха като звездички, а тя, цялата светнала, канеше дружелюбно децата да си наберат от нейните цветове и плодове. А около елхата беше само блясък и красота – какви чудно хубави неща имаше, – нима може всичко това да се опише! Мари съгледа прелестни кукли, всевъзможни малки сервизчета, а **най-прелестна** сред всичко изглеждаше една копринена рокличка с изящни цветни панделки. Мари я разглеждаше и **възторжено** се провикваше:

– Ах, хубавата, ах, милата, милата рокличка.

Между това Фриц беше опитал три-четири пъти в галоп и тръс новия си кафяв кон, който той намери привързан с юзда за масата.

Разнесе се нов звън. Децата разбраха, че сега идва редът за подаръка на кръстника Дроселмайер. И какво видяха децата! На една зелена, изпъстрена с цветя поляна се издигаше прекрасен замък с множество кристали прозорци и златни кули. Една латерничка засвири, вратите и прозорците се разтвориха и всички видяха как вътре множество мънички, но прелестни господа и дами с шапки с пера и рокли с шлейфове се разхождат **нагоре-надолу** из залите. В средната зала, която цялата сияеше – колко свещички горяха по сребърните полилеи! – танцуваха под музиката деца с косички, якенца и роклички. Един господин в **смарагдовозелено** палто често поглеждаше от един прозорец навън и пак се скриваше, докато самият **кръстник Дроселмайер**, но не много **по-голям** от татковия палец, излизаше долу на вратата на замъка, след което отново влизаше...

По Ернст Теодор Амадеус Хофман

захаросани – захар, превърната в кристали
бадеми – миндал
панделки – лента
галоп – бърз конски бяг с ускорено движение

1. Кого посрещнаха децата в «Бъдни вечер»?
2. Какво донесе Дядо Коледа на децата?

3. Опишете как изглежда коледната елха?
4. Какъв беше подаръкът на кръстника Дроселмайер?

2. Намерете в текста описание на замъка. Какви словосъчетания правят описанието на замъка по-изразително?

1. Какви глаголни действия показват развитие на действията, които стават в замъка?

3. Обърнете внимание на правописанието на думите, които са отделени с черно.

Намерете лексикалното значение на думите: *заковани, блещукаха, кула.*

4. Съставете разширен (сложен) план на текста.
5. Прочетете още веднъж текста.
6. Направете писмен кратък преразказ на текста.

Тема

48

ПИСМЕН СБИТ ПРЕРАЗКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДА
(Письмовий стислий переказ художнього тексту з елементами опису природи)

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

КИКИ И ДЪБОВИЯТ СОК

Един майски следобед Кики се събуди в хралупата от силни удари. На дървото беше кацнал кълвач. Той пълзеше по стъблото и търсеше червеи. Като не намери нищо, кълвачът хвъркна, но Кики не се успокои. Тя беше гладна. Миналата нощ не успя да се нахрани добре, тъй като половината от времето мина в приключения. Сега стомахът на Кики беше празен. Желанието ѝ да похапне нещо стана неудържимо. Все ѝ се струваше, че щом излезе, тутакси ще намери ония вкусни гъби, които бе открила снощи в гората.

Тя се измъкна през хралупата, скочи на един хоризонтален клон и клекна на задните си крака.

Зелена светлина изпълваше гората. Игриви слънчеви петна трептяха по земята. Едва-едва шумяха майските листа. В тишината се чуваше клокоченето на горските потоци. Снегът блестеше по високите върхове на планината. Отвред

се обаждаха чинките, а горските зидарки пищяха: пиийий! пиийий! Кукувицата кукаше непрекъснато из дълбочината на гората. Кики се метна на съседния клон, оттам скочи на един дънер. На дънера имаше сърнешки **рог**. Той ѝ служеше да си точи зъбите.

Като го взе с предните лапи, тя го изправи и яките ѝ резци заскърцаха по него. Тая работа продължи няколко минути.

След това Кики вирна опашка и започна да се вслушва. Някъде из гората бръмчаха насекоми. Едри, мъхнати бръмбари и оси оживено спореха за нещо. Дългокраки водни кончета трептяха с тънките си крилца, радостно жужукаха златисти горски мухи. Явно там ставаше **някакъв** пир.

Кики се завтече към дървото, от което идваше бръмченето на насекомите. То се оказа грамаден **дъб** с напукана кора. Неговите корени, впити дълбоко в земята, смучеха сокове и го хранеха, както се храни великан. На места напуканата кора бе заляна от гъсти сокове и по тия пукнатини се лепяха рой насекоми.

Кики се метна на дъба и започна да ближе тръпчивия сок. Потънала в сладостна забрава от опиващата тръпчива течност, тя забрави всяка опасност. Когато повдигна глава, очичките ѝ весело блестяха. Тя изплющя с опашката си тъй силно, че няколко птички, които си почиваха на **хлад** в клоните на близкото дърво, уплашено изпърполяха и отлетяха далеч. Дъбовият сок я бе опиянил.

(По Емилиян Станев)

1. Защо Кики беше обезпокоена?

2. Опишете как изглежда гората.
3. Разкажете за горския пир.
4. Какво стана с Кики след изпиването на дъбовия сок?

2. Прочетете текста.

3. Съставете и запишете разширен(сложен) план към текста.

4. Направете устен кратък преразказ на текста.

5. Обяснете правописа на думите, изведени с черно. С помощта на какви думи е описана природата в гората? Кои думи са употребени в преносно значение? Намерете синоними към думите *хижа*, *добре*, *похапне*.

6. Прочетете отново текста.

7. Направете писмен кратък преразказ на текста, като опишете природата в гората и разкажете за Кикиното приключение.

Тема
49

ПИСМЕН СБИТ ПЕРЕКАЗ НА ХУДОЖЕСТВЕН ТЕКСТ С ЕЛЕМЕНТИ НА РАЗСЪЖДЕНИЕ (Письмовий стислий переказ художнього тесту з елементами роздуму)

Припомнете си:

Една от особеностите на преразказа е, че не се употребява **пряка реч**, а тя се преразказва и се преобразува в **непряка** (косвена) реч.

Непряка реч – реч на герой, предадена от автора по смисъл.

Не се запазва нито характера на изреченията, нито формата на думите.

Изречение с пряка реч се променя с непряка, като двете части се съединяват в сложно съставно изречение.

Припомнете си:

Авторовите думи се превръщат в главно изречение, а пряката реч – в подчинено.

При **непряката реч** се изпускат обръщенията, частиците, междуметията. Променя се лицето на местоименията. Използват се често синоними на глаголи.

При изготвяне на преразказ се използват **сегашно историческо време** (стои, казва, гледат, намират) или **преизказно наклонение** – глаголни времена на –л (стоял, казвал, гледали, намирали).

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила.

ИЗ «ЕДНА БЪЛГАРКА»

Бедна челопеченка действително бързаше да стигне **по-скоро** до манастира. На гърдите ѝ стоеше **полуживо** **двегодишното** ѝ унуче, сираче, болно от две недели насам. От две недели то се топеше и ставаше все **по-зле**; не помогнаха бабешки лекове, ни баенета, ни хекиминът във Враца. Чете му и попът селски: не помогна нищо. Остана ѝ **най-послед** надеждата на **света Богородица**. «Да му се чете на **детето**, в манастира да му се **чете!**» Тъй ѝ казаха и селянките. Когато го видя **следобед**, тя се уплаши: то приличаше на мъртво. По-скоро!

Дано света Богородичка даде помощ... При всичко, че лошо време беше сега, тя тръгна днес за **Черепишкия манастир «Пресвета Богородица»**. Но когато минуваше из церовата гора, та да слезе към **Искъра**, из нея излезе някакъв момък в чудати опнати дрехи с ширити по гърдите и с пушка; лицето му беше измахнато и бледно «Бабо, хляб! Умирам от глад!» – каза той, като ѝ препречи пътя. Тя веднага се сети: «От ония е, дето ги гонят сега!... Боже господи!» – пошушна си **Илийца** уплашена. Тя потърси в торбата и видя, че е забравила да вземе **хляб**: само сухи корички, останали на дъното. Даде му ги. «Бабо, в това село може ли да се скрия?» Как ще се скрие в **Челопек**! Там е огън сега – ще го предадат на турците. Па и с тия дрехи! «Не може, синко, не може!» – каза му тя, гледайки милостиво измъченото му лице, по което сега се изобрази отчаяние. Тя помисли малко, па каза: «Скрий се, синко, сега в гората, може да те види някой. Тая **нощ** чакай ме, навъртай се, тука пак да те намеря. И **хляб** ще ти донеса, и някоя друга дреха... с тия не бива. Ние сме христиени». Изпитото лице на момъка светна от надежда. «Ще те чакам, бабо; върви, бабо, благодаря!...» И тя го видя как той се изгуби в гората, като куцаше, Очите ѝ се наляха със сълзи. Тя се спусна тичешката надолу. Тя си мислеше: «Да направя това добро... клетнику! Какъв беше!... Нека и бог се умилостиви и поживи детето. Света Богородичке, помогни ми само да стигна до манастира, божичко, закрили го, българин е, тръгнало е за християнска вяра курбан да става».

Тя реши всичко да обади на **игумена**, старец милостив и добър българин, да вземе хляб и селски дрехи и щом чете на болото, веднага да тръгне насам, та още по мрак да наиде бежанеца.

И тя бързаше сега с утроена сила, за да спаси, ако даде бог, два живота.

(По Иван Вазов)

1. Как мислите, защо писателят озаглави разказа си «Една българка»?
2. Защо бедната челопеченка бързаше към манастира?

3. Кого среща героинята, когато минаваше през церовата гора?
  4. Прочетете по роли разговорът на баба Илийца с бунтовника.
  5. Опишете главната героиня на разказа.
2. Определете тезата на разсъждението. Какви аргументи служат за доказателства на тезата? Какъв е изводът на текста?
  3. Обърнете внимание на правоговора и правописа на думите, отделени с черно.
  4. Съставете и запишете разширен (сложен) план.
  5. Прочетете още веднъж текста.
  6. Направете писмен сбит преразказ на текста.

Тема
50

ПИСМЕН СБИТ ПЕРЕРАЗКАЗ НА ТЕКСТ ОТ НАУЧЕН СТИЛ (Письмовий стислий переказ тексту наукового стилю)

Припомнете си:

Научен текст – текст, който се използва в научната сфера на общуване.

Основна функция: информативна.

Особености на научния текст:

- съобщават се точни факти с помощта на съобщителни изречения;
- употребяват се термини (специфични думи от различни научни области);
- използват се думи в пряко значение, еднозначни думи;
- глаголите са в сегашно време.

Може да съдържа:

- описание;
- повествование;
- разсъждение.

Припомнете си:

Структура на научния текст:

- теза (научно твърдение, което трябва да се докаже);
- аргументи (доказателства на тезата чрез примери, описания, опити);
- извод (обобщение с помощта на думите: затова, можем да обобщим, следователно и т.н.).

1. Прочетете текста. Определете темата, основната мисъл, типа и стила му.

ЗАЩО ДУХА ВЯТЪРЪТ

Подобно на някои други планети в Слънчевата система, **Земята** е заобиколена от слой от газове. Земната атмосфера е съставена главно от азот и **кислород**. Отделните молекули на **газ** постоянно се движат с различна скорост в различни посоки. Заедно те са здраво прикрепени към **Земята** чрез силата на нейната гравитация.

Вятърът е съвместно движение в една посока на големи маси от атмосферни газови молекули. Поток от такива молекули, движещи се **синхронно**, може да свири, да духа около висока **сграда** и да къса шапки от минавачите, но ако има цяла река от молекули и дори широка няколко километра, тогава такъв вятър може да лети около цялата планета.

На закрито, където въздухът едва се движи, можете дори да забравите за неговото съществуване. Но ако поставите ръката си **извън** прозореца на движеща се кола, става ясно, че въздухът съществува и въпреки че е невидим, той оказва осезаем натиск. Всъщност, ние **постоянно** изпитваме налягането на въздуха, което изглежда ефимерно и безтегловно. Но всъщност цялата атмосфера на Земята тежи не по-малко от **5 квадрилона тона**.

Вятърът духа, защото налягането на въздуха е различно в различните части на атмосферата.

Следователно, ветровете се случват, защото атмосферното налягане в различни части на атмосферата е малко **по-различно**.

Защо разликата в налягането причинява вятър?

Представете си язовир. Височината на нивото на водата от едната страна е 6 метра, от другата – 3. Ако отворите шлюзовете на язовира, водата бързо ще се оттича в посоката, където нивото на водата е 3 метра, и ще тече, докато нивата на водата са равни. Нещо подобно се случва с въздуха.

1. Докажете, че текстът е от научен, а не от художествен стил.
  2. Какво разбрахте за Слънчевата система?
  3. Какво можете да разкажете за движението на вятъра?
  4. Защо духа вятърът?
2. Обърнете вниманието на думите, изведени с черно. Какви термини и точни факти са употребени в текста?
  3. Съставете разширен(сложен) план към текста.
  4. Прочетете още веднъж текста.
  5. Направете писмен сбит преразказ на текста.

Тема
51

ПИСМЕНО СЪЧИНЕНИЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ ПО СОБСТВЕНО НАБЛЮДЕНИЕ (Письмовий твір-розповідь за власним спостереженням)

Припомнете си:

Какви са особеностите на повествованието? Какви разкази на българските писатели сте прочели в последното време? Кой разказ най ви хареса? Защо?

Запомнете!!!

Като работите над съчинението по собствено наблюдение, трябва:

- да разкриете темата;
- да определите основната мисъл;
- правилно да подберете материала;
- да спазвате изискванията на стила;
- да не забравяте за увода и заключението в съчинението.

Обратете внимание!

За преход от едната част на повествованието към другата, могат да се употребят такива думи и словосъчетания: един път, в момента, понататък, най-накрая, така.

1. Спомнете едно от събитията и накратко разкажете за него с помощта на дадените въпроси.

1. Екскурзия с класа в «Етнографски музей».

От кого разбрахте за екскурзията, как я чакахте, какво ново разбрахте, с кого се срещнахте, какво най-много ви се запомни от тази екскурзия, с какви чувства излязохте от музея?

2. Мероприятие, в което сте взели участие.
Колко време имахте на подготовка, кой още взема участие заедно с вас, какви моменти най ви се запомниха, какъв беше резултатът, как свърши мероприятието?
3. Почивка със семейството на природа.
Как се подготвихте към пътуването, къде почивахте, какво интересно видяхте, за какво си говорихте, кого срещнахте, с какво най ви се запомни почивката, наистина ли си починахте и придобихте нови сили?
2. Напишете съчинение по собствено наблюдение на едно от събитията, в което бяхте очевидец или участник (пътуване на море, футболен мач, училищно мероприятие, на почивка в гората, работа в полето, екскурзия в музея и др.).

Тема
52 **ЗАЯВЛЕНИЕ**
(Заява)

Заявление – текст документ за непряко речево общуване, в който се съобщава значима за лицето и за институциите информация.

Заявлението съдържа:

- наименование на получателя (адресата);
- наименование на отправителя (адресанта);
- наименование на документа;
- обръщение към ръководителя на институцията;
- формулировка на заявления от отправителя, факт;
- дата;
- подпис.

Графично заявлението се оформя по следния образец:

До Директора
на ПЛ «Иван Вазов»,
гр. Пловдив

ЗАЯВЛЕНИЕ

от Цветалина Иванова Тодорова,
ученичка в 6 а клас в повереното Ви училище

Господин Директор,

С настоящия документ заявявам, че съм поканена да участвам в международно състезание по български език, което ще се проведе от 02.02 до 05.02.2023 г. в гр. София, България.

Приложеното копие от писмото покана за участие в състезанието да се има предвид за по-ранното оформяне на годишния ми успех.

27.01.2023 г.

Пловдив

С уважение:
(подпис)

1. Напишете заявление, свързано с важно за вас събитие.

2. Прочетете текста. Кои са особеностите на текста?

До госпожа Иванова
класен ръководител на 6-Б клас
ОГ № 4
гр. Одеса

ЗАЯВЛЕНИЕ

от Никола Димитров Петров
ученик в 6-Б клас
ОГ № 4

Госпожо Иванова,

Заявявам, че не съм записан в спортното училище. Ще посещавам редовните учебни занятия.

Одеса,

3 март 2023 г.

С уважение: ..... .

1. Каква е комуникативната задача на автора на заявлението?
2. Анализирайте графичното оформяне на текста. Съобразено ли е с изискванията за оформяне на този вид текст?

**3. Какви неточности са допуснати в ученическия текст заявление?
Редактирайте допуснатите правописни и пунктуационни грешки.**

Уважаеми господин Стойков,

Заявявам Ви, че не съм пропуснал нито едно занятие и съм абсолютно подготвен за състезанието. Така, че не виждам проблеми, за да бъда отстранен от одбора. Ако размислите и решите да ме включите ще ви докажа, че съм най-добрият спортсмен в одбора.

Тема
53

ПИСМЕНО СЪЧИНЕНИЕ ОПИСАНИЕ НА ЖИЛИЩЕ (Письмовий твір-опис приміщення)

В съчинението описание предимно трябва да е описанието, а повествованието и разсъждението само да са в увода и в заключението.

1. Прочетете текста. Определете темата му, основната мисъл, типа и стила.

ЖИЛИЩЕТО НА ДИМИТРОВИ

Жилището на Димитрови се намира в един от новите квартали на града. То е удобно и просторно. Дълъг коридор отделя кухнята и банята от другите помещения. Кухнята е модерно обзаведена и много удобна. В хола са подредени нови красиви мебели. Спалнята е малка, но тиха и уютна. Детската стая вече е само на Милена. Тя е слънчева, чиста и винаги добре подредена. Тъй като Камен е вече студент, той работи в кабинета на баща си. За него е поставено отделно бюро. За съжаление Камен не може да използва книгите от библиотеката на баща си, защото не следва биология. Той се подготвя за журналист.

2. Намерете в текста описание на жилището. Какви предмети са в жилището и как те са разположени?

3. Определете лексичното значение на думите, отделени с черно. Подберете синоними към думите *жилище, чиста, бюро*.

4. Прочетете откъса в текста, в който е описана.....

5. Съставете устно съчинение описание «Моята стая» по дадения по-долу примерен план.

1. Примерен план на съчинение описание на жилище
2. Ролята на стаята. Общо впечатление.
3. Размер, форма, осветление.
4. Оформяне на зидовете, прозорците.
5. Обстановка (мебел, нейното разполагане).
6. Особеностите на стаята.
7. Какво настроение предизвиква стаята (условия за работа и почивка).

Тема
54

ПИСМЕНО СЪЧИНЕНИЕ ОПИСАНИЕ НА ПРИРОДА (Письмовий твір-опис природи)

Припомнете си:

Съчинение описание на природа – вид описание, чрез което се представят признаци на годишен сезон, буря, наводнение и т.н; в текста преобладава употребата на съществителни, прилагателни имена и глаголи в сегашно време.

Припомнете си:

Как постъпваме, когато създаваме съчинение описание на природа?

- 1) **Определяме особеностите** на природното явление.
- 2) **Правим план** на съчинението; ако нямаме достатъчно информация, осведомяваме се от източници на информация – учебници, енциклопедии, статии във вестници и др.
- 3) **Представяме различни характеристики** на описание на природата и изразяваме отношението си към нея.
- 4) **Редактираме** текста.

1. Прочетете откъса от съчинение. Елементи на описание или на повествование преобладават в него? Обосновете се.

Веднъж в края на лятото аз и моето семейство излизахме пред самия Боянски водопад.

Цели два часа се изкачвахме по каменливата пътека, покрита с гъсталаците от лещак. Камъните се търкаляха под нозете ни. Боянската река шумеше все отрядно. Пътят ставаше все по-върл и мъчен, понякога и не се познаваше по сипейте. Слънцето силно печеше. Пот обливаше лицата ни. Тежко вървахме, додето стигнахме на по-открито място.

Там видяхме как два грамадни стълба вода блестяха под слънчевите лъчи и падаха в пенливия вир. Една подвижна белизньова пяна, образувана от пръските на водопада, обхващаше голямо пространство във въздуха, оросяваше с мокротата си посетителите. Величествената дъга с най-ярките и нежни цветове се извисяваше високо и гордо в росистата пара, трептеше, сияеше и пленяваше очите ни. Тая дъга висеше постоянно там в слънчев ден. А по скалите пълзяха теменуги, здравец, люляки...

Водопадът гърмеше, бухтеше, ревеше... Тоя водопад ти се струва, че не иде от върха на Витоша, а нейде от небесните висини, носейки със себе си лъчите на синевата.

На колкото бяхме всичките уморени от тази разходка, толкова бяхме доволни и щастливи.

1. С помощта на какви езикови средства е описаната природата?
2. Кои признаци на природното явление привлякоха вниманието ви?
3. Бихте ли искали нещо да редактирате в това съчинение?

2. Можете ли да познаете какво описва ученикът?

Явлението, което описвам се случва сравнително често, особено през есента и пролета. Времето е мрачно облачно. Сивите облаци се распълзават по небето, и закриват слънцето. Насекомите го чуфстват и се крият във земята, под корицата на дърветата...Хората също търсят спасение. Но постепенно сивите облаци се распръскат а вятърът утихва. Природата е доста добре на поена и се връща към обикновенен живот. Обичам да наблюдавам за това явление на природата!

1. По дадената информация можете ли кажете за какво природно явление се говори?
2. Редактирайте грешките, допуснати в рамките на изреченията – правописни и пунктуационни.
3. Като пишете съчинение описание на някой природно явление как ще изразите отношението си към него?
4. Какво глаголно време ще използвате? Обосновете се.
5. Дайте примери за езикови средства, които ще употребите в описанието – съществителни имена, прилагателни имена; думи и словосъчетания с преносно значение, сравнения, олицетворения и пр.

3. Направете кратък план на съчинение описание на тема «Буря».

4. Напишете писмено съчинение по съставения план.

Тема

55

ПИСМЕНО СЪЧИНЕНИЕ РАЗСЪЖДЕНИЕ ЗА ПОСТЪПКИ НА ХОРАТА

(Письмовий твір-роздум про вчинки людей)

Припомнете си:

Каква е разликата между разсъждението и повествованието?

Структурни елементи на съчинението разсъждение за постъпки на хората:

I. Увод (каква постъпка ми се запомни; с кого, къде и кога това стана).

II. Изложение във форма на **разказ** за постъпката (какво стана).

III. Заключение във форма на **разсъждение** (как аз оценявам постъпката и защо така).

Съчинение разсъждение за постъпките на хората се състои от две основни части:

- разказ за постъпката;
- разсъждение, което съдържа оценка на постъпката.

Обратете внимание!

В съчиненията разсъждения за постъпки на хората често се употребяват такива съчетания на думите като: мисля че, сигурен съм, че...; искам да подчертая, че...; не мога да се съглася с това, че...; разбрах, че...; тази постъпка я имам за...

Запомнете!!!

Как да се подготви съчинение разсъждение за постъпки на хората?

1. Определете темата и основната мисъл на съчинението.
2. Анализирайте случката, за която ще пишете.
3. Формулирайте тезата на разсъждението, подберете аргументи и доказателства от собствения си живот, живота на други хора, пословици и др; направете извод.

Запомнете!!!

4. Намислете такъв увод на текста, който ще може да заинтересува читателя и да го подведе до основната мисъл в текста.

5. Напишете съчинението.

1. Прочетете текста. За каква постъпка разказва авторът?

ЧИТАНКАТА НА СЛАВЕТО

Славето имаше нова читанка. С цветни корици, с бяла като сняг хартия и хубави картинки... Какво ли нямаше в нея: рой птичета, пръснати по страниците, две мечки, една стара вятърна мелница с криле, градини, реки, мостове, къщи, а най-накрая стои изписано с вирнати уши и ококорени очи едно зайче-байче мустакато.

...Славето почна да прехвърля страниците. Искаше изведнъж да види всичките картинки. Стигна пак до зайчето. «Ох, че е мустакато» – помисли малкият ученик и грабна от прозореца ножицата. Почна да реже, Читанката писна:

– Олеле, майчице! Боли! Не ми режи зайчето! Ти си разбойник!

Ала Славето не я чу. Тогава читанката, като разбра, че Славето няма да има милост към нея, разпери кориците си като криле, размаха ги и изхвъркна през отворения прозорец навън. Полетя към гората.

Из Ангел Каралийчев

2. Напишете съчинение разсъждение за постъпки на хората, като изберете една от дадените теми: «Защо аз се възхищавам със своя(та) приятел(ка)», «Защо трябва да се пази природата».

СЪДЪРЖАНИЕ

Тема 1.	За българския език (Про българську мову)	4
НАЧАЛЕН ПРЕГОВОР		
	(Повторення).....	9
Тема 2.	Изречение (Речення)	9
Тема 3.	Фонетика и графика (Фонетика і графіка).....	11
Тема 4.	Лексика и фразеология (Лексика і фразеологія)	13
Тема 5.	Морфология (Морфологія)	17
Тема 6.	Словообразуване (Будова слова).....	20
МОРФОЛОГИЯ		
	(Морфологія).....	24
Тема 7.	Части на речта (Частини мови)	24
Тема 8– 10.	Съществително име: общо значение, морфологични признаци, синтактична роля. Съществителни имена одушевени и неодушевени. Собствени и нарицателни (Іменник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники, що означають назви істот і неістот. Власні і загальні назви).....	26
Тема 11– 12.	Род и число на съществителното име (Рід і число іменників).....	33
Тема 13.	Членуване на съществителни имена (Членування іменників).....	39
Тема 14.	Прилагателно име: общо значение, морфологични признаци, синтактична роля (Прикметник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль)	46

Тема 15–	Род и число на прилагателното име	
16.	(Рід і число прикметників).....	49
Тема 17–	Видове прилагателни имена: качествени, относителни.	
18.	Степенуване на качествени прилагателни имена (Види прикметників: якісні, відносні. Ступені порівняння якісних прикметників).....	55
Тема 19.	Членуване на прилагателни имена (Членування прикметників).....	61
Тема 20.	Образуване на прилагателни имена (Творення прикметників).....	66
Тема 21–	Числително име: общо значення, морфологічни признаци,	
22.	синтактична роля. Бройни и редни числителни (Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Кількісні та порядкові числівники)	69
Тема 23.	Членуване на числителни имена (Членування числівників)	77
Тема 24.	Местоимение: общо значення, морфологічни признаци, синтактична роля. Видове местоимения (Займенник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди займенників).....	84
Тема 25.	Лични и възвратно лични местоимения (Особові і зворотньо-особові займенники).....	90
Тема 26.	Притежателни и възвратно притежателни местоимения (Присвійні і зворотньо присвійні займенники).....	97
Тема 27.	Показателни местоимения (Вказівні займенники)	103
Тема 28.	Въпросителни местоимения. Относителни местоимения (Питальні займенники. Відносні займенники)	109
Тема 29.	Неопределителни местоимения (Неозначені займенники).....	118
Тема 30.	Отрицателни местоимения (Заперечні займенники).....	122
Тема 31.	Обобщителни местоимения (Узагальнювальні займенники)	125
Тема 32.	Аудиране (Аудіювання).....	133
Тема 33.	Диалози (Діалоги).....	138

Тема 34. Устен подробен преразказ на художествен текст с елементи на описание на жилище (Усний докладний переказ художнього тексту з елементами опису приміщення).....	146
Тема 35. Устен подробен преразказ на художествен текст с елементи на описание на природа (Усний докладний переказ художнього тексту з елементами опису природи).....	150
Тема 36. Устен подробен преразказ на художествен текст с елементи на розсуждение (Усний докладний переказ художнього тексту з елементами роздуму).....	152
Тема 37. Устен сбит преразказ на художествен текст с елементи на описание на жилище (Усний стислий переказ художнього тексту з елементами опису приміщення).....	154
Тема 38. Устен сбит преразказ на художествен текст с елементи на описание на природа (Усний стислий переказ художнього тексту з елементами опису природи).....	156
Тема 39. Устен сбит преразказ на художествен текст с елементи на розсуждение (Усний стислий переказ художнього тексту з елементами роздуму).....	159
Тема 40. Устно съчинение описание (Усний твір-опис)	161
Тема 41. Устно съчинение повествование по переживяване (Усний твір-розповідь про випадок з життя).....	164
Тема 42. Четене на глас (Читання вголос)	165
Тема 43. Четене наум (Читання мовчки).....	175
Тема 44. Писмен подробен преразказ на художествен текст с елементи на описание на жилище (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами опису приміщення).....	182
Тема 45. Писмен подробен преразказ на художествен текст с елементи на описание на природа (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами опису природи).....	184

Тема 46. Писмен подробен преразказ на художествен текст с елементи на разсъждение (Письмовий докладний переказ художнього тексту з елементами роздуму).....	186
Тема 47. Писмен сбит преразказ на художествен текст с елементи на описание на помещение (Письмовий стислий переказ художнього тексту з елементами опису приміщення).....	189
Тема 48. Писмен сбит преразказ на художествен текст с елементи на описание на природа (Письмовий стислий переказ художнього тексту з елементами опису природи).....	191
Тема 49. Писмен сбит преразказ на художествен текст с елементи на разсъждение (Письмовий стислий переказ художнього тексту з елементами роздуму).....	193
Тема 50. Писмен сбит преразказ на текст от научен стил (Письмовий стислий переказ тексту наукового стилю).....	196
Тема 51. Писмено съчинение повествование по собствено наблюдение (Письмовий твір-розповідь за власним спостереженням)	199
Тема 52. Заявление (Заява)	200
Тема 53. Писмено съчинение описание на жилище (Письмовий твір-опис приміщення)	202
Тема 54. Писмено съчинение описание на природа (Письмовий твір-опис природи)	203
Тема 55. Писмено съчинение разсъждение за постъпки на хората (Письмовий твір-роздум про вчинки людей)	205

Навчальне видання

**МІЛКОВ Анатолій Миколайович,
ПРОДАНОВА Олена Іллівна**

БОЛГАРСЬКА МОВА

**Підручник для 6 класу
закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Болгарською мовою

Редактор *Христина Ніколова*
Художній редактор *Ігор Шутурма*
Коректор *Марія Маринова*

Формат 70×100¹/₁₆. Ум. друк. арк. 17,5.
Обл.-вид. арк. 16,12. Тираж 1380 пр.
Зам. № 23-225

Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua; e-mail: office@svit.gov.ua; svit_vydav@ukr.net

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, буд. 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5454 від 14.08.2017